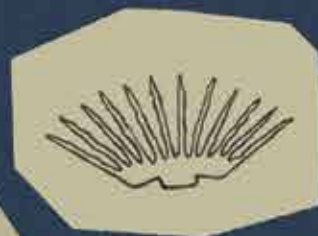

Anatomia muzeum

60 lat Muzeum
Etnograficznego
w Toruniu

Anatomia Muzeum
60 lat Muzeum
Etnograficznego
w Toruniu

Anatomia Muzeum 60 lat Muzeum Etnograficznego w Toruniu

redakcja naukowa

Hubert Czachowski
Justyna Słomska-Nowak

Muzeum Etnograficzne
im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej
w Toruniu

Toruń 2019

Publikacja towarzyszy wystawie *Anatomia Muzeum. 60 lat Muzeum Etnograficznego w Toruniu*

Autorzy koncepcji wystawy: Piotr Dąbrowski, Agnieszka Kostrzewa

Kuratorzy wystawy: Piotr Dąbrowski, Agnieszka Kostrzewa, Aleksandra Jarysz

Koncepcja plastyczna wystawy: Wojciech Kiwi Jaruszewski oraz Barbara Górka, Katarzyna Tużylak

Rysunki: Jarosław Jaro Wojtasiński

Autorzy scenariusza i tekstów: Hubert Czachowski, Katarzyna Czajkowska-Kordylewska, Piotr Dąbrowski, Danuta Derkowska, Jolanta Jakubowska, Aleksandra Jarysz, Hanna M. Łopatyńska, Wojciech Kantak, Agnieszka Kostrzewa, Olga Kwiatkowska, Ewa Martin-Sobecka, Anna Maślak, Joanna Muszyńska, Bartłomiej Oleszek, Bożena Olszewska, Jarosław Pawlikowski, Maria Pokrzywnicka, Justyna Słomska-Nowak, Grażyna Szelaągowska, Artur Trapszyc, Kinga Turska-Skowronek, Ewa Tyczyńska

oraz autorzy scenariusza: Barbara Bukowska, Marta Domachowska, Kamil Mataczyński, Dominika Pawczyńska, Dominika Popiołek, Justyna Rochon, Joanna Sójka

współpraca: Dorota Kunicka, Małgorzata Pliszczyńska, Tomasz Wodzyński

Redakcja naukowa: Hubert Czachowski, Justyna Słomska-Nowak

Redakcja wydawnicza: Justyna Słomska-Nowak

Projekt graficzny i skład: Katarzyna Tużylak

Projekt okładki: Barbara Górka

Projekt logo jubileuszowego: Katarzyna Rosik

Copyright© Muzeum Etnograficzne w Toruniu

ISBN 978-83-61891-37-6

Muzeum Etnograficzne
im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej
w Toruniu 1959–2019

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Instituacja kultury Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
oraz budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Druk: Biały Kruk Białystok

Spis treści

Przedmowa – Hubert Czachowski	7
Muzeum Etnograficzne w Toruniu – 60 lat historii..., a nawet dłużej – Hubert Czachowski	9
Kalendarium – Jolanta Jakubowska	29
1. Początki	33
Przeprowadzka – Jolanta Jakubowska	35
Zbiory Działu Etnograficznego – Agnieszka Kostrzewa	38
2. Wystawy stałe	39
Wystawy stałe – Kinga Turska-Skowronek	41
Wystawa <i>Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce</i> – Artur Trapszyc	42
Jak robimy wystawy? – Hubert Czachowski	45
3. Wystawy czasowe Hanna M. Łopatyńska, Grażyna Szelągowska	51
4. Skanseny	67
Wprowadzenie – Ewa Tyczyńska	69
Park Etnograficzny w Toruniu – Ewa Tyczyńska	70
Park Etnograficzny w Kaszczorku – Ewa Tyczyńska	73
Olenderski Park Etnograficzny Wielkiej Nieszawce – Ewa Tyczyńska	75
Dokumentacja i translokacja – Anna Maślak	78
Wnętrza – Grażyna Szelągowska	85
Zieleń – Danuta Derkowska	90
5. Badania terenowe – Artur Trapszyc	95
6. Konkursy – Bożena Olszewska	111
7. Administracja i promocja	119
Administracja i niewidoczna codzienność – Joanna Muszyńska	121
Promocja - Bartłomiej Oleszek	125
8. Komisja zakupów i inwentaryzacja – Katarzyna Czajkowska-Kordylewska	129
Komisja Zakupów	131
Inwentaryzacja	132
Jak kolekcjonujemy? – Piotr Dąbrowski	135
Znakowanie	136

9. Fotografia – Aleksandra Jarysz	139
10. Konserwacja i renowacja zbiorów – Ewa Martin-Sobecka	143
11. Magazyny i kolekcje	149
<i>Wprowadzenie</i> – Agnieszka Kostrzewa	151
Kolekcja Działu Rybołówstwa i Zajęć Wodnych – Artur Trapszyc	171
Kolekcja Działu Gospodarki i Rzemiosł – Kinga Turska-Skowronek, Grażyna Szelągowska, Jarosław Pawlikowski	174
Kolekcja Działu Folkloru i Kultury Społecznej – Hanna M. Łopatyńska, Agnieszka Kostrzewa	186
Kolekcja Działu Sztuki i Estetyki – Bożena Olszewska, Aleksandra Jarysz	198
Kolekcja Działu Architektury i Parków Etnograficznych – Ewa Tyczyńska	208
12. Archiwum – Jolanta Jakubowska	212
13. Wydawnictwa – Justyna Słomska-Nowak	221
14. Biblioteka – Wojciech Kantak	229
15. Edukacja – Olga Kwiatkowska, Maria Pokrzywnicka	233
16. Muzeum w liczbach – Jarosław Pawlikowski	245
17. Aneks	249
Wystawy stałe – Artur Trapszyc, Kinga Turska-Skowronek	251
Parki Etnograficzne – prace translokacyjne, rozbiórkowe i wystawiennicze – Anna Maślak, Ewa Tyczyńska	252
Wykaz najważniejszych wystaw czasowych w latach 1964-2019 – Hanna M. Łopatyńska, Grażyna Szelągowska	253
Tematy badań terenowych w latach 1959-2019 – Artur Trapszyc	264
Wykaz konkursów w latach 1959-1994 – Bożena Olszewska	266
Muzealny program popularyzatorsko-edukacyjny 1959-2019 – Olga Kwiatkowska, Maria Pokrzywnicka	268
Publikacje Muzeum Etnograficznego – Wojciech Kantak, Justyna Słomska-Nowak	273
Spis pracowników – Hanna Formańska, Jarosław Pawlikowski	280
Summary – tłum. Halina Kaniewska	287

Przedmowa

Rocznice skłaniają do podsumowań. Warto przy takiej okazji spojrzeć w przeszłość, gdyż to buduje tożsamość - w tym wypadku tożsamość naszego Muzeum. Takie podsumowanie jest też ważnym komunikatem skierowanym na zewnątrz: o tym, czym Muzeum było i jest, ale też czym będzie. Bo mimo, że patrzymy w przeszłość to widzimy przyszłość.

Powstanie Muzeum, ponad pół wieku temu, dokonywało się w innej rzeczywistości. To czas pionierski, ale niezwykle dla naszej tożsamości i historii istotny. Muzeum w 1959 roku musiało być inne niż jest teraz, bo inne było myślenie o przedmiocie naszych dociekań, badań i działań kolekcjonerskich. Inny był świat i inne nasze o nim wyobrażenie. Inna też była etnologia. A i rola muzeów jest także postrzegana dzisiaj inaczej. 60 lat istnienia to doskonale powód do refleksji nad dorobkiem wielu pokoleń etnografów, etnologów i muzealników. Na osiągnięcia Muzeum pracowały też wszystkie inne osoby zatrudnione w instytucji – od księgowych i kadrowych do opiekunów zbiorów i rzemieślników.

Jubileusz stał się pretekstem do opowiedzenia o Muzeum i zaprezentowaniu jego dokonań. Nie byłibyśmy jednak antropologami, gdybyśmy poprzestali tylko na warstwie dokumentacyjnej. Dlatego powstała koncepcja wystawy czasowej pod nazwą *Anatomia Muzeum*. Chcieliśmy przy tej okazji pokazać Muzeum trochę od kuchni, jak ono funkcjonuje, co się tam dzieje, czym zajmują się poszczególni pracownicy. Wszystkie działy i różnorodne działania funkcjonują jak jeden skomplikowany organizm, stąd odniesienie medyczne/biologiczne w tytule. *Anatomia Muzeum* to wystawa zarówno historyczna, jak i antropologiczna. Tym razem jednak obiektem refleksji uczyniliśmy własną instytucję, ale i muzeum etnograficzne jako takie.

Mimo, że tę opowieść układamy na własnym przykładzie, mamy nadzieję, że pokazana w ten odmienny sposób ma ona wymiar szerszy, ponadlokalny. Chcieliśmy powiedzieć czym jest muzealnictwo, szczególnie to o etnograficznym profilu. Czy nam się to udało oceni publiczność i czytelnicy.

Hubert Czachowski

Pracownicy i współpracownicy Zakładu Etnologii Uniwersytetu Stefana Batorego we wnętrzu uniwersyteckiego muzeum etnograficznego. Na zdjęciu w drugim rzędzie kierownik Zakładu prof. Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz (w centrum) oraz Maria Znamierowska-Prüfferowa (trzecia od lewej). Widoczni także: Marian Pieciukiewicz (drugi od lewej), Lucjan Turkowski (trzeci od prawej) i Zygmunt Korybutiak (drugi od prawej), Wilno, 1935, fot. NN

Muzeum Etnograficzne w Toruniu – 60 lat historii... a nawet dłużej

Muzeum Etnograficzne w Toruniu, rozpoczęło swoją działalność 1 stycznia 1959 roku. Od tej daty liczymy lata kolejnych jubileuszy. Moglibyśmy tę datę przesunąć na rok 1946, kiedy w Muzeum Miejskim w Toruniu utworzono Dział Etnograficzny. Samodzielne Muzeum wyłoniło się z niego w bezpośredni sposób¹. Jednak jego idea, która przyświeca nam cały czas, powstała gdzie indziej i jeszcze wcześniej. Aby to dobrze i w pełni zrozumieć musimy przenieść się na chwilę do Wilna lat 20. XX wieku². W tym mieście swoją przygodę z etnologią i muzealnictwem rozpoczęła na Uniwersytecie Stefana Batorego – najważniejsza postać w historii toruńskiego Muzeum, jego twórczyni i założycielka – Maria Znamierowska-Prüfferowa³. Studiowała tam u prof. Cezarii Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz w latach 1926-1932

i została jej asystentką. Prof. Ehrenkreutz tworzyła Zakład Etnologii w Wilnie na wzór tych, które powstawały na zachodzie Europy i w Ameryce. Jednym z elementów uniwersyteckiego nauczania było stworzenie przy Zakładzie etnograficznego muzeum, jako pewnego rodzaju laboratorium dla naukowców i studentów⁴. Właśnie w takim przyuniwersyteckim Muzeum asystentką była Maria Prüfferowa. Idea prof. Ehrenkreutz była bardzo nowoczesna i niewątpliwie miała decydujący wpływ na rozwijaną twórczo przez Prüfferową koncepcję funkcjonowania tego typu etnograficznej placówki⁵. Pracując w Wilnie Prüfferowa nawiązała liczne kontakty z całym środowiskiem etnologicznym w Polsce (i poza nią), zyskując swoją pracą powszechne uznanie. Krystalizowały się także zakresy tematyczne jej własnych

-
- 1 H. Czachowski, H. Muzalewska-Alexandrowicz, *Dział Etnograficzny w Muzeum Okręgowym w Toruniu*, w: *Księga pamiątkowa 150-lecia Muzeum Okręgowego w Toruniu*, red. K. Mikulski, E. Okoń, Toruń 2011, s. 185-195.
 - 2 Korzystam tutaj z własnych tekstów: *50 lat etno-muzeum w Toruniu*, „Twórczość ludowa”, 2011, Nr 1-2, s. 84-87 oraz *Muziejās kaip kultūros laboratorija. Marijos Znamierowskos-Prüfferowos indėlis į etnografę muziejininkystę*, „Lietuvos etnologija”, 2014, 14 [23], s.69-83.
 - 3 E. Arszczyńska, H. Muzalewska, *Maria Znamierowska-Prüfferowa*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, Tom I, red. E. Fryś-Pietraszkowa, A. Kowalska-Lewicka, A. Spiss, Kraków 2002, s. 323-328; R. Tubaja, *Wkład Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w poznanie, dokumentowanie i ochronę zabytków kultury ludowej Pomorza*, w: *W kręgu badaczy kultury Kaszub i Pomorza*, Słupsk-Gdańsk 2008, s. 172-192.
 - 4 C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz, *O potrzebach etnologii w Polsce*, w: *Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 10, Warszawa 1929, s.250-258; Taż, *Zakład Etnologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i jego zadania*, „Balticoslavica”, t. 1, 1933, s. 75-98.
 - 5 M. Znamierowska-Prüfferowa, *Muzeum etnograficzne U.S.B. w Wilnie i jego przyszłość*, Lwów-Wilno 1932 (odbitka z kwartalnika etnograficznego „Lud”, serja II, T. XI. (1932)); Taż, *Muzeum na wolnym powietrzu w Wilnie*, Wilno, 1934. Por. także W. Olszewski, *Założenia Muzeum Etnograficznego przy Uniwersytecie Stefana Batorego i ich rozwinięcie w pracach Marii Znamierowskiej-Prüfferowej*, w: *Przeszłość etnologii polskiej w jej teraźniejszości*, red. Z. Jasiewicz, T. Karwicka, Poznań 2001, s. 79-84.

badań⁶ – były to muzealnictwo, rybołówstwo⁷ i popularyzacja etnografii. Od 1935 roku pracowała pod kierunkiem innej wybitnej postaci polskiej etnologii, prof. Kazimierza Moszyńskiego, ówczesnego kierownika Katedry Etnografii i Etnologii USB⁸. W 1939 roku Prüfferowa uzyskała tytuł doktora etnologii, co po wojnie znacznie ułatwiło jej start.

W 1945 roku, gdy Wilno stało się częścią Związku Radzieckiego, dr Maria Znamierowska-Prüfferowa wraz z dużą grupą pracowników USB⁹ trafia do Torunia, gdzie powstawał nowy uniwersytet. Została

zatrudniona w Zakładzie Etnografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i wzorem wileńskim przystąpiła równocześnie do gromadzenia kolekcji muzealnej. Niestety, inne koncepcje akademickie, które w tym czasie doszły do głosu, nie były łaskawe dla uniwersyteckiego muzeum. Prüfferowa otrzymała zgodę władz tylko na stworzenie Działu Etnograficznego w Muzeum Miejskim w Toruniu. Skwapliwie skorzystała z tej możliwości, ale już wtedy miała skryształowaną wizję doprowadzenia do powstania samodzielnego muzeum etnograficznego w Toruniu¹⁰, w oparciu o koncepcję Muzeum

Wystawa w Dziale Etnograficznym Muzeum Miejskiego, sala hodowli zwierząt i pszczelarstwa, Toruń, 1948, fot. Alojzy Czarnecki

-
- 6 H. Czachowski, *Maria Znamierowska-Prüfferowa – etnolog i muzealnik*, „Muzealnictwo”, 2019, nr 60, s. 154-162.
 - 7 A. Trapszyc, *Badania nad rybołówstwem i zajęciami wodnymi w Muzeum Etnograficznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i w Muzeum Etnograficznym w Toruniu*, w: *Przeszłość etnologii polskiej w jej teraźniejszości*, op. cit., s. 143-157.
 - 8 Por. O. Kwiatkowska, *Krzątania wokół Pani Profesor. O pisarstwie Marii Znamierowskiej-Prüfferowej*, w: *Obserwatorki z wyobraźnią. Etnograficzne i socjologiczne pisarstwo kobiet*, red. G. Kubica, K. Majbroda, Wrocław 2014, s. 189-204.
 - 9 Jej mąż – Jan Prüffer był wybitnym entomologiem, profesorem wileńskiego uniwersytetu, a później Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
 - 10 M. Znamierowska-Prüfferowa, *Pomorskie muzeum ludoznawcze*, Instytut Bałtycki, Wydział Pomoroznawczy, Komunikaty Działu Informacji Naukowej, Bydgoszcz, 1946, nr 5 (19), s. 1-4.

Etnograficznego USB w Wilnie. Najpierw jednak w 1946 zorganizowała Dział Etnograficzny w budynku Ratusza Staromiejskiego. W tym czasie zatrudniona została Maria Polakiewicz, pierwszy i przez długie lata wierny współpracownik Prüfferowej, absolwentka geografii USB z 1939 roku, już w Wilnie zainteresowana jednak etnografią, słuchająca m.in. wykładów prof. Moszyńskiego. Można powiedzieć, że Polakiewicz stała się prawdziwą „prawą ręką” Prüfferowej. Doskonała w sprawach organizacyjnych, była główną współtwórczynią sukcesów Działu, a potem samodzielnego już Muzeum. Pracy organizacyjnej było bardzo dużo, ale równocześnie powstawała kolekcja muzealiów, głównie w wyniku badań terenowych na Kaszubach, Kujawach, Krajnie i Mazurach. O sile i skuteczności działań niech świadczy fakt, że już w 1948 powstała pierwsza etnograficzna wystawa stała. W roku 1950 do zespołu doszedł następny ważny pracownik Muzeum – Kalina Skłodowska-Antonowicz¹¹. Od roku 1947 dr Prüfferowa organizuje w Toruniu także oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego¹² i wokół niego grupę osób wspierającą środowisko etnograficzne w Toruniu, w tym także działania muzealne. Należą do PTL np. takie postacie, jak profesorowie prawa: Karol Koranyi i Wojciech Hejnosz, muzykolodzy i folklorysty: dr Leon Witkowski, Jan Michał Wieczorek, Bonifacy Zielonka. M.in. poprzez poparcie takiego grona ludzi próbuje Prüfferowa doprowadzić do oddzielenia swojego działu od Muzeum Miejskiego (Powiatowego).

Systematycznie powiększał się zespół współpracowników, z których warto wspomnieć co najmniej kilkoro. Halina Mikułowska¹³, zatrudniona w Muzeum Miejskim w 1950 roku, już w 1953 wydaje w ramach serii PTL-u „Atlas Polskich Strojów Ludowych” zeszyt *Strój kujawski*. W 1954 roku w Muzeum rozpoczyna swój naukowy życiorys Roderyk Lange¹⁴, tworząc kilka lat później prekursorski Dział Tańca, dokonując bardzo ciekawych archiwalnych nagrań muzyków i śpiewaków ludowych oraz prowadząc demonstracyjny zespół tańca im. Oskara Kolberga.

Demonstracyjny Zespół Tańca Ludowego im. Oskara Kolberga - występ podczas inauguracji Muzeum Etnograficznego, Toruń, 17 IV 1959, fot. Bohdan Horbaczewski

-
- 11 H. Muzalewska-Alexandrowicz, *Kalina Antonowicz (Skłodowska-Antonowicz)(1923-2003)*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, red. E. Fryś-Pietraszkowa, A. Spiss, t. 2, Wrocław, Kraków 2007, s. 1-4.
- 12 A. Trapszyc, *Historia oddziału toruńskiego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1947 - 2008)*, w: *Do Torunia kupić kunia. W 60 rocznicę założenia oddziału toruńskiego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*, red. H. Czachowski, A. Miancki, Toruń 2008, s. 7-16.
- 13 K. Turska-Skowronek, *Halina Mikułowska (1917-1998)*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, red. E. Fryś-Pietraszkowa, A. Kowalska-Lewicka, A. Spiss, t. 1, Kraków 2002, s. 198-199.
- 14 Roderyk Lange - etnolog i choreolog. Po emigracji do Wielkiej Brytanii, profesor m.in. Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie (PUNO). Od roku 1993 kierował Instytutem Choreologii w Poznaniu. Autor wielu prac, m.in. doskonałej książki *O istocie tańca i jego przejawach w kulturze*. Zmarł w 2017 roku.

Z perspektywy lat działalność Langego w Toruniu coraz bardziej zyskuje na znaczeniu i jest jednym z najważniejszych dokonań naszego środowiska. Warto tu przypomnieć wydaną w 1960 roku jego publikację *Taniec ludowy w pracach Muzeum Etnograficznego w Toruniu, Metoda pracy i kwestionariusz*. Jego nagrania, jak i zbiory powstałe w wyniku przeprowadzonych wspólnie z PTL konkursów folklorystycznych, stały się podstawą do powstania bogatego Archiwum

Folkloru, rozwijanego także w późniejszych latach¹⁵. W 1957 roku przyjechał do rodziny mieszkającej w Toruniu etnograf wileński Marian Pieciukiewicz¹⁶, który w 1952 został aresztowany przez NKWD i skazany na 25 lat obozu pracy w Workucie. Maria Prüfferowa osobiście interweniowała u władz prosząc o zgodę na przyjazd do Polski dla znanego jej z okresu wileńskiego Pieciukiewicza¹⁷ (magisterium z etnologii w 1938 roku u prof. Kazimierza Moszyńskiego na

Arsenał z 1824 r. - siedziba Muzeum Etnograficznego, Toruń, 1959, fot. Bohdan Horbaczewski

-
- 15 Por. A. Kostrzewa, *Zbiory fonograficzne Muzeum Etnograficznego w Toruniu*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu”, t. III, Toruń, 2007, s. 173-182; H. Łopatyńska, *O archiwizacji materiałów folklorystycznych w Muzeum Etnograficznym w Toruniu*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu”, t. II, Toruń, 1999, s. 223-231.
- 16 H. Muzalewska, *Marian Pieciukiewicz (1904-1983)*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 1, op. cit. s. 226-228.
- 17 Postaci Mariana Pieciukiewicza poświęcony jest 1. numer „Materiałów Muzeum Etnograficznego w Toruniu” wydanych w roku 2009.

USB) i zatrudniła go w Muzeum. Miał on już zresztą takie doświadczenie zawodowe, kierując od 1934 roku Działem Etnograficzno-Archeologicznym Muzeum Białoruskiego im. Łuckiewicza w Wilnie, współpracował także z Muzeum Etnograficznym USB. Sam prowadził w latach 30. badania terenowe w środowisku starowierców na brasławszczyźnie. Także jego badania z okresu toruńskiego zaowocowały kilkoma ciekawymi dokonaniem.

W kwietniu 1953 roku Miejska Rada Narodowa w Toruniu zdecydowała o potrzebie utworzenia odrębnego, samodzielnego Muzeum Etnograficznego. W roku 1957 powstał Społeczny Komitet Budowy Muzeum Etnograficznego w Toruniu. Na siedzibę Muzeum pozyskano budynek XIX-wiecznego Arsenалу usytuowany w centrum miasta, tuż przy gotyckiej starówce. Równocześnie Prüfferowej udaje się przekonać władze do budowy pawilonu wystawienniczo-administracyjnego (tzw. nowego gmachu).

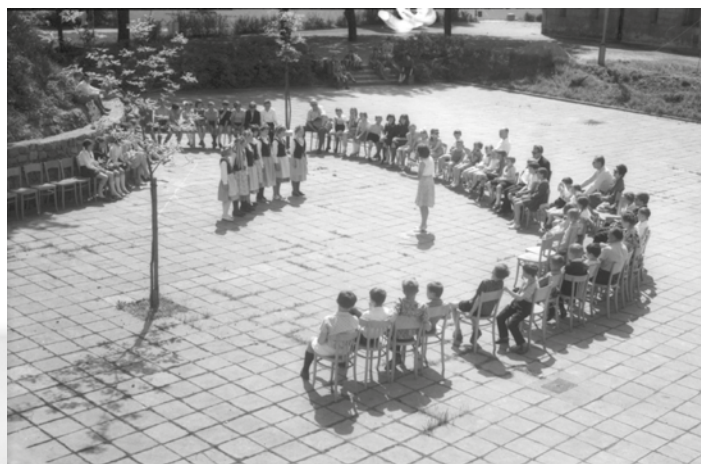

- ▲ Pracownicy Muzeum przed wyjazdem na badania terenowe, Toruń, 1962, fot. Bohdan Horbaczewski.
- ▼ Pierwsi pracownicy Muzeum. Od lewej: Ewa Czarnecka (Arszyńska), Kalina Skłodowska-Antonowicz, Norbert Szunke, Halina Mikułowska, Zbigniew Nawrocki, Maria Znamierowska-Prüfferowa, Irena Wronkowska, Maria Polakiewicz, Marian Pieciukiewicz, Roderyk Lange, z tyłu - Bohdan Horbaczewski, Toruń, 1960, fot. Bohdan Horbaczewski

Pierwszego stycznia 1959 roku to data oficjalnego powstania samodzielnego Muzeum Etnograficznego w Toruniu obejmującego działalnością północną Polskę. Uroczysta inauguracja prac Muzeum nastąpiła w kwietniu. Stan zbiorów to 5165 obiektów, jednak nieustannie trwały szeroko zakrojone prace badawcze i kolekcjonerskie – rozszerzał się ciągle obszar muzealnych penetracji: obok Kujaw, ziemi chełmińskiej, ziemi dobrzyńskiej, Pałuk, Kociewia, Kaszub, były też: Pomorze Zachodnie, Warmia i Mazury, Kurpie i Podlasie. Już w 1960 roku pokazano wyniki tych badań na wystawie stałej *Kultura materialna północnej Polski*. Do zespołu dołączyła Irena Wronkowska, przez wiele lat pełniąc rozmaite funkcje w Muzeum od administracyjnych (zastępca dyrektora) do merytorycznych (kierownik Działu Gospodarki, kierownik Działu Rybołówstwa). Była niezwykle ważnym wsparciem dla dyrektora Prüfferowej przy adaptacji arsenału i budowie tzw. nowego gmachu Muzeum.

W 1963 roku otwarto wystawę *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce*, która przez długie lata była wizytówką toruńskiego Muzeum. Jej autorką była prof. Maria Znamierowska-Prüfferowa, podsumowująca w ten sposób swoje wieloletnie badania tych zagadnień. Wystawa przygotowana była w specjalnie na ten cel zaprojektowanym pawilonie wystawieniowym. Ekspozycja ta była bardzo ciekawym i czytelnym przykładem konsekwentnego zastosowania ewolucjonizmu w etnologii.

1

2

3

- 1 Występ chóru muzealnego prowadzonego przez Barbarę Szychowską-Boebel na dziedzińcu Muzeum, Toruń, 1966, fot. Zdzisław Zgierun
- 2 Rozbiórka chaty kujawskiej przed przeniesieniem do skansenu, Rakutowo, 1967, fot. Zdzisław Zgierun
- 3 Rozbiórka spichlerza, Rakutowo, 1964, fot. Andrzej Ciechanowski

Dopełnieniem wystawy stałej z roku 1960 była wystawa na drugim piętrze Arsenалу pt. *Sztuka i rzemiosła ludowe Polski północnej*. Niestety ani *Kultura materialna...*, ani *Sztuka i rzemiosło...* nie doczekały się udokumentowania w postaci rzetelnego przewodnika czy katalogu, ale takie to były czasy¹⁸. Za to w 1961 roku ukazała się drukiem pierwsza monografia etnograficzna *Tradycyjne budownictwo ludowe Kujaw*, autorstwa Marii Fryczowej.

W 1964 roku powstało Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Etnograficznego w Toruniu, zrzeszające grono stałych bywalców Muzeum i miłośników kultury ludowej. Przez wiele lat, do dzisiaj, służy ono swoją pracą, pomocą i zaangażowaniem Muzeum. Pierwszym jego prezesem został prof. Ernest Pischinger.

W latach 60. Muzeum ciągle się rozbudowywało. Pozyskano pobliski XIX-wieczny budynek porforteczny i adaptowano go na pracownię konserwatorskie i stolarskie. Przez cały okres powojenny Znamierowska-Prüfferowa, ciągle idąc śladem koncepcji wileńskich, chciała stworzyć przymuzealny skansen, w którym byłaby możliwość prezentowania architektury ludowej. Ekspozycja miała być komplementarna do wystaw stałych prezentowanych w salach Arsenалу. W 1966 udało się jej doprowadzić do podpisania założeń takiego projektu przez Wojewódzką Radę Narodową w Bydgoszczy. Prace nabrały dużego tempa i już w 1969 roku z okazji Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego można było zwiedzać pierwszą część Parku Etnograficznego: zagrodę kujawską. Te pierw-

sze prace były wykonywane pod kierunkiem Jana Rompskiego¹⁹. Od samego początku miała to być ekspozycja budownictwa, a nie próba odtworzenia układu wsi. Równoległe z tworzeniem skansenu przy siedzibie Muzeum, Prüfferowa pod koniec lat 60. tworzyła projekty dwóch innych założeń skansenowskich: jeden to skansen wiślany przy ul. Winnica, niestety nigdy jednak nie zrealizowany oraz projekt skansenu w Kaszczorku pod Toruniem, gdzie w 1968 roku wykupiono zabytkową zagrodę *in situ*.

Jednym z ciekawszych dokonań Muzeum w latach 60. było wykonanie kilku realizacji filmowych na amatorskich kamerach 8 i 16 mm. Niektóre z nich przybrały formę filmów etnograficznych. W prace nad rejestracją filmową zaangażowani byli różni pracownicy, ale najbardziej aktywna była absolwentka łódzkiej etnografii Barbara Szychowska-Boebel oraz Zdzisław Zgierun²⁰. Doskonałe są zapisy filmowe zwyczajów zapustnych czy pracy garncarzy. Szychowska-Boebel dokonała niesamowitych rejestracji pracy wiejskich znachorów.

Już w Dziale Etnograficznym prowadzono prace, potem kontynuowane w Muzeum, związane z dokumentacją folkloru ustnego i muzycznego, co zaowocowało stworzeniem Archiwum Folkloru, którym przez lata opiekowała się Ewa Arszyńska²¹. W 1959 roku powstała pracownia konserwatorska z kierownikiem Norbertem Szunke, autorem pracy *Etnograficzne zbiory muzealne w Polsce w świetle wymogów konserwatorskich* (1965). Równocześnie z pracownią konserwatorską utworzona została stolarnia.

18 Wydany w 1968 roku *Przewodnik* jest tylko małym (aczkolwiek w kilku językach) informatorem o Muzeum, bez wyłożenia koncepcji i metodologii ekspozycji.

19 R. Tubaja, *Jan Rompski (1913-1969)*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, red. A. Spiss, J. Świąch, t. 4, Wrocław 2014, s. 184-193.

20 Opublikował on w roku 1972 w „Polskiej Sztuce Ludowej” artykuł na temat wykorzystania dokumentacji filmowej w etnografii.

21 H. Muzalewska-Alexandrowicz, R. Tubaja, *Ewa Arszyńska (1938-2004)*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, red. E. Fryś-Pietraszkowa, A. Spiss, t. 2, Wrocław, Kraków 2007, s. 10-13.

Świętowanie urodzin Pani Profesor, od góry od lewej: Maria Wrzecionowska, Maria Polakiewicz, Halina Mikułowska, Halina Swoińska, Kalina Antonowicz (stoi), Ewa Arszyńska, Anna Waligórska, Władysława Biatecka (w okularach), Alicja Klimiczak, w dolnym rzędzie od lewej: Jan Rompski, Krystyna Tubaja, Maria Znamierowska-Prüfferowa, Irena Wronkowska, Krystyna Szczepankiewicz, Lubomira Tyczyńska, 1968, fot. Adam Grodzicki

Z końcem roku 1972 skończyła się pewna epoka w Muzeum – na emeryturę przeszła dyrektor Maria Znamierowska-Prüfferowa. Swoje Muzeum zostawiła w pełni rozkwitu i z wieloma planami na dalszy rozwój. Jej postać stała się jednym z symboli polskiego muzealnictwa etnograficznego. Była postacią wyjątkową, wręcz wybitną; obdarzona ogromną pasją, stworzyła z niczego instytucję liczącą się w całej Polsce. W tym czasie cała kolekcja muzealna liczyła 13412 obiektów.

Następnym dyrektorem został Aleksander Błachowski, znany już muzealnik, specjalizujący się od wielu lat w badaniach sztuki ludowej w Polsce. Kontynuował on wizję poprzedniczki, wzbogacając je o własne koncepcje. Cały czas rozbudowywany

był zgodnie z planem Park Etnograficzny. Tymi pracami zajmował się zespół pod kierunkiem Romana Tubaji. W 1974 roku nastąpiło otwarcie 2 kolejnych zagród: kaszubskiej i tucholskiej. Toruński skansen zyskał sławę jedynej tego typu ekspozycji w ścisłym centrum miasta.

Dyrektor Błachowski zaczął organizować liczne ogólnopolskie konkursy dla ludowych twórców. Szybko Muzeum stało się w tej dziedzinie liderem. Konkursy były związane ze sztuką ludową i naiwną – głównie malarstwem i rzeźbą (np. „Mikołaj Kopernik”, „Wielcy Polacy”, „Wisła w sztuce ludowej” [Aleksander Błachowski]), ale pojawiały się też adresowane do osób parających się

Dyrektor Aleksander Błachowski wręcza nagrodę po konkursie „Mikolaj Kopernik w rzeźbie ludowej”, 1973, fot. Adam Grodzicki

rzemiosłami (haft [Aleksander Błachowski, Halina Mikułowska]; garncarstwo [Janina Łukasiewicz²²]). Spowodowały one fenomen współczesnej twórczości ludowej w Polsce, ludowi twórcy znaleźli w ten sposób szerokie pole dla swojej aktywności. Z dzisiejszej perspektywy można polemizować z niektórymi założeniami metodologicznymi konkursów, ale faktem jest, że w ten sposób zostały ogromnie poszerzone poszczególne kolekcje w Muzeum. W krótkim czasie, oczywiście także poprzez szereg innych działań, kolekcja sztuki ludowej i nieprofesjonalnej stała się jedną z najważniejszych i największych w kraju. M.in. dlatego Muzeum uzyskało status ogólnopolski. W 1980 roku liczba muzealiów wynosiła już ponad 27 tysięcy.

Kontynuowano wydawanie etnograficznych prac monograficznych. Pojawiły się bardzo interesujące pozycje, jak: Barbary Szychowskiej-Boebel, *Lecznictwo ludowe na Kujawach*, 1972; Jana Rompskiego, *Ścinanie kani. Kaszubski zwyczaj ludowy*, 1973; Heleny Prześlaskiej, *Przywoływki dyngusowe na Kujawach*, 1974. W roku 1978 powstała, przygotowana przez całą grupę pracowników, ważna w historii Muzeum wystawa czasowa *Kultura ludowa ziemi chełmińskiej* (komisarze: Roman Tubaja i Irena Wronkowska). W 1977 roku zapoczątkowano także konkursy lokalne na twórczość ludową województwa toruńskiego, które kontynuowano w następnej dekadzie (Aleksander Błachowski, Hanna Dzierżbińska, Lubomira Tyczyńska).

22 G. Szelągowska, *Janina Łukasiewicz-Drewniowska (1950-2012)*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, red. K. Ceklarz, A. Spiss, J. Święch, t. 5, Kraków, 2019, s. 121-123.

Andrzejki zorganizowane przez muzealny klub młodzieżowy. Wśród publiczności dyrektor Aleksander Błachowski i Halina Mikułowska, Toruń, 1974, fot. Adam Grodzicki

Występy folklorystyczne w sali widowiskowej; prezentacja tańców kujawskich, Toruń, 1975, fot. Adam Grodzicki

Pracownicy Muzeum w magazynie muzealnym przy ulicy Rabiańskiej. Widoczni od lewej: Bożena Olszewska, Bolesława Leszczyńska, Jan Oleksy i Helena Malinowska, Toruń, 1983, fot. Adam Grodzicki

W Muzeum kontynuowano, zgodnie z pierwszymi założeniami dyrektor Prüfferowej, wieloaspektową działalność popularyzatorską i edukacyjną, często wykazując się metodami prekursorskim w polskim muzealnictwie²³.

Ciekawostką instytucji był fakt, że w wielu działaniach popularyzatorskich, w tym w Międzynarodowych Spotkaniach Kapel Ludowych, spotkaniach „Inne kraje, inne ludy”, wykorzystywano esperanto, poprzez które nawiązywano międzynarodowe kontakty (Teresa Kurłowicz-Nemere)²⁴. Zaowocowało to także wystawami zagranicznymi i licznymi prelekcjami o Muzeum i polskiej kulturze ludowej w różnych krajach.

W latach 70. pozyskano budynek spichrza na ul. Rabiańskiej 19 i prowadzono tam adaptacje na

cele muzealne (magazyny zbiorów i pracownie). W 1983 roku udało się zdobyć jeszcze jeden sąsiedni spichlerz przy ul. Rabiańskiej 21/23.

W kwietniu 1980 dyrektorem Muzeum został wieloletni kierownik Działu Budownictwa Ludowego, Roman Tubaja. Kontynuowanych było wiele poprzednich działań, m.in. zorganizowano ogólnopolskie konkursy na plastykę obrzędową (Jan Oleksy) i zdobnictwo w garncarstwie (Janina Łukasiewicz). Pojawiły się monograficzne wystawy twórców ludowych Stanisław Korpy, Jarosława Furgatę, Edwina Raszata (Aleksander Błachowski, Lubomira Tyczyńska). Wyjściem poza schemat tradycyjnej kultury ludowej była wystawa na temat wędkarstwa (Wojciech Olszewski). W latach 80. wydane zostały też dwie następne ważne książki: Aleksandra Błachowskiego, *Polska wycinanka ludowa* (1986) oraz Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce na tle zbiorów i badań terenowych Muzeum Etnograficznego w Toruniu* (1988). Pod koniec lat 80. zbudowano amfiteatr na dziedzińcu Muzeum. Pozwoliło to na dużo lepszą organizację wielu imprez, zwłaszcza muzycznych.

Trudnym momentem był pożar budynku Arsenału w roku 1990, który na wiele lat ograniczył pracę Muzeum. Szczególnie trudna w tych warunkach była praca edukacyjna. Muzeum nie dysponowało w tym czasie salą widowiskową, zajęta przez stanowiska pracowników. Dlatego też wiele zajęć edukacyjnych, zostało przeniesionych na zewnątrz (np. do szkół) oraz zaczęto organizować plenerowe imprezy w Parku Etnograficznym (Joanna Muszyńska)²⁵.

23 Por. T. Kurłowicz-Nemere, *Praca oświatowa i popularyzatorska w Muzeum Etnograficznym w Toruniu w latach 1975-1976*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu”, tom I, 1978, s. 175-195.

24 T. Kurłowicz-Nemere, *Wykorzystanie esperanta w pracy Muzeum Etnograficznego w Toruniu w latach 1974-1997*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu”, 1999, tom II, s. 245-254.

25 M. Pokrzywnicka, *Działalność edukacyjna Muzeum Etnograficznego w Toruniu*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu”, 1999, tom II, s.255-261.

Imauguracja XII Międzynarodowych Spotkań Kapel Ludowych.
Przy mikrofonach Teresa Kurłowicz-Nemere i dyrektor Roman Tubaja, Toruń, 1992, fot. Adam Grodzicki

Zespół pracowników Muzeum w roku 1994, pośrodku dyrektor Roman Tubaja, fot. Adam Grodzicki

W Muzeum od początku istnienia współpracaliśmy z twórcami ludowymi najbliższych regionów: Kujaw, Pałuk, Kaszub, Kociewia, Krajny, Borów Tucholskich, ziemi chełmińskiej i dobrzyńskiej. Przy okazji ogólnopolskich konkursów na sztukę ludową lub rzemiosło nawiązano kontakt z artystami z całej Polski. Współpraca z twórcami miała charakter różnego rodzaju opieki i wsparcia ich działań. Nasi pracownicy służyli twórcom fachowymi konsultacjami, prowadzili warsztaty, uczestniczyli jako jurorzy w konkursach, organizowali im wystawy.

Działania te często prowadziliśmy we współpracy z Kujawsko-Pomorskim Towarzystwem Kulturalnym, Polskim Towarzystwem Ludoznawczym i Wydziałem Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, który wspierał ludowych artystów nagrodami na konkursach i stypendiami. W roku 1988 powstał Oddział Bydgosko-Toruński Stowarzyszenia Twórców Ludowych – instytucja o kluczowym znaczeniu dla opieki nad twórcami. Opiekunem Oddziału od początku jego istnienia do dziś jest Wanda Szkulmowska. Po reformie administracji (1999 rok) troskę o materialną stronę opieki nad twórcami przejął Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Muzeum od roku 2000 czynnie uczestniczy i współpracuje przy organizacji Konkursu Aktywności Artystycznej dla Twórców Ludowych Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Wśród pracowników Muzeum najbardziej aktywnych w opiece nad twórcami ludowymi są: Maria Znamierowska-Prüfferowa, Halina Mikułowska, Aleksander Błachowski, Ludomira Tyczyńska, Bożena Olszewska i Kinga Turska-Skowronek. Większość z nich działała lub działa w Radzie Naukowej Stowarzyszenia Twórców Ludowych.

Lata 90. to kolejny etap rozbudowy Parku Etnograficznego prowadzony pod kierunkiem Romana Tubaji (współpraca Jerzy Adamczewski, Teresa Okoniewska). Przeniesiono do Torunia,

kupiony jeszcze w latach 60. przez Prüfferową, wiatrak z Wojtówki. Pojawiły się przykłady budownictwa wiejskiego ziemi chełmińskiej, ziemi dobrzyńskiej, Kociewia. W 1995 roku kończy ten okres otwarcie chałupy z Kociewia, kurnej chaty z Borów Tucholskich, barki rybackiej i młyna wodnego. W tym samym czasie przeniesiono lub zrekonstruowano kilka obiektów w Parku Etnograficznym w Kaszczorku (koncepcja Roman Tubaja oraz Jerzy Adamczewski, Irena Wronkowska, Artur Trapszyc). Znajdują się tam chata i stodoła, kamienna obora oraz obiekty rybackie – wiata na łodzie, szopa na sprzęt i budy (sezonowe mieszkania rybaków), a także tratwa flisacka, barki – *koszarki* oraz prom rzeczny.

W tym czasie Muzeum zdobyło kilka wyróżnień w konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku: w 1997 roku za ekspozycję *Młynarstwo wiejskie* w Parku Etnograficznym (autorzy: Jerzy Adamczewski i Teresa Okoniewska); w 1998 roku II nagrodę za XVIII Międzynarodowe Spotkanie Kapel Ludowych; w 2000 roku II nagrodę za wystawę *Wigilia. Czas oczekiwania, czas magii* (Hubert Czachowski, Iwona Święch); w 2002 roku wyróżnienie za wystawę *Cztery pory roku. O sianiu, zbieraniu i świętowaniu* (Grażyna Szelałowska); w 2005 roku wyróżnienie za program edukacyjny *Rosło drzewo duże* (Maria Pokrzywnicka); w 2006 roku II nagrodę za wystawę *Święta pszczoła. Rzecz o pszczelarzeniu* (Grażyna Szelałowska). Ważną prezentacją była także ekspozycja *Pamiętki z wojska. Opowieść o życiu prawdziwego mężczyzny* (1997; Hubert Czachowski)), na temat subkultury żołnierskiej, pokazująca otwartość środowiska na nowe idee wynikające z poszerzania pola zainteresowań współczesnej etnologii i antropologii kulturowej.

W 1999 Muzeum obchodziło jubileusz 40-lecia, świętując je m.in. poprzez przyjęcie imienia Marii Znamierowskiej-Prüfferowej oraz prezentację wystawy czasowej *Maria Znamierowska-Prüfferowa, twórczyni Muzeum Etnograficznego w Toruniu*,

Podczas imprezy *Jak to ze Inem było*, Kinga Turska-Skowronek z hafciarkami z Borów Tucholskich, Toruń, 1990, fot. Adam Grodzicki

Janina Łukasiewicz podczas inwentaryzacji chałupy ze Skórzenna, 1992, fot. Jerzy Adamczewski

Podczas otwarcia wystawy *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)*, 28 I 2010, fot. Marian Kosicki

etnograf, muzeolog, człowiek (Ewa Arszyńska, Hanna Muzalewska). W międzyczasie kolekcja Muzeum przekracza „magiczną” cyfrę 50 000, by na koniec roku 2007 osiągnąć stan blisko 60 000 obiektów. Dobre momenty przeplatane były z tragicznymi, do których trzeba zaliczyć trzy pożary w Parku Etnograficznym (dwukrotnie, rok po roku, podpalona została zagroda kujawska). Oprócz budynków zniszczeniu uległo także wiele cennych obiektów znajdujących się we wnętrzach. W latach 2005-2007 trwała realizacja projektu *Wielokulturowość - tolerancja - integracja. Modernizacja Muzeum Etnograficznego w Toruniu* finansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Wyremontowano wtedy kilka obiektów w Parku Etnograficznym, jak i zmodernizowano budynki Arsenału i pawilonu administracyjno-wystawienniczego. Niestety projekt nie zapewnił odpowiednich warunków konserwatorskich na sali ekspozycyjnej i niemożliwa jest tam obecnie prezentacja obiektów zabytkowych.

Rozbudowywała się pracownia konserwatorska przez którą przewinęła się spora liczba pracowników, ale jej kierownikiem i filarem przez długie lata była Krystyna Szczepankiewicz. Zastąpiła ją Ewa Martin-Sobecka, a wyzwań przed całym zespołem konserwatorskim, jest ciągle wiele. Wszak obiekty etnograficzne, często wytwarzane z nietrwałych materiałów i znajdujące na strychach i w piwnicach, wymagają stałych działań zabezpieczających.

W 2008 roku dyrektorem Muzeum został kierownik Działu Folkloru dr Hubert Czachowski. Zespół pracowników merytorycznych pracował nad punktem kulminacyjnym zbliżających się w 2009 roku obchodów jubileuszu 50-lecia Muzeum. Po ponad 20 latach nieistnienia, przygotowano nową wystawę stałą, pt. *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)* – komisarze wystawy: Hanna M. Łopatyńska, Kinga Turska-Skowronek). Udostępniono ją dla zwiedzających na początku 2010 roku. Prezentuje

Wernisaż wystawy
*(Nie)potrzebne, (nie)piękne,
 (nie)cenne. Reaktywacja rzeczy.*
 Od lewej: dyrektor Hubert
 Czachowski, autorki wystawy
 Hanna M. Łopatyńska i Grażyna
 Szelągowska oraz plastyczka
 Matylda Mazur-Wasyłkowska,
 Toruń, 15 XII 2017,
 fot. Bartłomiej Oleszek

Plakaty wystaw czasowych Muzeum

ona życie codzienne mieszkańców kilku regionów etnograficznych m.in.: Kujaw, Pałuk, Kaszub, Kociewia, Borów Tucholskich, ziemi chełmińskiej. Cenne zbiory, bogata ikonografia oraz nowoczesne forma ekspozycji wykorzystująca nagrania audio, unikalne zapisy filmowe oraz multimedialne prezentacje tworzą bogaty merytorycznie i interesujący w formie przekaz. Wystawa zdobyła wyróżnienie w konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku.

W naszym programie wystawienniczym ważne miejsce zajmują – zgodnie z naszą tradycją – wystawy poświęcone sztuce ludowej i nieprofesjonalnej. Pokazaliśmy twórczość: Bogdana Lesińskiego (Bożena Olszewska, Justyna Słomska-Nowak), Janiny Rachwałd (Bożena Olszewska, Aleksandra Jarysz), Wiktora Chrzanowskiego (Bożena Olszewska). Zbiory sztuki ludowej i nieprofesjonalnej (w tym art brut) systematycznie się powiększały, dzięki zdobyciu kilku grantów. Dzięki tym dotacjom możliwy był zakup bardzo wielu ważnych dzieł, w tym słynnej kolekcji Bolesława i Liny Nawrockich, które zaprezentowane zostały na oddzielnej wystawie (Bożena Olszewska). Do każdej z tych ekspozycji ukazały się ciekawe edytorsko i bogato ilustrowane albumy.

Postawiliśmy także na przygotowywanie dużych, często przygotowywanych przez kilka lat wystaw czasowych, opartych o badania archiwalne, biblioteczne i terenowe. Zazwyczaj one miały charakter monograficzny, przekrojowy bądź analityczny. Sięgaliśmy po tematy związane z kulturą ludową (Grażyna Szelańska, *Burak z cukrem. Historia i konteksty*, 2015; Artur Trapszyc, *Dla żeglowania bezpiecznego. Święci patroni i sanktuaria wodniaków wiślanych*, 2017), jak i związane z kulturą popularną (Hanna M. Łopatyńska, *Po słońce i wodę. Moda i obyczaje plażowe*, 2011; Artur Trapszyc, *Lokalny pejzaż kontrkultury. Peace, Love i PRL*, 2013), równoważąc obydwie linie, często je łącząc (Agnieszka Kostrzewa, Hanna M. Łopatyńska, Magdalena

Ziółkowska-Mówka, *Biały? Czarny? Czerwony? O symbolice kolorów*, 2016; Hanna M. Łopatyńska, Grażyna Szelańska, *(Nie)potrzebne, (nie)piękne, (nie)cenne. Reaktywacja rzeczy*, 2017) Intrygujące poszukiwania odnajdujemy na wystawach wywodzących się z antropologii wizualnej (Magdalena Ziółkowska-Mówka, *Fotografie od szewca. Roberta Pokory świat na szklanych negatywach*, 2015; Jolanta Jakubowska, Justyna Słomska-Nowak, *Wileńskie kiermasze, jarmarki i odpusty. Fotografie Bolesławy i Edmunda Zdanowskich*, 2015; Artur Trapszyc, *Kontrasty, głębie, powiększenia. Polecie w fotografii z lat 20. i 30. XX wieku*, 2019). Pracując w Muzeum Etnograficznym, będąc muzealnikami, chcemy brać udział w publicznej debacie o współczesnych zjawiskach kulturowych, opisując i wyjaśniając ich zawite drogi. Poruszamy się zarówno w obrębie lokalności, jak i globalności, a co za tym idzie i globalizacji.

Nasze różnorodne zainteresowania naukowe, implikują także poszerzanie naszych muzealnych koncepcji kolekcjonerskich. Już nie tylko interesuje nas tzw. tradycyjna kultura ludowa i jej współczesne przeobrażenia, a także poszukiwania jej schematów w innych grupach kulturowych (tzw. kultury typu ludowego). Sięgamy zdecydowanie do osiągnięć i rozwoju współczesnej etnografii, etnologii i antropologii kulturowej i z niej czerpiemy inspiracje. Tak więc profil naszych zbiorów ciągle poszerza się o współczesne konteksty. Penetrujemy zatem także obszary kultury popularnej, fascynującej w swojej złożoności i nieoczywistości. Wszystkie te tematy mamy zapisane w statucie z roku 2009.

Obecnie Muzeum stawia także zdecydowanie na działalność wydawniczą. Po latach przerwy (w 2009 roku) wydana została monografia pracownika Muzeum Macieja Prarata *Gdzie olędrzy mieszkali.... Z badań nad drewnianymi zagrodami na nizinie Sartowicko-Nowskiej*, a w 2017 książka Artura Trapszyca *Rybaczy nie-szawscy. Studium z dziejów grupy zawodowo-regionalnej w XX wieku*. Bestsellerem wydawniczym okazała się

Promocja wydawnictwa muzealnego *Rybacy niezawscy. Studium z dziejów grupy zawodowo-regionalnej w XX wieku*. Widoczny autor książki Artur Trapszyc i prowadząca spotkanie Justyna Słomska-Nowak, Toruń, 13 XII 2017, fot. Bartłomiej Oleszek

Kuchnia z rodowodem. Potrawy i produkty tradycyjne województwa kujawsko-pomorskiego autorstwa Grażyny Szelaągowskiej (trzy wydania 2011, 2012, 2015). Ważne miejsce wśród naszych publikacji zajmuje także praca Aleksandra Błachowskiego *Ubiór i krajo-braz kulturowy Polski i Ukrainy Zachodniej w ikonografii J. Głogowskiego i K.W. Kielisińskiego* (2011).

Rozpoczęto serię wydawniczą pt. „Etnografia Ocalona”, której zadaniem jest wypełnienie białych plam z historii polskiej etnologii i antropologii kulturowej. Są w niej prezentowane ważne prace nigdy niedrukowane lub opublikowane tylko w obcych językach. Często przy ich opracowaniu współpracujemy ze specjalistami z innych ośrodków. Pierwszą książką z tej serii było *Rybołówstwo Borowiaków Tucholskich*, autorstwa Władysława Jagiełły, napisana w 1939 roku (redakcja naukowa Artur Trapszyc). Następnie ukazała się „cudownie” odnaleziona praca Czesława Pietkiewicza *Kultura społeczna Polesia Rzeczyckiego* (redakcja naukowa Anna Engelking).

Przetłumaczyliśmy także wybitną książkę Marii Czaplickiej *Mój rok na Syberii*, wydaną po raz pierwszy po angielsku w 1916 roku (redakcja naukowa Grażyna Kubica). Z rękopisów opracowane i wydane zostały książki Olimpii Swianiewiczowej *Interpretacja dziadów mickiewiczowskich na podstawie skarbcza kultury białoruskiej* (redakcja naukowa Grażyna Charytoniuk) i Józefa Perkowskiego *Ornament, forma i symbolika w sztuce ludowej na Żmudzi* (redakcja naukowa Justyna Słomska-Nowak). W kolejce czekają m.in. książki do przetłumaczenia Suli Benet i Alicji Iwańskiej oraz pozostająca w rękopisie praca Andrzeja Waligórskiego.

Jednym z najważniejszych projektów Muzeum w ostatnich latach było powstanie Olenderskiego Parku Etnograficznego w Wielkiej Nieszawce²⁶. Realizacja rozpoczęta w roku 2008 poprzez badania terenowe i stworzenie koncepcji (Maciej Prarat, Ewa Tyczyńska), do sukcesywnej rozbiórki i postawienia na terenie Parku 6 budynków oraz zagospodarowania terenu (nadzór Anna Maślak,

²⁶ Zob. H. Czachowski, *Wokół powstania Olenderskiego Parku Etnograficznego w Wielkiej Nieszawce – historie, konteksty, emocje*, „Dziedzictwo kulturowe wsi”, 2019 (w druku)

Ewa Tyczyńska). Następnie przystąpiliśmy do renowacji cmentarza (Artur Trapszyc), zagospodarowania zieleni (Danuta Derkowska) i wyposażenia wnętrza (Grażyna Szelągowska, Kinga Turska-Skowronek) oraz stworzenia wystawy wstępnej o historii osadnictwa (Jarostaw Pawlikowski). Uroczyste otwarcie naszego trzeciego już parku etnograficznego miało miejsce w 2018. Tematyka osadnictwa olenderskiego jest ważna dla nas z kilku powodów. Po pierwsze, była ona już obecna w pierwszej koncepcji skansenu toruńskiego prof. Prüfferowej, ale nie została zrealizowana. Po drugie, ważne jest dla nas, wydobycie historii olendrów, zajmujących ważne miejsce w kulturze

naszego regionu, jak i Polski, pokazując złożone stosunki etniczne i religijne. Po trzecie, może uczyć tolerancji dla etnicznej i religijnej odmienności. Udało nam się także przetłumaczyć i wydać klasyczną amerykańską książkę związaną z tym tematem autorstwa Petera J. Klassena, *Menonici w Polsce i Prusach w XVI-XIX w.* Tematykę olenderską będziemy w przyszłości kontynuować.

Jedną z naszych specjalności staje się edukacja muzealna²⁷. Kontynuowane są programy edukacyjne od wielu lat cieszące się największą popularnością. Pracownicy Działu Edukacji wprowadzają jednak ciągle nowe typy zajęć. Na szczególną uwagę

Otwarcie nowego oddziału Muzeum - Olenderskiego Parku Etnograficznego; przemawia Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego Piotr Całbecki, Wielka Nieszawka, 10 V 2018, fot. Bartłomiej Oleszek

27 M. Pokrzywnicka, *Polubić muzeum Na dobry początek – zajęcia edukacyjne*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu”, 2007, tom III, s. 183-194; też, *Poruszmy wyobraźnię, czyli o współpracy Muzeum Etnograficznego w Toruniu z nauczycielami*, w: *Przeszłość dla przyszłości – problemy edukacji muzealnej*, red. J. Wrzesiński, A. M. Wyrwa, Lednica 2010, s. 73-80.

Okładki multimedialnych płyt wydanych w ramach serii „Dziedzictwo niematerialne w województwie kujawsko-pomorskim” oraz płyta z muzyką ludową z Kujaw i Pałuk

zasługują te kierowane do grup zagrożonych wykluczeniem: osób z niepełnosprawnościami, rodziców z małymi dziećmi *Etnowprawka* i *Etnoigraszki*, osób starszych *Muzeum panaceum* (Maria Pokrzywnicka, Olga Kwiatkowska, Barbara Bukowska). Przyjęcie nowych pracowników ze szczególnymi umiejętnościami, zainteresowaniami i doświadczeniem pozwoliło w szerokim zakresie włączyć do oferty Muzeum działania związane z muzyką, śpiewem, tańcem, jak *Spotkania z polską kulturą ludową*, *Żywot pieśni, pieśni żywota* czy w zmienionej formule kontynuowany od 1980 r. *Dziecięcy Przegląd Folkloru Wiejskiego* (Marta Domachowska, Kamil Mataczyński) oraz sztuką i rękodziełem (Joanna Sójka). W wielu imprezach edukacyjnych udzielają się także inni pracownicy merytoryczni, włącznie z pracownikami działów konserwacji, archiwum i inwentaryzacji.

Ważny projekt, realizowany od kilku lat, jest związany z ochroną dziedzictwa niematerialnego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Do tej pory wydaliśmy płyty DVD o zwyczajach zapustnych i przywoływkach dyngusowych (Hanna M. Łopatyńska), sypaniu wzorów piaskiem (Bożena Olszewska) i hafcie kujawskim (Kinga Turska-Skowronek, Dorota Kalinowska). W niedługim czasie planujemy umieścić te materiały w internecie.

Rozpoczęto też wiele nowych form działalności, m.in. ogólnopolski konkurs fotograficzny *Etnoklimaty* oraz współpracę ze środowiskami naukowymi i innymi podmiotami. Nawiązano ściślejszą współpracę z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika, w oparciu o zbiory i ekspozycje muzealne prowadzone są zajęcia z zakresu etnologii, socjologii, konserwatorstwa, muzealnictwa, historii sztuki, plastyki intermedialnej i in. Dzięki temu Muzeum było współorganizatorem takich wydarzeń, jak np. Festiwal Antropologii Wizualnej „Aspekty”, projekt *Audiosfera* czy instalacja multimedialna *Autonomia przedmiotów*. Historia zatoczyła koło, Muzeum nawiązując do idei swojej założycielki – wywodzącej się z muzeum wileńskiego - stało się „laboratorium dla naukowców i studentów”, korzystających z bogatego dorobku toruńskich etnografów. Ale jest też miejscem otwartym na różne grupy publiczności. Pokazujemy jak wyglądało życie w przeszłości, ale też stawiamy pytania o współczesność. Zachęcamy do wspólnego, aktywnego uczestnictwa w kulturze, poprzez rozmaite wydarzenia: wystawy, warsztaty, wykłady. W ten sposób chcemy budować tożsamość opartą zarówno o tematykę związaną z szeroko rozumianą kulturą ludową i dziedzictwem przeszłości, jak i kulturą współczesną.

Kalendarium

- 1946 – ogłoszenie przez dr Marię Znamierowską-Prüfferową projektu Pomorskiego Muzeum Ludoznawczego
- 1946-1958 – Dział Etnograficzny w Muzeum Miejskim pod kierunkiem Marii Znamierowskiej-Prüfferowej
- 1947 – powstanie toruńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego
- 1948 – pierwsza wystawa etnograficzna Działu, otwarta z okazji zjazdu w Toruniu Związku Muzeów w Polsce
- 17 IV 1953 – uchwała Miejskiej Rady Narodowej o potrzebie utworzenia odrębnego, samodzielnego muzeum etnograficznego
- 1956 – pozyskanie budynku Arsenatu na siedzibę muzeum
- 1956-1959 – remont i adaptacja Arsenatu
- 6 IV 1957 – powstanie Społecznego Komitetu Budowy Muzeum Etnograficznego w Toruniu
- 1 IX 1958 – uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej o powołaniu do życia Muzeum Etnograficznego, aprobowana przez Ministra Kultury i Sztuki (6.10) i wprowadzona w życie zarządzeniem tejże rady z 10 listopada 1958
- 1958-1961 – budowa pawilonu wystawienniczo-administracyjnego, tzw. nowego gmachu Muzeum
- 1 I 1959 – powstanie samodzielnego Muzeum Etnograficznego, którego dyrektorem została Maria Znamierowska-Prüfferowa. Stan zbiorów – 5165 obiektów
- 17 IV 1959 – uroczysta inauguracja prac Muzeum Etnograficznego w Toruniu, po przeniesieniu muzealiów do nowej siedziby w Arsenale
- 1960 – otwarcie pierwszej wystawy stałej *Kultura materialna północnej Polski*
- 1961 – oddanie do użytku pawilonu wystawienniczo-administracyjnego tzw. nowego gmachu
- 1961-1964 – remont i adaptacja XIX-wiecznego budynku pofortecznego na pracownię konserwatorską i stolarnię
- 1963 – otwarcie wystawy stałej w nowym gmachu *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce*
- 1964 – powstanie Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Etnograficznego w Toruniu (przekształconego ze Społecznego Komitetu Budowy Muzeum Etnograficznego)
- 1966 – otwarcie drugiej wystawy stałej w Arsenale *Sztuka i rzemiosła ludowe Polski północnej*
- 1967 – projekt skansenu wiślanego przy ulicy Winnica (niezrealizowany)
- 1968 – nabycie zabytkowej zagrody w Kaszczorku pod Toruniem z przeznaczeniem na skansen
- 1969 – udostępnienie do zwiedzania Parku Etnograficznego, jego pierwszej części – zagrody kujawskiej
- 1971 – szczegółowa koncepcja skansenu w Kaszczorku, opracowana przez Marię Znamierowską-Prüfferową
- 1972 – pozyskanie na cele muzealne budynku spichrza przy ulicy Rabiańskiej
- 31 XII 1972 – dyrektor Maria Znamierowska-Prüfferowa przechodzi na emeryturę. Dyrektorem Muzeum zostaje Aleksander Błachowski. Stan zbiorów – 13 412 obiektów

- 1973 – pierwsze użycie funkcjonującego do dziś logo Muzeum
- 1973 – konkurs *Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej* początkiem serii ogólnopolskich konkursów dla twórców ludowych na sztukę i rzemiosło
- 1974 – otwarcie zagrody kaszubskiej i tucholskiej w Parku Etnograficznym
- 1978 – jubileusz 50-lecia pracy Marii Znamierowskiej-Prüfferowej
- 1980 – otwarcie pracowni i magazynów zbiorów Działu Sztuki Ludowej i Działu Folkloru w nowej siedzibie przy ulicy Rabiańskiej 19 (po remoncie i adaptacji)
- 1980 – nowy statut Muzeum nadający zbiorom i zasięgowi działania Muzeum charakter ogólnopolski
- 1 IV 1980 – Roman Tubaja nowym dyrektorem Muzeum. Stan zbiorów – 27 803 obiekty
- 1980-1991 – realizacja 57 wystaw czasowych ze zbiorów własnych i innych muzeów
- 1983 – pozyskanie na magazyny Muzeum spichrza przy ulicy Rabiańskiej 21/23
- 1984 – demontaż wystawy stałej w Arsenale
- 1985-1998 – przeniesienie i rekonstrukcja obiektów architektury w Parku Etnograficznym w Kaszczorku (łącznie 18 obiektów)
- 1988 – jubileusz 90-lecia urodzin Marii Znamierowskiej-Prüfferowej
- 1989 – oddanie do użytku amfiteatru muzealnego
- 1990 – pożar budynku Arsenalu
- 20 VIII 1990 – w wieku 92 lat zmarła prof. Maria Znamierowska-Prüfferowa
- 1991 – udostępnienie do zwiedzania wiatraka z Wojtówki w Parku Etnograficznym
- 1995 – otwarcie chałupy ze Skórzenna, chaty z Lasek, barki rybackiej i młyna wodnego ze Strzyg w Parku Etnograficznym
- 1995 – wyróżnienie w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” dla ekspozycji *Młynarstwo wiejskie w Muzeum Etnograficznym w Toruniu*
- 1996 – pożar zaadaptowanej na Karczmę „U Damroki” kaszubskiej chaty z Granowa
- 1997 – otwarcie pierwszej wystawy w zaadaptowanym na salę wystaw zmiennych spichlerzu kujawskim w Parku Etnograficznym. *Pamiętka z wojska. Opowieść o życiu prawdziwego mężczyzny* była pierwszą z 14 ekspozycji czasowych zaprezentowanych do roku 2007
- 1998 – II nagroda w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” dla festiwalu *XVIII Międzynarodowe Spotkanie Kapel Ludowych*
- 15 XII 1999 – jubileusz 40-lecia Muzeum, nadanie nowego statutu oraz imienia Marii Znamierowskiej-Prüfferowej
- 2000 – II nagroda w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” dla wystawy *Wigilia. Czas oczekiwania, czas magii*
- 2002 – wyróżnienie w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” dla wystawy *Cztery pory roku. O sianiu, zbieraniu i świętowaniu*
- 2004 – pożar zagrody kujawskiej w Parku Etnograficznym
- 2005 – ponowny pożar zrekonstruowanej stodoły i obory w zagrodzie kujawskiej

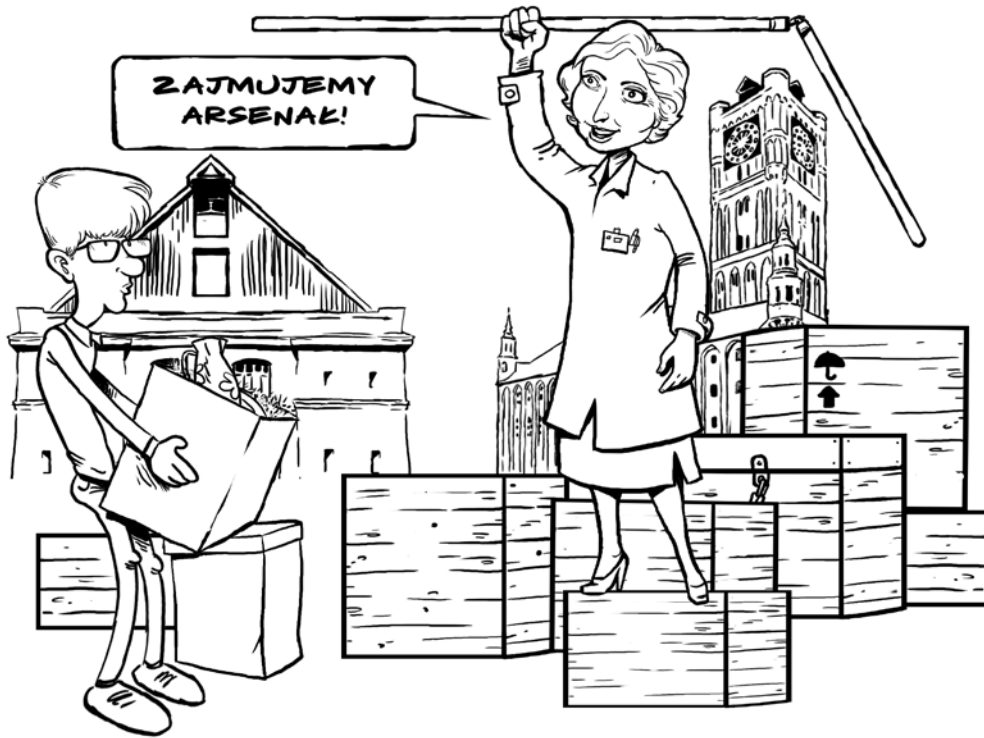
- 2005 – wyróżnienie w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” dla programu edukacyjnego *Rosto drzewo duże*
- 2005-2007 – realizacja projektu „Wielokulturowość-tolerancja-integracja. Modernizacja Muzeum Etnograficznego w Toruniu”
- 2006 – II nagroda w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” dla wystawy *Święta pszczoła. Rzec o pszczelarzeniu*
- 1 II 2008 – dyrektorem Muzeum zostaje Hubert Czachowski. Stan zbiorów – 58 891 obiektów
- 18 XII 2009 – jubileusz 50-lecia Muzeum, otwarcie wystawy stałej *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)*
- 2008-2018 – przygotowanie 20 wystaw czasowych, wydanie 41 publikacji. Stan zbiorów – 67 000 obiektów
- 2010 – nominacja w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” dla wystawy *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)*
- 2018 – otwarcie Olenderskiego Parku Etnograficznego w Wielkiej Nieszawce, nowego oddziału Muzeum
- 2019 – wyróżnienie w „Konkursie na najciekawsze wydarzenie muzealne roku” i nagroda specjalna Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego za Olenderski Park Etnograficzny w Wielkiej Nieszawce
- 12 XII 2019 – jubileusz 60-lecia Muzeum, otwarcie wystawy jubileuszowej *Anatomia Muzeum*

Obecni i emerytowani pracownicy Muzeum, Toruń, 2019, fot. Marian Kosicki

1.

Początki

- ▲ Maria Znamierowska-Prüfferowa w Dziale Etnograficznym Muzeum w Ratuszu, Toruń, styczeń 1959, fot. Bohdan Horbaczewski
- Pracownicy podczas inwentaryzacji obiektów Działu Etnograficznego przed przeprowadzką do Arsenau. Od lewej: Kalina Skłodowska-Antonowicz, Halina Mikułowska, Marian Pieciukiewicz

Przeprowadzka

Muzeum Etnograficzne w Toruniu powstało 1 stycznia 1959 r. Wyłoniło się ze struktur Muzeum Miejskiego w Ratuszu Staromiejskim, gdzie w latach 1946-1958 istniał Dział Etnograficzny.

Organizacja Działu i powstanie Muzeum nierozzerwalnie łączą się z postacią Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, absolwentki i pracownicy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, etnografa i doświadczonego muzealnika. Maria Prüfferowa do Torunia przybyła w 1945 r. Jako doktor etnologii została zatrudniona w Zakładzie Etnografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Świadoma braku na Pomorzu etnograficznych kolekcji

muzealnych i postępujących zmian cywilizacyjnych na wsi, rozpoczęła gromadzenie zanikających okazów – sprzętów i narzędzi. Zmierzała do utworzenia samodzielnego muzeum, które dałoby oparcie instytucjonalne i merytoryczne dla wszystkich działań mających na celu badanie i ochronę kultury ludowej na terenie szeroko pojętego Pomorza. Wobec niepowodzenia utworzenia – na wzór wileński – takiego muzeum w oparciu o uniwersytet, Maria Prüfferowa podjęła się organizacji Działu Etnograficznego w ramach Muzeum Miejskiego. Skompletowała zespół pracowników, który poprzez intensywne badania terenowe oraz tworzenie wystaw, wykazał olbrzymi potencjał etnograficzny Pomorza, Kujaw i ościennych krain etnograficznych. Imponujący dorobek Działu okazał się decydujący na drodze do usamodzielnienia.

Działalność Muzeum Etnograficznego jako samodzielnej jednostki rozpoczęła się od przeprowadzki do zaadaptowanego na cele muzealne Arsenалу. Jako główna siedziba Muzeum, Arsenal początkowo pełnił rolę zarówno miejsca pracy – tu mieściły się gabinety pracowników – jak i magazynu zbiorów, a wkrótce także pierwszej ekspozycji stałej (1960). Inauguracja prac nowego muzeum odbyła się 17 kwietnia 1959 r. Uczestnicy uroczystości mogli obejrzeć, toczącą się tuż obok

Arsenалу, budowę nowego gmachu. Nowoczesny pawilon wystawienniczo-administracyjny, oddany do użytku w grudniu 1961 r., był pierwszym w powojennej Polsce budynkiem wzniesionym od podstaw na potrzeby muzealne. Wkrótce obrazu nowej instytucji dopełnił park etnograficzny lokowany przy Muzeum (1966).

Tak rozpoczęła się historia Muzeum Etnograficznego w Toruniu, jednego z trzech największych muzeów etnograficznych w Polsce.

- ◀ Dyrektor Maria Znamierowska-Prüfferowa zapoznaje gości inauguracji z planem budowy skansenu przy Muzeum. Drugi z prawej prof. Stanisław Lorentz, historyk sztuki, ówczesny dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie, Toruń, 17 IV 1959, fot. Bohdan Horbaczewski

- ▶ Wnętrze Arsenалу podczas remontu, Toruń, 1958, fot. Alojzy Czarnecki
- ▼ Budowa nowego gmachu Muzeum przy Arsenale, Toruń, 1959, fot. Bohdan Horbaczewski

Zbiory Działu Etnograficznego

Od początku swego istnienia Dział Etnograficzny rozbudowywał zbiory, pozyskując obiekty podczas badań terenowych (w okresie od 1946 do 1959 zorganizowano 115 wypraw badawczych), prowadzonych przede wszystkim na terenach tzw. Polski północnej, czyli w ówczesnych województwach pomorskim, gdańskim, olsztyńskim, białostockim i – w niewielkim stopniu – szczecińskim. Zgodnie z przyjętymi założeniami merytorycznymi, gromadzono zarówno najstarsze zabytki, jak i wytwory nowe, dokumentując aktualny stan kultury wiejskiej w jej wszystkich przejawach (kultura materialna, duchowa i społeczna, w tym folklor). Badaniami objęto ludność rodzimą, mniejszości etniczne oraz liczne w tym czasie grupy przesiedleńców. Od 1946 r. do końca 1958 r. do zeszytów akcesyjnych wpisano ok. 4200 pozycji, w większości nabytki z Kaszub, Warmii i Mazur, Kociewia, Krajny, ziemi michałowskiej, ziemi chełmińskiej i Kujaw.

Obok zabytków pozyskanych w terenie, zbiory etnograficzne współtworzyły również depozyty (przeszły one później na własność instytucji), a także obiekty o przedwojennej proveniencji z kolekcji Towarzystwa Naukowego Toruńskiego (TNT) i Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego, a także zabytki z zasobów Copernicus-Verrein für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, które weszły w skład muzealiów Städtliches Museum jeszcze w latach 1861-1920. Podczas wojny część obiektów – m.in. kolekcja czepców – została wywieziona do Niemiec i utracona. Po wojnie 162 ocalałe obiekty etnograficzne pochodzenia polskiego włączono do zbiorów odradzającego się Muzeum Miejskiego,

Leon Okroj z Karwieńskich Błot z wykonaną przez siebie kolędniczą szopką kaszubską, 1949, fot. Alojzy Czarnecki

a 397 artefaktów kultur pozaeuropejskich (w tym kolekcję ceramiki staromeksykańskiej) decyzją odgórną przekazano do Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach (obecnie Muzeum Etnograficzne w Warszawie). W momencie powstania samodzielnego Muzeum Etnograficznego w Toruniu, jego zbiory liczyły 5165 obiektów.

1. Księgi akcesyjne Działu Etnograficznego, fot. Adam Zakrzewski
2. Czepiec, Warmia, około 1870, fot. Adam Zakrzewski. Obiekt od 1902 r. w zbiorach Copernicus-Verrein, przekazany następnie Muzeum Miejskiemu; po wojnie wpisany do księgi akcesyjnej Działu Etnograficznego pod nr 1768.
3. Karta z księgi akcesyjnej Działu Etnograficznego z wpisem obiektu 1768, fot. Adam Zakrzewski
4. Pisanka, Huculszczyzna, lata 50. XX w., fot. Marian Kosicki

4

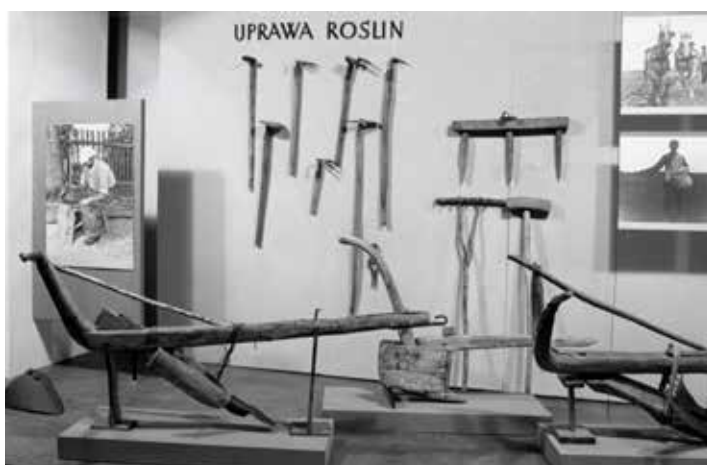
2.

Wystawy stałe

Fragmety wystawy *Tradycyjna kultura materialna północnej Polski i ludowych zwyczajów dorocznych*, 1960, fot. Bohdan Horbaczewski

► Fragmety wystawy *Sztuka ludowa i rzemiosła Polski północnej*, 1967, fot. Zdzisław Zgierun

Wizytówką każdego Muzeum są jego wystawy stałe. To one prezentują specyfikę kolekcjonerską placówki i często pokazują historię tworzenia zbiorów muzealnych. Decydują o jego postrzeganiu w społeczeństwie, koncentrując się wokół zasadniczej misji muzeum. Taka forma ekspozycji ma za zadanie udostępnienie szerokiego gronu odbiorców najciekawszych zabytków przez długie lata. Dlatego przygotowanie jej musi być wynikiem wypracowania precyzyjnej koncepcji badawczej i ekspozycyjnej. Najczęściej jej autorami jest zespół pracowników, a jej przygotowanie trwa nieraz kilka lat. Konstrukcja wystawy stałej powinna odpowiadać na zapotrzebowanie pojedynczego widza, jak i dawać możliwość prowadzenia atrakcyjnej działalności edukacyjnej dla grup zorganizowanych. Tak skonstruowana wystawa stała stała się głównym elementem promocyjnym działalności Muzeum.

W Muzeum Etnograficznym na przestrzeni ostatnich 60 lat (1959-2019) zwiedzającym udostępniono pięć wystaw stałych:

- *Tradycyjna kultura materialna północnej Polski i ludowych zwyczajów dorocznych* (od 1960 do 1973), parter Arsenatu;
- *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce* (od 1963 do 2005) wystawę tę umiejscowiono w specjalnie na nią przeznaczonym, nowo wybudowanym budynku;
- *Sztuka ludowa i rzemiosła Polski północnej* (od 1966 do 1985), I piętro Arsenatu;
- *Salonik Prof. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej*, (od 2008), I piętro Arsenatu;
- *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku 1850-1950* (od 2009), parter Arsenatu.

Fragmety wystawy *Sztuka ludowa i rzemiosła Polski północnej*, 1967, fot. Zdzisław Zgierun

Autorem aranżacji plastycznej pierwszych trzech wystaw powstałych w latach 60. XX w. był prof. Józef Kozłowski z Wydziału Sztuk Pięknych UMK. Zwracające uwagę literonictwo na potrzeby tych ekspozycji stworzyła Hanna Makowiecka, grafik. Oprawę plastyczną ostatniej z wystaw wykonał wraz z zespołem Wojciech Kiwi Jaruszewski.

Wspólną ideą wystaw stałych *Tradycyjna kultura materialna północnej Polski i ludowych zwyczajów dorocznych* oraz *Sztuka ludowa i rzemiosła Polski północnej*, było jak najszerze zaprezentowanie artefaktów kultury ludowej Polski północnej – Kaszub, Kujaw, Pałuk, Borów Tucholskich, Krajny, ziemi chełmińskiej i dobrzyńskiej, a także Warmii i Mazur oraz Podlasia. Podkreślić należy fakt, iż wystawy zaaranżowane w latach 60. XX wieku były pierwszymi, ukazującymi kulturę ludową tych regionów. Obie wystawy powstały w bardzo krótkim czasie po powstaniu Muzeum. Pierwszy okres istnienia Muzeum zaowocował organizacją trzech wystaw stałych, w odstępach co trzy lata. Zbiory, na których bazowały wystawy stałe zostały zgromadzone po 1945 r. Nieliczne obiekty pochodziły ze zbiorów przedwojennego Muzeum Miejskiego w Toruniu.

Wspomniane trzy wystawy zorganizowano zgodnie z panującymi w owym czasie tendencjami wystawienniczymi i naukowymi. Podkreślić należy, iż wystawy te cieszyły się popularnością wśród mieszkańców Torunia i okolic, odpowiadały na ich zapotrzebowania i odegrały dużą rolę jako materiał dydaktyczny. Stanowiły też punkt wyjścia dla dalszych badań naukowych i koncepcji wystawienniczych.

Pierwsza z wystaw, *Tradycyjna kultura materialna północnej Polski i ludowych zwyczajów dorocznych*, prezentowała kulturę materialną, duchową i społeczną – zbieractwo, łowiectwo, pszczelarstwo, hodowlę zwierząt, transport i komunikację lądową, uprawę roślin, obróbkę i przechowywanie ziarna, przygotowywanie pokarmów oraz obrzędy i zwyczaje doroczne, a także instrumenty muzyczne.

Druga wystawa, *Sztuka ludowa i rzemiosła Polski północnej*, eksponowała rzeźbę i malarstwo ludowe, zdobnictwo, odzież i stroje ludowe, tkaniny, meble oraz rzemiosło – tkactwo, obróbkę włókna i drewna, garncarstwo, kowalstwo, plecionkarstwo, rogarstwo.

Jak robimy wystawy?

Tworzenie wystawy to bardzo skomplikowany proces. Aby wystawa miała sens nie tylko musi być na nią dobry pomysł, ale wymaga to bardzo poważnej analizy i wieloaspektowej pracy. Najważniejsza jest świadomość tego, co chcemy pokazać widzowi, czym go zainteresować, czym skłonić do refleksji. Oczywiście wystawy bywają różne, w zależności od podejmowanej tematyki. Mogą być historyczne, dotyczące sztuki, mogą być przekrojowe, monograficzne czy też problemowe. W Muzeum Etnograficznym realizujemy wszystkie te rodzaje ekspozycji. Każda z nich wymaga innego podejścia do tematu i innych preferencji, wkładu pracy, sił, środków. Podobnie jest z różnicą między wystawami stałymi i czasowymi. Te pierwsze są prezentacją głównych tematów kolekcjonerskich i badawczych instytucji, przy drugich można sobie częściej pozwolić na eksperymenty oraz nieszablone propozycje tematyczne czy rozwiązania graficzne.

Każda wystawa wymaga napisania szczegółowego scenariusza, w którym wyłożone są podstawowe założenia, cele i koncepcja. Później następuje wybór eksponatów i ikonografii. Na tym etapie pracy trzeba brać pod uwagę architekturę sali wystawienniczej, która często determinuje układ wystawy i możliwości inscenizacyjne. Ważne jest aby ekspozycja nie była przeładowana, co często zdarza się muzealnikom „zakochanym” w przedmiocie swoich dociekań. Kluczowe stają się konsultacje z wybranym artystą plastykiem, który jest odpowiedzialny za cały projekt artystyczny ekspozycji. Strona wizualna wystawy jest niezwykle istotna, gdyż nie tylko działa wrażeniowo na widza, ale też wprowadza go w świat i klimat tematu. Powinna wydobywać cele ekspozycji i charakter prezentowanych obiektów, ale nie może nad nimi dominować. Wystawa musi być tak ułożona, aby widz potrafił zorientować się w koncepcji autora. Bardzo ważny jest przemyślany układ opisów i podpisów pod fragmentami ekspozycji, jak i pod poszczególnymi obiektami. To trudna część pracy, gdyż wymaga umiejętności przedstawienia szerokiej wiedzy autora w skondensowany, a nawet lapidarny sposób. Słabym punktem wielu ekspozycji są właśnie często podpisy – albo są zbyt małe i nieczytelne albo zbyt duże i w ten sposób burzą efekt wizualny całej wystawy.

Sama budowa ekspozycji jest procesem fascynującym, aczkolwiek bardzo trudnym. Ważne jest aby mieć fachową ekipę techniczną, która potrafi sprostać nawet najtrudniejszym pomysłom ekspozycyjnym, a i często sama potrafi doradzić jak jakiś problem rozwiązać.

Ostatnim krokiem jest przygotowanie materiałów dla osób zajmujących się edukacją i dla przewodników. Przekazanie wiedzy autora w sposób jasny i klarowny jest też ważną umiejętnością. To najczęściej edukatorzy i przewodnicy „sprzedają” pomysły autorskie, dlatego ważne jest aby potrafili oddać idee i cele prezentacji. Trudno sobie wyobrazić dzisiaj wystawę autorską bez towarzyszącego jej wydawnictwa. Najlepiej jak jest to wieloaspektowa publikacja, prezentująca zarówno koncepcję, jak i będąca podsumowaniem tematyki oraz oczywiście prezentująca zbiory i ikonografię. Dzięki takiemu wydawnictwu wystawa zostanie utrwalona i pozostanie po niej trwałe ślad.

Na wystawie nie można widza zanudzić, a raczej powinno się go zaciekawić, zaintrygować i sprowokować do stawiania pytań. Ideałem jest, gdy po powrocie do domu taki widz, sam zaczyna szukać dodatkowych informacji na omawiany na ekspozycji temat.

Wystawa *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce* otwarta została 1963 r. i funkcjonowała do 2005 r. Największa tego typu ekspozycja w kraju, była plonem wieloletnich badań Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, autorki i kuratorki tej ekspozycji, która specjalizowała się w dziedzinie rybołówstwa ludowego. Ogromny wkład w to przedsięwzięcie miała również Jadwiga Żelechowska, ichtiolog przez lata współpracujący z Muzeum i pozyskujący dla niego wiele cennych eksponatów. Aranżacją plastyczną zajął się prof. Józef Kozłowski, któremu asystowała Hanna Makowiecka.

„Wystawa rybacka” pełniła rolę wizytówki Muzeum prezentując bogaty zbiór narzędzi rybackich. W specjalnie wzniesionym budynku znalazło

miejsce 535 sztuk bardzo cennych i różnorodnych eksponatów, wybranych z kolekcji liczącej wtedy blisko 2 tysiące pozycji. Ogromna kubatura sali pozwoliła na realizację ambitnej koncepcji ukazania możliwie pełnego obrazu tradycyjnego rybołówstwa w Polsce.

Narracja ekspozycji opierała się na panującym w tamtych latach, ewolucjonistycznym modelu wyjaśniania. Zagadnienia przedstawiono w systematycznie postępującym ciągu rozwojowym, od narzędzi

Wystawa *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce*, 1991, fot. Marian Kosicki

i metod najbardziej prymitywnych i najprostszych, do najbardziej rozwiniętych. Wystawę rozpoczęła prezentacja ościeni, harpunów i węd, należących do grupy narzędzi kolnych i zahaczających. W następnej części znajdowały się pułapki łowne z wikliny i sieci wykonane z włókien naturalnych (wiersze, więcierze, raczniki i kosze). Zestaw ten uzupełniały najstarsze typy kłoni, używane jako nastawki i podbieraki, a dalej pierwotne środki transportu wodnego: czółna wydrążone z pnia drzewa. Na końcu tego łańcucha typologicznego znalazły się obiekty wykorzystywane w rybołówstwie zespołowym: sieci pławne, ciągnione i dryfujące, łodzie wiostowo-żaglowe, śródlądowe i morskie, wraz z bardziej skomplikowanym instrumentarium

stosowanym przez kaszubskich rybaków znad Bałtyku. Wysoki pułap sali wystawienniczej pozwolił na podwieszenie większych, złożonych konstrukcyjnie sieci (np. dwuskrzydłowy, workowaty niewód, rozpięta na drewnianych ramach podrywka, dwie parasolowate rzutki i duży żak morski). Obiekty uzupełniała bogata ikonografia: rysunki, stare ryciny i fotografie. Stanowiły one objaśnienie i komentarz do wystawy.

Wystawa *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce, 1991*, fot. Marian Kosicki

Wyjątkową, kameralną wystawą stała, jest znajdująca się na pierwszym piętrze Arenatu *Salonik Profesor Marii Znamierowskiej-Prüfferowej*, otwarty w 2008 r. w 110 rocznicę urodzin naszej założycielki. W przytulnym pomieszczeniu zgromadzono przedmioty pochodzące z niewielkiego, zatłoczonego mieszkania przy ul. Krasińskiego 15. Staraliśmy się oddać jego wyjątkowy nastrój. Na ekspozycji znalazł się więc fortepian, charakterystyczne meble z czeczotki, tkaniny, obrazy, oraz bardzo wiele drobiazków. Pokazujemy też wybór Jej dokumentów dotyczących nauki, pracy oraz życia osobistego.

Podjęcie do głównej idei wystaw stałych w Muzeum Etnograficznym w Toruniu zmieniło się w czasie - wychodząc od klasycznego schematu ewolucyjnego i stając się coraz bardziej antropocentrycznym. Znalazło to wyraz w wystawie *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza z początku XXI w. od Kujaw do Bałtyku 1850-1950*. Wyraźnie dostrzegalna jest jej koncentracja na człowieku, jego życiu – codziennym i świątecznym w określonej przestrzeni geograficzno-czasowej. Na wystawie coraz silniej akcentowane są elementy pograniczności – zarówno w sensie geograficznym, jak religijnym, kulturowym i społecznym.

Salonik Profesor Marii Znamierowskiej-Prüfferowej,
2017, fot. Bartłomiej Oleszek

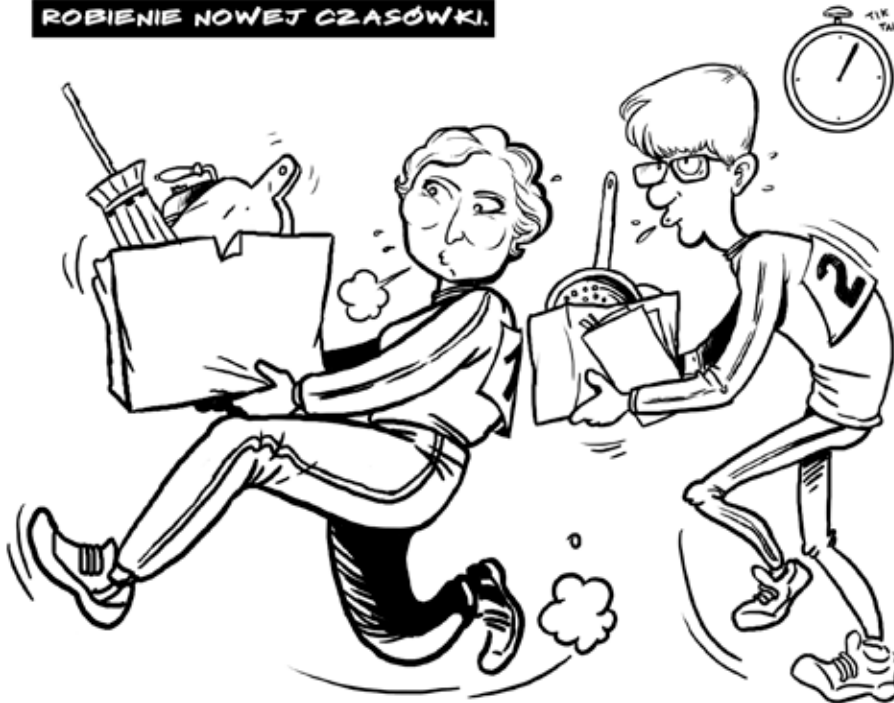
Wystawa opowiada o zagadnieniach dotyczących tożsamości, identyfikacji regionalnej oraz o przywiązaniu do „małej ojczyzny”. Akcentuje jednocześnie występowanie na tym terenie różnych grup etnicznych i religijnych. Najcenniejsze zabytki ze zbiorów muzeum pokazano w taki sposób, by ilustrowały codzienność, której wiele aspektów dla współczesnego widza jest zaskakujących, niejasnych, wręcz egzotycznych. Wystawę podzielono na 8 części, które umożliwiają odpowiedź na pytanie jak żyli ludzie 100–150 lat temu: Natura i historia, Bliskie ciało. O ubiorach, higienie i jedzeniu, Rytm życia, Praca, Jak świętowano i w co wierzone, W wolnym czasie, Nowe horyzonty oraz Poszukiwanie piękna. Prezentację kultury ludowej na przestrzeni 100 lat znakomicie dopełniają cenne materiały archiwalne (w tym bardzo bogata ikonografia). Atutem jest nowoczesna forma ekspozycji wykorzystująca nagrania audio, zapisy filmowe oraz multimedialne prezentacje. Unikatowe są m.in. filmy o znachorze i o zwyczajach zapustnych. Można posłuchać nagrań pieśni weselnych, pogrzebowych, a także opowieści ludowych w specjalnie zaaranżowanej przestrzeni. Wyjątkowa oprawa plastyczna – zastosowanie meandrycznego układu, ciekawej kolorystyki poszczególnych części i różnorodny sposób prezentacji – pomaga odkrywać tytułowe tajemnice codzienności.

Wystawa *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)*, 2010, fot. Jacek Chmielewski

3.

Wystawy czasowe

ROBIENIE NOWEJ CZASÓWKI.

Ceramika ludowa, 1979,
fot. Adam Grodzicki

Wycinanka ludowa, 1980,
fot. Adam Grodzicki

Ludowe kowalstwo artystyczne, 1985,
fot. Adam Grodzicki

Jedną z głównych form działalności Muzeum jest organizacja wystaw czasowych. Dzięki nim udostępniamy muzealne zbiory, w tym także archiwalia, które na co dzień przechowujemy w magazynach. Ten rodzaj ekspozycji umożliwia prezentację różnorodnych tematów, wynikających z pracy badawczej pracowników Muzeum, a często z ich etnologicznych pasji. Wielokrotnie stanowi też odpowiedź na zapotrzebowanie zwiedzających. W ostatnich latach na wystawach czasowych nie tylko prezentujemy obiekty, ale poruszamy zagadnienia problemowe, stawiamy pytania i szukamy odpowiedzi dotyczących współczesnej kultury i życia społecznego. Wystawy czasowe są często monografiami wybranych zagadnień prezentującymi je całościowo.

W trakcie 60-letniej działalności nasza instytucja zorganizowała ponad 400 ekspozycji czasowych (od wielomiesięcznych do kilkudniowych, we własnej siedzibie i poza nią). Do pierwszych takich wystaw należały *Ochrona zabytków kultury ludowej* [1968-1969] i *Współczesna sztuka ludowa województwa bydgoskiego* [1970-1971], które najpierw prezentowano w Toruniu, a następnie, w różnych miejscowościach województwa bydgoskiego.

Większość wystaw czasowych powstała wg autorskich scenariuszy pracowników. W latach 1968-1996 ich tematem była przede wszystkim tradycyjna kultura ludowa. Prezentowano np. tkaninę (*Dawna polska tkanina ludowa* [1973], *Ludowe dywany dwuosnowowe* [1989], *Haft ludowy na Pomorzu* [1990]) i sztukę nieprofesjonalną (*Ludowa rzeźba ceramiczna* [1985], *Nieposkromieni* [1991]).

Ochrona zabytków kultury ludowej.
Wystawa objazdowa, realizacja
w Strzelnie, 1968, fot. M. Porowiński

- 1,2 Zawiadomienia o otwarciu wystaw ze zgodą cenzury, 1974 i 1979
- 3 Malowany fajans wrocławski, 1982, fot. Adam Grodzicki
- 4 Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej, 1973, fot. Adam Grodzicki
- 5 Sztuka Indian amerykańskich (wystawa udostępniona przez Ambasadę USA), 1974, fot. Adam Grodzicki

4

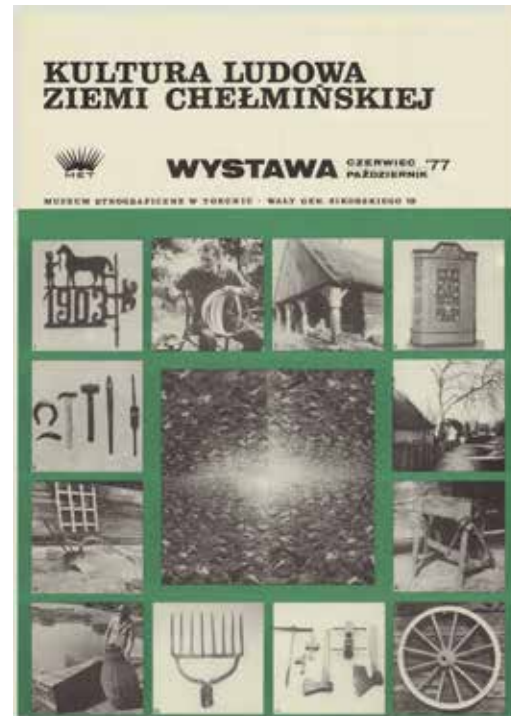

5

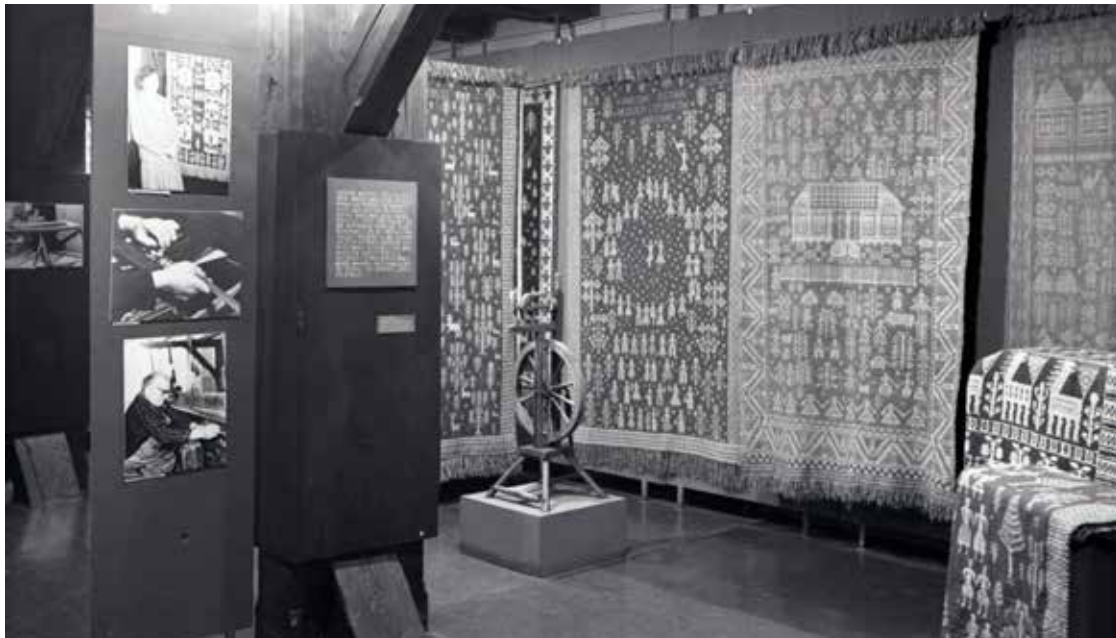
W przeszłości wiele z wystaw było efektem ogłoszonych przez Muzeum konkursów. Eksponowano na nich dzieła nadesłane przez twórców, z dziedziny sztuki ludowej (np. *Dziecko w sztuce ludowej. Twórczość ludowa dla dzieci* [1977]), *Droga do Polski* [1998], garncarstwa (*Garncarstwo ludowe* [1979] *Zdobnictwo w polskim garncarstwie ludowym* [1987]), rękodzieła (*Haft ludowy* [1978]), folkloru (*Plastyka obrzędowa w Polsce* [1983]).

Do 1989 r. wystawy czasowe często organizowano w związku z rocznicami i obchodami świąt i rocznic państwowych - z okazji 30-lecia PRL udostępniono wystawę *Wieś bydgoska wczoraj i dziś 1944-1974*, na 30. rocznicę odzyskania Ziemi Zachodnich i Północnych ekspozycję *Meble ludowe Polski Północnej* [1976], a z okazji obchodów Dni Kultury Radzieckiej w 1976 r. prezentowaliśmy *Ceramikę huculską*.

Warto wspomnieć, że do końca lat 80. XX w. wszystkie druki związane z wystawami (np. zaproszenie, plakat), a także organizacja wernisażu musiały być zaakceptowane przez Główny Urząd Kontroli Prasy i Widowisk, Oddział w Toruniu, czyli cenzurę.

1

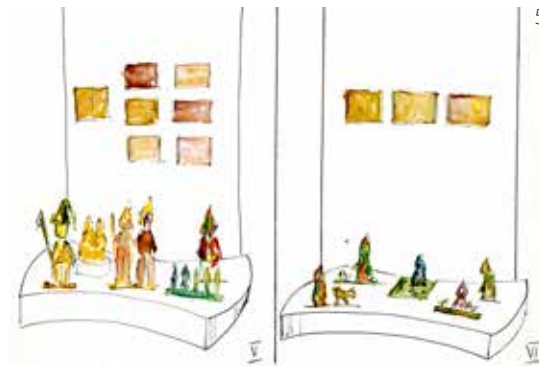
2

3

4

5

- 1 Plakat wystawy Kultura ludowa Ziemi Chełmińskiej, 1977
- 2 Dywany dwuosnowowe, 1989, fot. Adam Grodzicki
- 3 Wstępny projekt wystawy objazdowej, 1968, rys. Barbara Szychowska-Boebel
- 4 Plakat wystawy Świat dziecka wiejskiego, 1981
- 5 Projekt oprawy plastycznej wystawy Dziecko w sztuce, rys. Joanna Strzelecka

Pamiętka z wojska. Opowieść o życiu prawdziwego mężczyzny, 1997, fot. Marian Kosicki

Cztery pory roku. O sianiu, zbieraniu i świętowaniu, 1998, fot. Arkadiusz Szelągowski

Wigilia. Czas oczekiwania, czas magii, 2000, fot. Marian Kosicki

Polska zabawka ludowa, 2000, fot. Marian Kosicki

Sztuka koronki. Stój i wewnątrz, 2002, fot. Marian Kosicki

Aranżacja bożonarodzeniowa z chacie kujawskiej, 2008, fot. Marian Kosicki

Święta pszczoła. Rzecz o pszczelarzeniu, 2006–2007, fot. Wiesław Nowosad

Ciekawą formą wystaw czasowych są realizowane od 1991 r. aranżacje świąteczne (bożonarodzeniowe i wielkanocne) oraz okazjonalne (np. weselna w ramach cyklu aranżacji w chacie kociewskiej [1995-1997]) w toruńskim skansenie, a od 2018 r. także w OPE w Wielkiej Nieszawce.

Od roku 1997 w kręgu zainteresowań muzeum, oprócz tradycyjnej kultury ludowej, znalazły się także zagadnienia dotyczące różnorodnych zjawisk kulturowych. W wyniku badań archiwalnych i terenowych powstały ekspozycje na temat np. subkultur (*Pamiętka z wojska* [1997], *Peace, Love i PRL* [2014]), kultury wypoczynku (*Po słońce i wodę. Moda i obyczaje plażowe* [2011]) i recyklingu (*(Nie)potrzebne, (nie)piękne, (nie)cenne.*

[2017]). Pojawiły się także wystawy przekrojowe (*Biały? czarny? czerwony? O symbolicznych kolorach* [2016]) i problemowe (*Macierzyństwo od początku i bez końca. Antropologiczna opowieść* [2018]). Równolegle kontynuowano ekspozycje poświęcone kulturze ludowej (np. *Cztery pory roku* [2001], *Akwizytorzy szczęścia* [2004]). Ważną grupą ekspozycji są te poświęcone sztuce ludowej, nieprofesjonalnej i twórczości art brut (np. *Zwierzęta idą do nieba* [2011], *Historie dopowiedziane* [2011], *Mecenas i artyści* [2014]).

Wystawy czasowe z naszych zbiorów realizujemy też poza własną siedzibą, w wielu muzeach w Polsce. Często były to projekty wcześniej prezentowane w Toruniu np. *Dywany dwuosnowowe* (m.in. w Brodnicy, Płocku, Elblągu), *Haft ludowy*

*Historie dopowiedziane. Twórczość
Wiktora Chrzanowskiego, 2011,
fot. Marian Kosicki*

*Lokalny pejzaż kontrkultury. Peace, love
i PRL, 2013, fot. Dorota Kunicka*

*Burak z cukrem. Historia i Konteksty,
2015–2016, fot. Jakub Kopczyński*

Mecenas i artyści. Kolekcja sztuki ludowej i nieprofesjonalnej Bolesława i Liny Nawrockich, 2015, fot. Marian Kosicki

(m.in. w Przemyślu i Kaliszu), *Kopernik w rzeźbie ludowej* (kilkanaście realizacji), *Nalewki* (Gotuchów), *Malowana księga duszy* (Gdańsk), *Przewodnik po Bożym Narodzeniu* (Koszalin i Włocławek). W latach 1973-1986 nasze kolekcje prezentowane były również na 54 wystawach czasowych poza granicami Polski w NRD, Czechosłowacji, Węgrzech, Belgii, Francji, Szwajcarii i we Włoszech.

Przygotowywano też wystawy specjalnie na zamówienie innych instytucji. Były to nie tylko muzea, ale i domy kultury, biblioteki, kluby przyzakładowe, szkoły oraz ośrodki kultury polskiej za granicą.

Oprócz prezentacji własnych zbiorów, Muzeum udostępnia zwiedzającym zabytki z muzeów w Polsce i z zagranicy, zarówno dotyczące kultury ludowej, jak i etnologii powszechnej. Polega to na uzupełnianiu nimi własnych ekspozycji lub na pokazywaniu całych wystaw przygotowanych w innych instytucjach. W latach 1968-1989 sprowadziliśmy wiele wystaw, przede wszystkim z krajów tzw. demokracji ludowej - np. ZSRR i Bułgarii, ale także ze Szwecji i USA. W ostatnim dziesięcioleciu mieliśmy wystawy z Litwy i z Rumunii.

Wileńskie kiermasze, jarmarki i odpusty.
Fotografie Bolesławy i Edmunda Zdanowskich,
2019, fot. Bartłomiej Oleszek

Biały? Czarny? Czerwony? O symbolice kolorów,
2016, fot. Marian Kosicki

Przewodnik po Bożym Narodzeniu,
2014, fot. Jakub Kopczyński

Macierzyństwo od początku i bez końca. Antropologiczna opowieść, 2018, fot. Bartłomiej Oleszek

Fotografie od szewca. Roberta Pokory świat na szklanych negatywach, 2015, fot. Marian Kosicki

4.

Skanseny

Młynarz Wincenty Salamoński z żoną na tle wiatraka w Wójtówce w dniu zakupu budynku do Muzeum, 1967, fot. Zdzisław Zgierun

Skansen, muzeum na wolnym powietrzu, park etnograficzny, muzeum wsi, muzeum budownictwa ludowego to określenia zamiennie stosowane dla muzeum, którego celem jest zaprezentowanie kultury ludowej danego regionu, wsi, miasteczka, poprzez ekspozycję architektury wraz z wyposażeniem wnętrza i zagospodarowanym otoczeniem. Na otwartej przestrzeni odtwarzany jest krajobraz kulturowy wsi i miasteczek, opowiada o przeszłości i przybliża tradycje regionu, wsi i ludzi w nich mieszkających.

Pierwszym muzeum na wolnym powietrzu prezentującym architekturę chłopską był utworzony w 1891 r. skansen w Sztokholmie. Na ziemiach polskich pierwszy powstał w 1906 r. we Wdzydżach Kiszewskich. Dopiero jednak po II wojnie światowej w całej Polsce nastąpił rozkwit muzealnictwa na wolnym powietrzu. Z wiejskiego krajobrazu gwałtownie znikły chałupy kryte strzechą, drewniane i gliniane

budynki gospodarcze, ginęła też architektura przemysłowa: kuźnie, remizy, wiatraki i młyny. Podjęto intensywne działania środowisk konserwatorskich i muzealnych, mające na celu ochronę zabytkowego budownictwa. Powstały licznie muzea na wolnym powietrzu, których działalność do dziś zapewnia ochronę i konserwację wielu zabytkom architektury wiejskiej i małomiasteczkowej. Obecnie w Polsce istnieje ponad 30 takich placówek.

Muzeum Etnograficzne w Toruniu to jedyne muzeum w Polsce, pod którego kuratelą znajdują się aż 3 parki etnograficzne: w Toruniu, w Kaszczorku i w Wielkiej Nieszawce.

Spichlerz dworski w Bronisławiu tuż przez rozbiórką, 1962, fot. Zdzisław Zgierun

Park Etnograficzny w Toruniu

Park Etnograficzny w Toruniu poprzez położenie w samym centrum miasta jest unikatowym muzeum typu skansenowskiego. Utrzymany w charakterze parku na obszarze 1,7 ha, prezentuje różnorodne przykłady architektury wiejskiej, które pochodzą z kilku regionów etnograficznych: Kaszub, Borów Tucholskich, Kociewia, Kujaw, ziemi chełmińskiej i dobrzyńskiej. Pomysłodawczynią jego utworzenia i autorką koncepcji była prof. Maria Znamierowska-Prüfferowa. W Jej założeniu skansen był przedłużeniem wystaw stałych prezentowanych w Arsenale.

W częściach kujawskiej, kaszubskiej i tucholskiej, w których znajdują się oprócz chałup także zabudowania gospodarcze, zachowano typowy dla tych regionów układ i kształt zagród. W Parku eksponowane są również pojedyncze budynki mieszkalne oraz budynki użyteczności publicznej, usługowe i przemysłowe: remiza strażacka, kuźnia, wiatrak i młyn wodny oraz barka rybacka. Większość z nich to oryginalne budynki, rozebrane, przeniesione z konkretnych wsi, zakonserwowane i ponownie zmontowane na terenie Muzeum. Powstały głównie w XVIII i XIX w., ale są też i takie z początku XX w. Ekspozycje uzupełniają piwniczki-ziemianki, przybudówki, studnie, gołębnik, przydrożny krzyż i przydomowe kapliczki.

▲ Zagroda tucholska, 2006, fot. Ewa Tyczyńska
 ◀ Zagroda kujawska, 1971, fot. Adam Grodzicki

▲ Chałupa ze Skórzenna, chałupa ze Skępego, chałupa z Granowa oraz krzyż z Suchej, 2004, fot. Ewa Tyczyńska
 ▼ Park Etnograficzny w Toruniu, ok. 2000, fot. NN

Chałupa ze Skórzenna i wiatrak „koźlak” z Wójtówki, 2012, fot. Ewa Tyczyńska

Młyn wodny ze Strzyg, 2004, fot. Ewa Tyczyńska

Plan Parku Etnograficznego w Toruniu z roku 1975, rys. Zdzisław Zgierun

Rozbiórka i montaż pierwszego budynku – spichlerza dworskiego z Kujaw – nastąpiła w 1962 r. Postawioną obok zagrodę kujawską udostępniono zwiedzającym w 1969 r. W 1974 r. nastąpiło otwarcie drugiej części skansenu, poszerzonego o dwie zagrody, kaszubską i tucholską oraz budynek karczmy. W następnym etapie rozbudowy Parku, przypadającym na lata 1989-1995, przeniesiono do skansenu kolejne obiekty: trzy chałupy z ziemi dobrzyńskiej, Borów Tucholskich i Kociewia, remizę i kuźnię z ziemi chełmińskiej oraz wiatrak z Kujaw. Ostatnim budynkiem przeniesionym był młyn wodny z ziemi dobrzyńskiej.

Ta ekspozycja skansenowska nie prezentuje budownictwa ludowego w ramach jednego regionu, nie odtwarza również układu przestrzennego jednej wsi. Prezentuje natomiast przykłady różnorodnej architektury ludowej kilku regionów Polski północnej i centralnej w wyjątkowym położeniu, blisko gotyckiej starówki.

Park Etnograficzny w Kaszczorku

Park Etnograficzny w Kaszczorku to ekspozycja budownictwa ludowego ziemi chełmińskiej i obiektów architektury związanych z rybołówstwem i zajęciami wodnymi. Prezentowana jest na blisko 1,5 ha

Chałupa *in situ* w Parku Etnograficznym w Kaszczorku, 2008, fot. Ewa Tyczyńska

Barki rybackie, prom i tratwa flisacka w Parku Etnograficznym w Kaszczorku, 2005 i 2008, fot. Ewa Tyczyńska

terenie, położonym nad brzegiem Drwęcy, w niedalekiej odległości od jej ujścia do Wisły. Kaszczorek to dawna, rybacka wieś, a dziś peryferyjna dzielnica Torunia.

Idea skansenu poświęconemu rybołówstwu i innym zajęciom związanym z pracą na wodzie np. szkutnictwem, piaskarstwem, spławem drewna została zaproponowana przez prof. Marię Znamierowską-Prüfferową w 1968 r.

Skansen powstał na terenie istniejącej od końca XVIII w. zagrody, która należała do miejscowej, wielopokoleniowej rodziny o tradycjach rybacko-rolniczych. Jedynym obiektem, zachowanym *in situ* jest drewniana chałupa, którą poddano zabiegom remontowym i konserwatorskim. Pozostałe budynki, stodoła i obora, piwnica-ziemianka, drewnutnia-szafer do przechowywania łodzi, szopa na sprzęt rybacki oraz piec chlebowy i suszarnia do owoców, przeniesione zostały z terenu ziemi chełmińskiej i Kujaw lub zrekonstruowane według istniejących w terenie budynków. Posadowiono je w miejscach podobnych obiektów, które w tej zagrodzie się znajdowały, odtwarzając typowy układ zagrody charakterystyczny dla końca XIX w. dla ziemi chełmińskiej.

Druga część ekspozycji prezentuje różne przykłady architektury związanej z rybołówstwem, pracą rybaków oraz wodniaków na Wiśle i Drwęcy, transportem rzeczny i jeziornym: mieszkalne barki rybackie i budy rybackie, tafle tratwy flisackiej z Drwęcy, nadjeziorną wiatą rybacką, łódź tzw. bat piaskarski. Ciekawym obiektem jest rzeczny prom przewozowy „Jan” funkcjonujący dawniej na rzece Nogat.

Lokalizacja skansenu na miejscu dawnego gospodarstwa, gdzie mieszkała rodzina rybacka i jego położenie we wsi o tradycjach wodniackich czynią to miejsce niezwykle atrakcyjnym i unikatowym pośród skansenowskich placówek muzealnych w Polsce.

Olenderski Park Etnograficzny w Wielkiej Nieszawce

Olenderski Park Etnograficzny w Wielkiej Nieszawce to muzeum na wolnym powietrzu prezentujące budownictwo kolonizacyjne związane z osadnictwem olenderskim i menonitami.

Lokalizacja skansenu w Wielkiej Nieszawce ma swoje historyczne i kulturowe uzasadnienie. Od XVII w. mieszkali tutaj ewangelicy i menonici, którzy byli zrzeszeni w gminie wyznaniowej i mieli swój dom modlitwy.

W skansenie odtworzony został fragment krajobrazu kulturowego nadwiślańskiej wsi charakterystycznej dla Doliny Dolnej Wisły, z przełomu XIX i XX w. Na powierzchni ponad 5 ha, zrekonstruowano olenderską wieś o charakterystycznym układzie tzw. rzędówki bagiennej. Główna droga została poprowadzona wzdłuż Wisły i wału przeciwpowodziowego, a w poprzek powstały równoległe pasy pól uprawnych z siedliskami, które przedzieliły rowy melioracyjne.

Zagroda w Kaniczkach tuż przed rozbiórką, 2011, fot. Ewa Tyczyńska

Znajdują się tu 3 pełne zagrody składające się z 6 zabytkowych budynków mieszkalnych i gospodarczych. Oryginalne budynki pochodzą z XVIII i XIX w. To najcenniejsze, zachowane do dziś, przykłady architektury Olendrów z Doliny Dolnej Wisły. Dzięki odmiennemu systemowi gospodarowania, dużej niezależności i samorządności, a przede wszystkim zamożności stać było na stawianie dużych budynków, często bogato zdobionych.

Znajduje się tutaj jedna z trzech zachowanych w całym pasie nadwiślańskim podcieniowa zagroda o konstrukcji drewniano-murowanej. Na terenie tego gospodarstwa znajdują się drewniany, wolnostojący spichlerz (jedyne tego typu obiekty w terenie), stodoła oraz drewniany dom dla pracowników rolnych (ostatni przykład budownictwa robotniczego, jaki znaleziono w terenie). Inna, zagroda wzniesiona jest całkowicie w drewnianej konstrukcji i ma pod jednym dachem mieszkanie, oborę oraz stodołę i posadowiona została na tzw. terpie, nasypie zabezpieczającym przed powodzią. Wszystkie

Zagroda z Gutowa, 2014, fot. Ewa Tyczyńska

zagrody zostały uzupełnione małą architekturą w postaci studni i płotów, bram i furt. Na terenie skansenu znajduje się również cmentarz ewangelicko-mennonicki.

Zagroda z Niedźwiedzia, 2018, fot. Ewa Tyczyńska

Próby ochrony tego budownictwa podejmowane były przez Muzeum wielokrotnie od początku swojej działalności. Ochronie konserwatorskiej objęta miała być zagroda holenderska planowana w ramach Parku Etnograficznego w Toruniu i Nadgoplańskiego Muzeum w Mielnicy oraz kilka zagród w Parku Etnograficznym w Kaszczorku. Wszystkie te plany niestety zakończone zostały niepowodzeniem. Dopiero budowa skansenu w Wielkiej Nieszawce realizowana w latach 2012-2015 zakończyła się sukcesem, a jego otwarcie miało miejsce w 2018 r.

Przeniesione zabytkowe budynki o ciekawej formie architektonicznej, wraz z odtworzonym wyposażeniem wnętrza i otoczeniem zagród, oddają wiernie klimat nadwiślańskiej wsi z przełomu XIX i XX w. Olencki Park Etnograficzny stał się miejscem, dzięki któremu poznać można historię menonitów i olenców w Polsce.

- ▲ Zagroda z Niedźwiedzia, 2018, fot. Ewa Tyczyńska
- ▲ Cmentarz menonicko-ewangelicki na terenie Olenckiego Parku Etnograficznego w trakcie prac renowacyjnych, 2015, fot. Ewa Tyczyńska

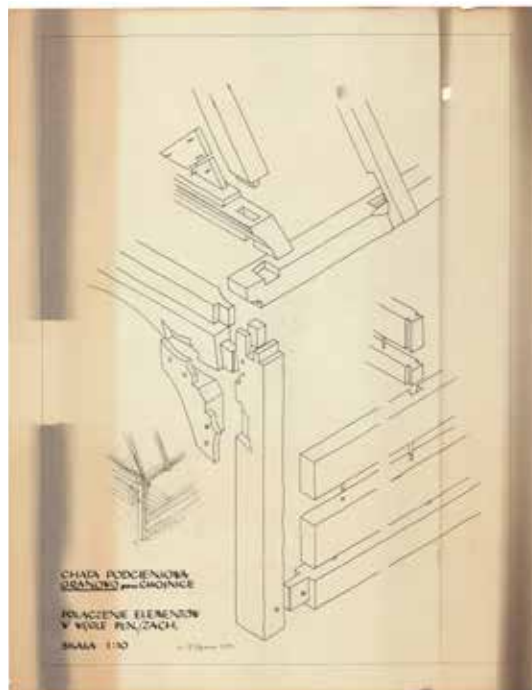
- ◀ Dom dla pracowników rolnych z Mątowskich Pastwisk i zagroda z Kaniczek oraz spichlerz z Wielkiego Zajączkowa, 2018, fot. Marian Kosicki

Dokumentacja i translokacja

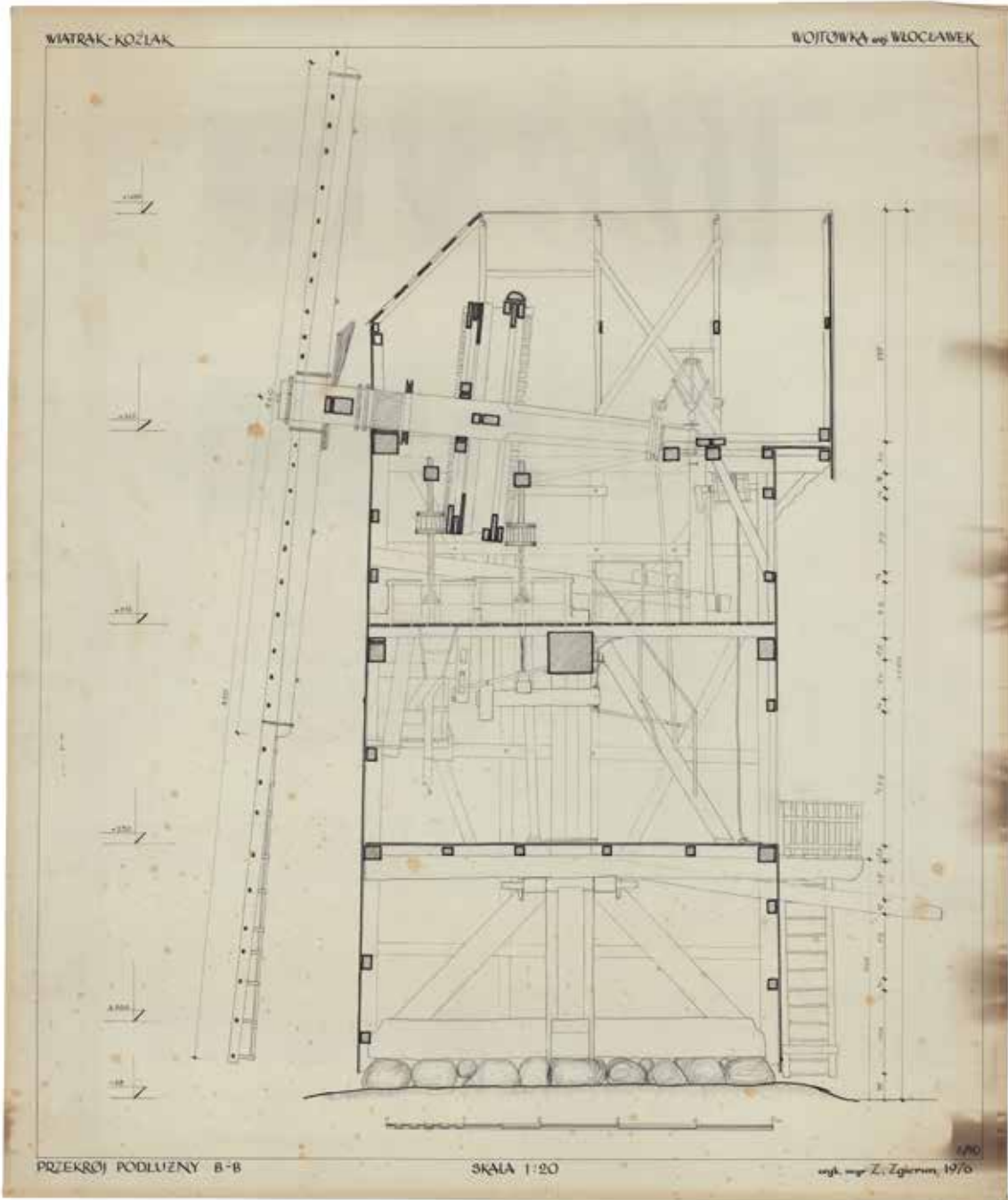
Ochrona zabytków architektury drewnianej jest trudnym wyzwaniem dla urzędów ochrony zabytków oraz placówek muzealnych. Ich ochrona *in situ* bardzo często jest niewystarczająca. Utworzenie muzeum na wolnym powietrzu i przeniesienie takich obiektów jest właściwie jedyną szansą na ich dalsze przetrwanie.

Translokacja musi być poprzedzona odpowiednimi procedurami, mającymi na celu dobro zabytku. Bardzo ważna jest wiedza na temat historycznych technik budownictwa, które stanowią podstawę wszelkich działań dążących do rozpoznania, przeanalizowania, wartościowania i zachowania obiektu. Opracowane dokumentacje w 60-letniej historii naszego muzeum ukazują zmiany jakie zachodziły w dokumentowaniu zabytków architektury drewnianej.

Pierwsze dokumentacje powstawały przy tworzeniu Parku Etnograficznego w Toruniu w latach 60. XX w. Wykonywano je tradycyjnie kreśląc rysunki tuszem na kalce. Do pomiarów używano miar, wasserwagi do wyznaczania poziomów czy pionów do obliczania odchyleń. Dokumentacja odwzorowywała stan obiektu wraz z deformacjami. Rysunki, najczęściej w skali 1:20 lub 1:50, przedstawiają rzut przyziemia, rzut więźby dachowej, przekrój podłużny, przekrój poprzeczny oraz widoki 4 elewacji. Często opracowywano widok aksonometryczny. Taka dokumentacja stanowiła podkład do dokumentacji rozbiórkowej, na której zaznaczono numerację wszystkich elementów konstrukcyjnych, numery te nanoszono także na każdy element obiektu. Na jej podstawie dokonywano odbudowy. W zależności od skomplikowania obiektu opracowywano także projekt rekonstrukcji.

- ▲ Inwentaryzacja pomiarowo-rysunkowa chałupy z Granowa, połączenie elementów w węgle płu./zach., widok aksonometryczny, 1973, oprac. Zdzisław Zgierun
- ▶ Inwentaryzacja pomiarowo-rysunkowa wiatraka z Wójtówki, przekrój podłużny B-B, 1976, oprac. Zdzisław Zgierun

Datowanie poszczególnych elementów takich jak: stolarka okienna i drzwiowa, system paleniskowo-dymny czy więźba dachowa analizowano na podstawie wiedzy z historii technik budowlanych, analizy porównawczej z innymi obiektami tego samego typu oraz na podstawie wywiadów przeprowadzanych z mieszkańcami poszczególnych wsi. Celem było odtworzenie pierwotnego wyglądu i układu przestrzenno-funkcjonalnego. Po zakończonych pracach translokacyjnych większość obiektów otrzymywała dokumentację powykonawczą.

Rozbiórka zagrody z Niedźwiedzia, 2013,
fot. Ewa Tyczyńska

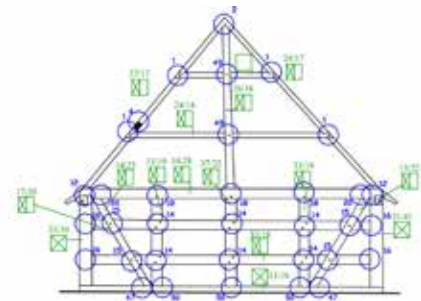
Na szczególną uwagę zasługują dokumentacje z lat 90. XX w. wiatraka z Wójtówki i młyna wodnego ze Strzyg. Poza samą bryłą budynków w obu przypadkach uchwycony został zachowany ciąg technologiczny.

Współcześnie ogólne zasady inwentaryzacji pomiarowo-rysunkowej są takie same. Zmieniły się jednak narzędzia i sposoby jej wykonywania. Dzisiaj proste miary zastąpione są elektronicznymi dalmierzami, poziomcami laserowymi, niwelatorami poziomów czy tachimetrami. Narzędzia te pozwalają na szybsze i dokładniejsze zebranie pomiarów. Rysunki opracowywane są w programach graficznych co daje większe możliwości w późniejszym projektowaniu. Wykonywane są również badania historyczno-architektoniczne, które pozwalają na większe rozpoznanie zabytku. Do ich opracowania podkład rysunkowy stanowi inwentaryzacja pomiarowo-rysunkowa.

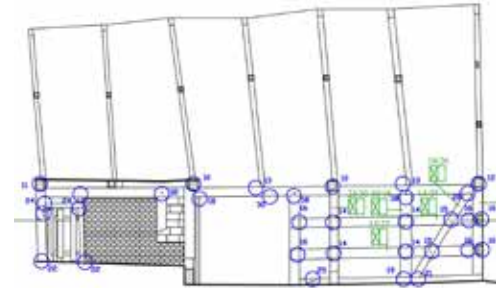

Odbudowa zagrody z Kaniczek na terenie Olenderskiego Parku Etnograficznego, 2015, fot. Anna Maślak

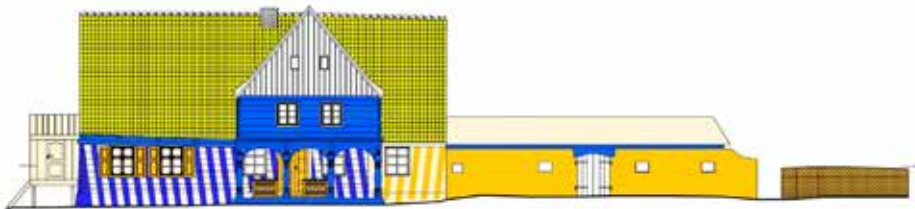
- ▶ Badania architektoniczne zagrody zespolonej liniowej z Niedźwiedzia, analiza, rzut przyziemia, przekrój podłużny, przekroje poprzeczne, 2010, oprac. Maciej Prarat, Ulrich Schaaf
- ▼ Badania architektoniczne, rozwarstwienie chronologiczne zagrody zespolonej liniowej w Kaniczkach, elewacje, oprac. Maciej Prarat, 2011

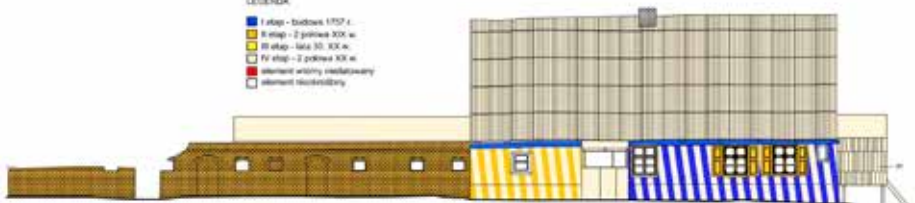
przekrój poprzeczny CC

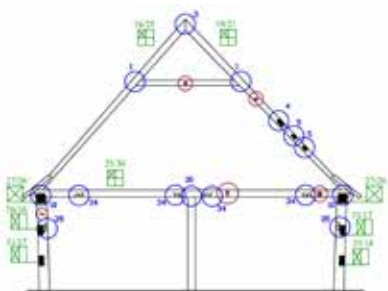

przekrój podłużny B-B

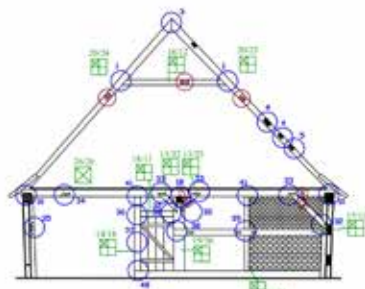

- LEGENDA
- 1 etap - budowa 1757 r.
 - II etap - 2 połowa XIX w.
 - III etap - lata 30. XX w.
 - IV etap - 2 połowa XX w.
 - elementy wzniesione współcześnie
 - elementy niszczone

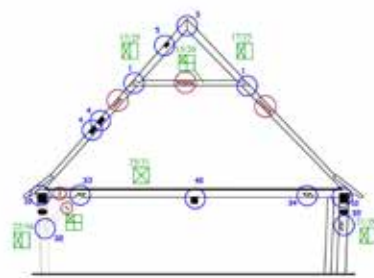

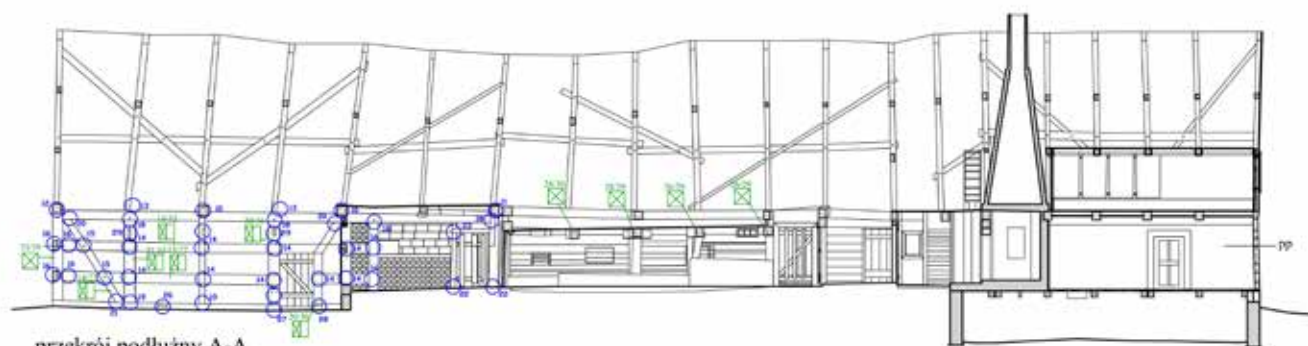
przekrój poprzeczny DD

przekrój poprzeczny EE

przekrój poprzeczny FF

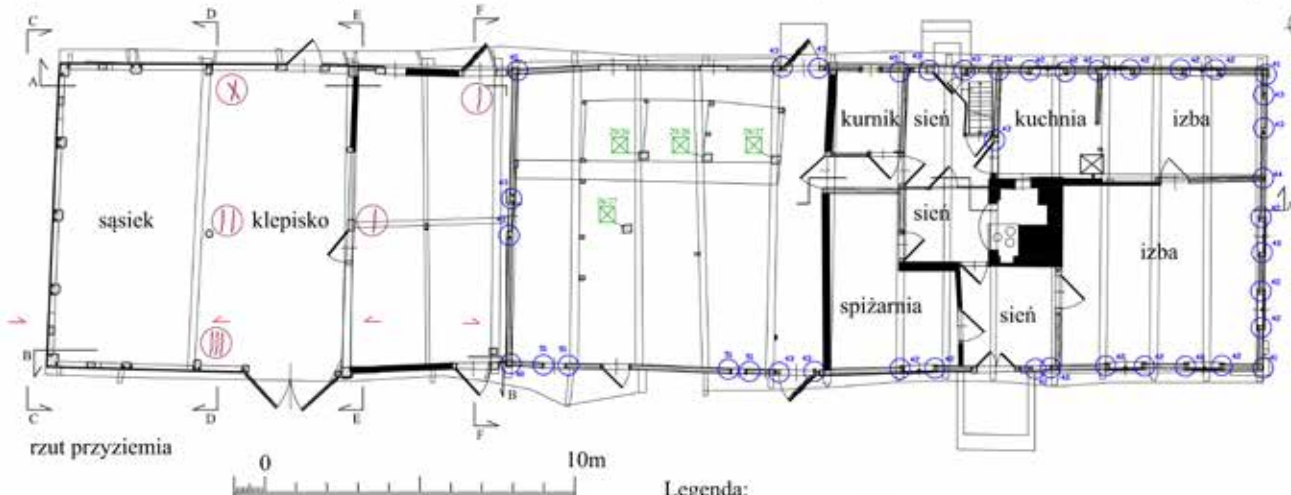

przekrój podłużny A-A
stodola

spichlerz

część inwentarska

część mieszkalna

rzut przyziemia

Legenda:

- element drewniany
- element murywany

- 20/25 wymiar elementu: szerokość/wysokość
- ćwierć drzewo/obróbka toporem i piłą mechaniczną
- pół drzewo/obróbka toporem i piłą mechaniczną
- całe drzewo/obróbka toporem

- węzeł badawczy z numerem złącza
- znak montażowy
- strona odwężnienia

Muzeum Etnograficzne w Toruniu Zakład Konserwatorstwa UMK		
BADANIA ARCHITEKTONICZNE		
Obiekt	Zagroda ojcowska z końca XVIII w.	
Adres	Niedźwiędzi 4, woj. kujawsko-pomorskie	
Tytuł rysunku	Analiza. Rzut przyziemia, przekrój podłużny, przekroje poprzeczne	
Opracowanie	Maciej Ptasz, Ulrich Schauf	
Skala: 1:100	Data: 2010 r.	Nr rysunku: 1/18

Odbudowa zagrody z Niedźwiedzia na terenie Olenderskiego Parku Etnograficznego, 2014, fot. Anna Maślak

Badania te podzielone są na 3 grupy:

1. analiza: przedstawia rysunki występujących złączy ciesielskich, system ciesielskich znaków montażowych, rodzaj zastosowanego budulca oraz sposób obróbki poszczególnych elementów;
2. rozwarstwienie: przedstawia fazy procesu budowlanego danego obiektu;
3. hipotetyczna rekonstrukcja stanu pierwotnego.

Nieodłącznym elementem badań architektonicznych są badania historyczne. Polegają one na zapoznaniu się z literaturą przedmiotu oraz przeprowadzeniem kwerendy źródeł rękopiśmiennych, ikonograficznych i kartograficznych. Wyniki badań wraz z przeprowadzoną zabytkoznawczą analizą wartościującą są podstawą do opracowania koncepcyjnego projektu konserwatorskiego. Na jego podstawie powstaje projekt budowlany, którego wykonanie zleca się architektowi. Następnie wykonuje się ekspertyzę mykologiczną, przedstawiającą stan zachowania budulca, która określa ile procentowo elementów nadaje się do ponownego montażu. Tego typu metody badawcze stosowano podczas opracowywania dokumentacji obiektów translokowanych do Olenderskiego Parku Etnograficznego w Wielkiej Nieszawce. Obiekty nie są odtworzone na pierwotny

okres budowy, lecz na czas, w którym przedstawiana jest dana zagroda wraz z otoczeniem i wyposażeniem. Było to możliwe dzięki przeprowadzonym badaniom architektonicznym.

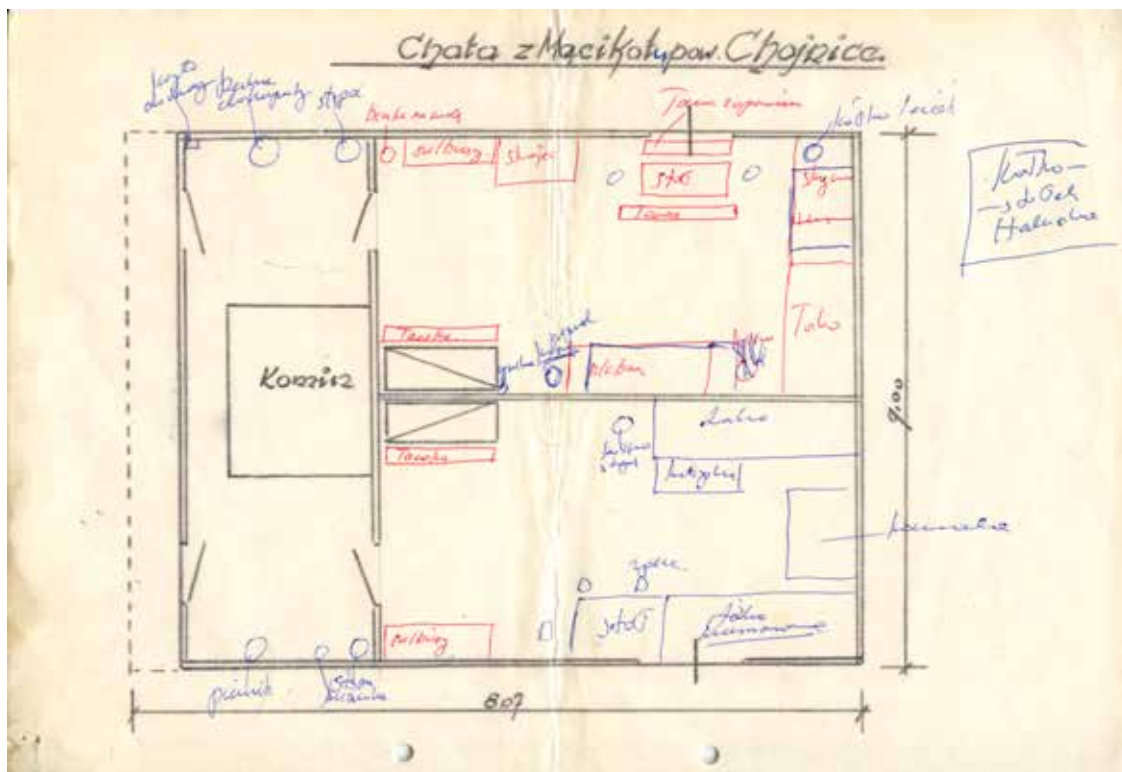
Obok dokumentacji konserwatorskich wielkie znaczenie przy procesie translokacji mają odpowiednie umiejętności cieśli oraz stały nadzór inwestora. Podczas prac dąży się do zachowania maksymalnej ilości zabytkowej substancji. Rozbiórka jest też idealnym momentem na uzupełnianie badań architektonicznych oraz weryfikację ich wyników. Po zakończeniu prac rozbiórkowych i przetransportowaniu elementów na plac budowy zostają one przygotowane do dezynfekcji.

Elementy, których nie udało się zachować są rekonstruowane na wzór oryginału i tradycyjnie obrabiane. Podczas montażu stosuje się złącza ciesielskie, typowe dla danego obiektu. Materiał do flekowania wymaga zabiegów naprawczych, do których najczęściej wykorzystuje się drewno rozbiórkowe. Przed przystąpieniem do prac montażowych następuje zabezpieczenie i wzmocnienie budulca, nie naruszając struktury drewna zabytkowego. Zakończeniem procesu przeniesienia, każdego obiektu jest dokumentacja powykonawcza.

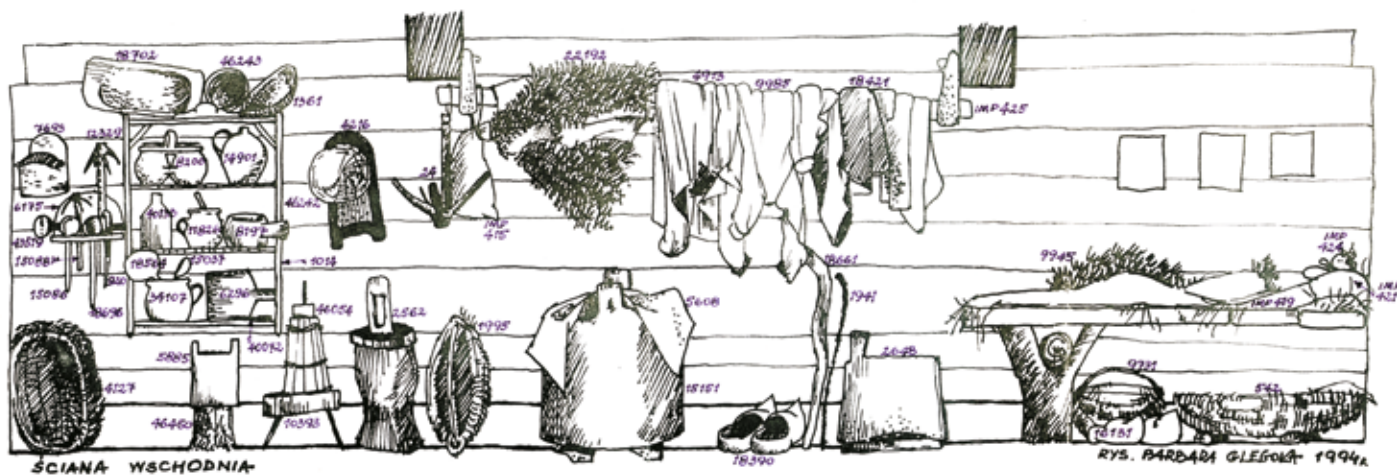
Wnętrza

Po przeniesieniu i montażu obiektów architektonicznych na terenie skansenu przygotowana jest koncepcja i scenariusz wyposażenia wnętrz, które dostosowuje się do założeń merytorycznych przyjętych w rekonstrukcji budynku oraz programu merytorycznego całościowej ekspozycji skansenowskiej muzeum. Mają one na celu zilustrowanie- w sposób syntetyczny i czytelny- wytworów i zjawisk kulturowych charakterystycznych dla określonego regionu, grupy społecznej bądź religijnej w określonej czasowej oraz życia codziennego teoretycznych

mieszkańców. Powinny być przygotowane w taki sposób, aby przy ich pomocy można było zaprezentować- w możliwie najszerszym aspekcie- funkcje, jakie spełniały poszczególne pomieszczenia, zwłaszcza te mieszkalne (na przykład konsumpcyjna, rekreacyjna, związana z kultem religijnym albo estetyką). Prace nad scenariuszem do wyposażenia wnętrz prowadzone są w oparciu o badania terenowe (wywiady) i źródłowe (archiwa i literatura). Często korzysta się również z doświadczeń innych muzeów skansenowskich.

Wstępny projekt urządzenia wnętrza chaty kaszubskiej, 1974, rys. Janina Łukasiewicz, Roman Tubaja

- ▲ Rysunek do scenariusza wnętrza chaty z Lasek, po 1994, rys. Barbara Glegoła
- ▶ Fragment urządzonego wnętrza chaty kujawskiej, izba paradna, 2008, fot. Ewa Tyczyńska
- ▼ Izba paradna w trakcie prac nad wyposażeniem wnętrza, 2007, fot. Grażyna Szelągowska

Na podstawie zebranego materiału najpierw przygotowuje się scenariusz wstępny. Zawarte są w nim przede wszystkim założenia ekspozycyjne: wytyczne architektoniczne (na przykład jaki powinien być rodzaj urządzeń ogniowych) oraz cele merytoryczne: cezura czasowa, tematyka, sposób ekspozycji. Następnie powstaje scenariusz realizacyjny, w którym dokładnie opisane zostaje jakie powinno być wyposażenie poszczególne pomieszczeń. Jeżeli jest to możliwe zawiera on również rysunki ilustrujące poszczególne, wyposażone pomieszczenia. W takim scenariuszu jest też wykaz obiektów ze zbiorów własnych muzeum przeznaczonych na ekspozycję oraz spis brakujących obiektów koniecznych do wyposażenia, które należy pozyskać w terenie lub jak też często się zdarza – w antykwiariatach.

Podstawowymi muzealiami, które wprowadza się do wyposażanych wnętrz mieszkalnych, są meble, sprzęty i przedmioty związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego oraz narzędzia niezbędne do pracy w gospodarstwie. Uzupełnieniem stanowią elementy wyposażenia związane z kultem i estetyką – święte obrazy, figurki, różnorodne ozdoby.

W celu stworzenia klimatu urządzanego wnętrza i podkreślenia jego naturalnego wyglądu wykorzystuje się również przedmioty i materiały które nie są zabytkami, na przykład kwiaty doniczkowe, zioła, opał, a nawet śmieci.

We wnętrza budynków przemysłowych (wiatrak, młyn wodny) prezentowane są maszyny i urządzenia oraz obiekty charakterystyczne dla danej dziedziny wytwórczości.

Fragment wnętrza chaty kaszubskiej, 2015,
fot. Marian Kosicki

Fragment wnętrza chaty kociewskiej, 2015,
fot. Marian Kosicki

Wystrój wnętrza salonu w zagrodzie z Kaniczek,
2018, fot. Bartłomiej Oleszek

Większość wnętrz budynków mieszkalnych przeniesionych do w Muzeum zostało wyposażonych w obiekty ruchome. Aranżacje poszczególnych wnętrz charakteryzują koniec XIX w., początek XX w. oraz okres międzywojenny. Podkreślają specyfikę regionów, obrazują wpływ sytuacji materialnej i przynależności społecznej dawnych użytkowników na elementy wyposażenia wnętrza. W poszczególnych wnętrzach zaprezentowane zostały nie tylko podstawowe sprzęty i różne formy zdobnictwa. Eksponowane są w nich również zajęcia domowe np. rogarstwo czy wyrób tabaki oraz realizowane są czasowe aranżacje świąteczne.

Fragment kuchni w w zagrodzie z Kaniczek,
2018, fot. Bartłomiej Oleszek

Zieleń

Krajobraz kulturowy wsi był ściśle powiązany ze światem przyrody. Dlatego ważną częścią ekspozycji przestrzennej jest roślinność, którą odtwarzamy w skansenach. Ta przyrodnicza część koncepcji parków etnograficznych uwzględnia warunki geograficzne, różnice gospodarcze, społeczne i kulturowe przedstawianych gospodarstw.

W tradycyjnej kulturze ludowej rośliny dostarczały pożywienia i karmy dla zwierząt oraz były surowcem do wyrobu mebli, narzędzi, odzieży. Wykorzystywane były w obrzędach, magii, wierzeniach, lecznictwie. Rośliny pełniły też ważne funkcje ozdobne i estetyczne.

▲ Ogródek kwiatowy przy chacie kujawskiej, 2009, fot. Grażyna Szelągowska

▲ Ogródek kwiatowy, zagroda z Kaniczek, 2019, fot. Danuta Derkowska

▲ Poletko fasoli, Park Etnograficzny w Toruniu, 2012, fot. Grażyna Szelągowska
 ► Ogródek warzywny, zagroda kujawska, 2009, fot. Grażyna Szelągowska

◀ Ogród warzywny, zagroda z Kaniczek, 2019, fot. Danuta Derkowska

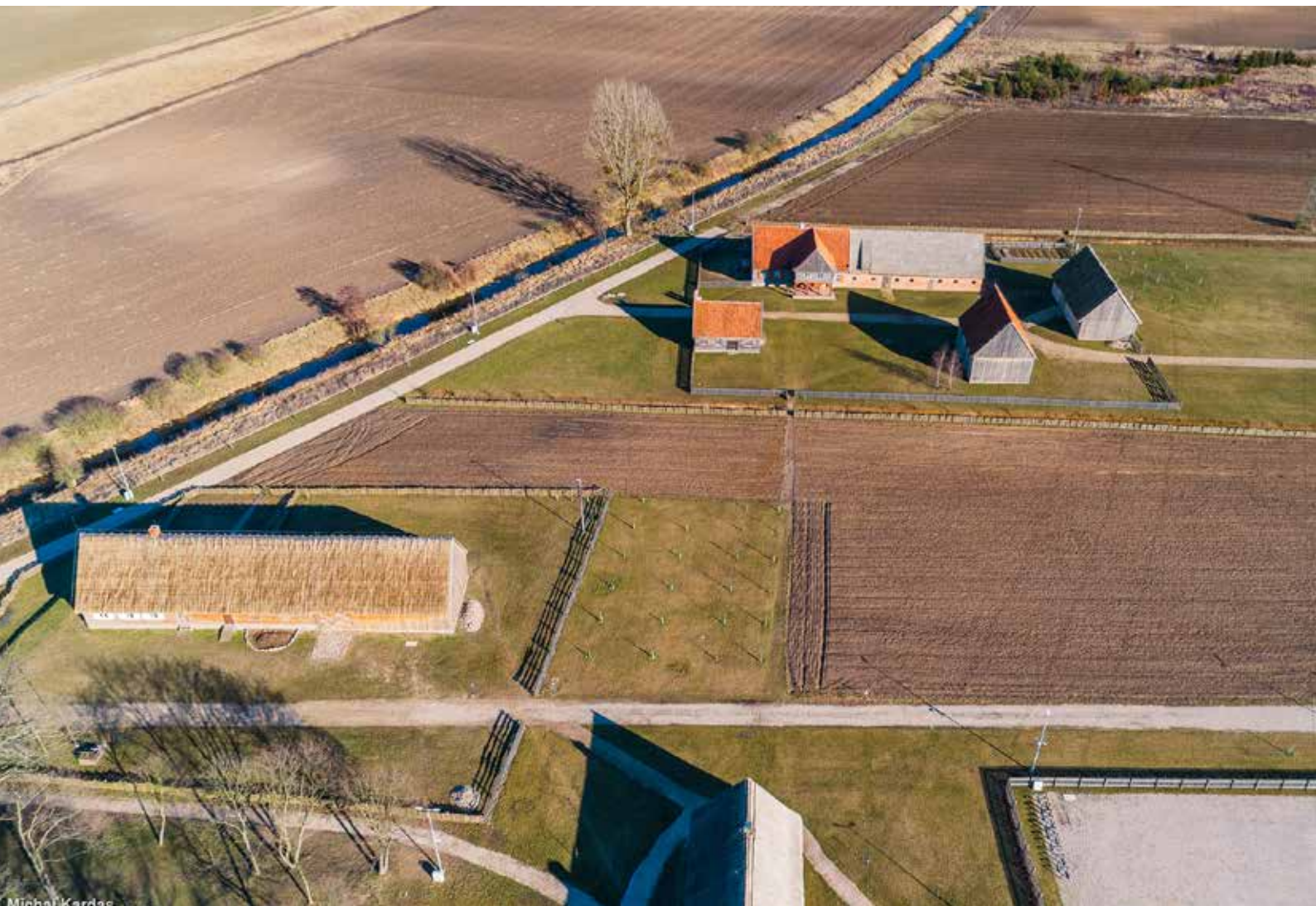
Na krajobraz dawnej wsi wpływ miała roślinność naturalna i ta, która pod wpływem ciągłego działania człowieka ulegała zmianom. To uprawy rolne, ogrodnicze i hodowlane, pokazywane na polach, w ogródkach warzywnych i kwiatowych oraz w sadach. Całości ekspozycji dopełniają rośliny – kwiaty, zioła, drzewa i krzewy – rosnące przy chatach, stodołach, kapliczkach, wzdłuż płotów, dróg, rowów czy na miedzach.

Organizacja przyrodniczej części ekspozycji w parkach etnograficznych to proces wieloetapowy, którego efekty widoczne są dopiero po wielu latach. Odtwarzana roślinność powinna być ściśle powiązana z przedstawia-

ną zagrodą, z poziomem i warunkami życia. Dlatego jej zagospodarowanie musi być oparte na badaniach naukowych: archiwalnych, ikonograficznych, kartograficznych i terenowych. Na ich podstawie opracowywane są szczegółowe scenariusze dotyczące roślin charakterystycznych dla danego regionu i typu gospodarstwa, a także ich rozmieszczenie. Roślinność na ekspozycji muzealnej spełnia funkcje historyczne, kulturowe, dydaktyczne i estetyczne.

Park Etnograficzny w Toruniu powstał na terenie częściowo zadrzewionym, a nowe nasadzenia wkomponowane zostały w naturalne otoczenie.

Jednocześnie istniejący drzewostan wykorzystano w postaci tzw. parawanów zieleni do odizolowania od siebie siedlisk. Dookoła terenu muzeum zasadzono drzewa. Oddzielono w ten sposób ekspozycję od miasta i zharmonizowano ją z otoczeniem parku. Podobnie jak w warunkach naturalnych, drzewa pełnią tu rolę naturalnego systemu odgromowego, zaporę przed pożarem, chronią przed wiatrem i dają cień zwiedzającym. Przedstawiane zagrody otoczono ogródkami kwiatowo-warzywnymi oraz niewielkimi polami. Wprowadzono do nich rośliny uprawiane na wsi na przełomie XIX i XX w.

- ▶ Ogródek warzywny, zagroda z Niedźwiedzia, 2019, fot. Danuta Derkowska
- ▶ Poletko tytoniu, Park Etnograficzny w Toruniu, 2019, fot. Zofia Matyjasik
- ◀ Widok na pola, sad i ogródki w Olenderskim Parku Etnograficznym w Wielkiej Nieszawce, 2019, fot. Michał Kardaś

Natomiast w Olenderskim Parku Etnograficznym wprowadzono przede wszystkim zboża, rośliny okopowe, przemysłowe i inne jadalne uprawiane zarówno na polach, jak i w ogrodach. W przyzagrodowych ogródkach rosną kwiaty, zioła, warzywa. Odrębne i ważne miejsce w krajobrazie parku

zajmują sady przyzagrodowe. Są one istotnym elementem krajobrazu kulturowego całego regionu Doliny Dolnej Wisły. Przy odtwarzaniu sadów szczególną uwagę zwracano na różnorodność gatunków i odmian drzew owocowych, które dawniej rosły w gospodarstwach olenderskich.

5.

Badania terenowe

▲ Jan Świąch podczas wywiadu, Raciąż, Bory Tucholskie, 1977, fot. Iwona Świąch

- ▶ Maria Znamierowska-Prüfferowa, Lubomira Tyczyńska i Halina Murawska podczas badań terenowych w Rakutowie, Kujawy, 1969, fot. Adam Grodzicki
- ▶ Marian Pieciukiewicz w trakcie wywiadu u państwa Grodzińskich, Rakutowo, Kujawy, 1969, fot. Adam Grodzicki

Badania terenowe są podstawowym sposobem pozyskiwania informacji o kulturze i społeczeństwie, a teren, czyli ich „naturalne” środowisko, jest przestrzenią obserwacji, pozyskiwania wiedzy oraz opisu rzeczy, zjawisk i procesów kulturowych.

Zainteresowania tradycyjnej etnografii skupiały się na archaizmach w obrębie kultury ludowej, wiejskiej i małomiasteczkowej. Współczesna etnologia natomiast poszerza zakres badań do współczesności i życia codziennego, nie tylko tzw. „prowincji”, ale też nowoczesnych miast i wielkich metropolii. Opis badanych kultur obejmuje zarówno sferę materialną, jak i społeczną i symboliczną (duchową), łącząc się z procesem wyjaśniania i interpretacji.

Ewa Arszyska podczas badań terenowych w Zadusznikach, 1973, fot. NN

Irena Wronkowska podczas wywiadu z rybakiem Sewerynem Małkowskim, Murzynowo, ziemia dobrzyńska, 1997, fot. Artur Trapszyc

Badania terenowe bardzo często skupiają się na wybranym temacie, wyjaśnieniu konkretnego problemu, pozyskaniu informacji, bądź, co w praktyce muzealnej standardowe, na pozyskaniu obiektów do kolekcji. Realizuje się je drogą jednorazowych lub wielokrotnych wyjazdów w teren, prowadząc wywiady na podstawie przygotowanych ankiet bądź ukierunkowanych tematycznie kwestionariuszy. Badania te są próbą klasyfikacji faktów kulturowych

na wyznaczonym obszarze, stąd nazywa się je badaniami poziomymi, ilościowymi, ankietowymi lub statystycznymi.

Najciekawszą i współcześnie preferowaną metodą są tzw. wywiady otwarte - pogłębione, gdy w swobodnej rozmowie pozwalamy informatorowi wypowiedzieć się szerzej na zadany temat, równocześnie wsłuchując się w jego dygresje. W ten sposób nawiązuje się emocjonalna więź pomiędzy badaczem a informatorem. Rozmowy takie trwają nieraz bardzo długo i są istotą pracy etnologa-terenowca. Następuje wtedy złamanie tradycyjnego modelu wywiadu, w którym etnograf występował w roli zadającego pytania mentora, a mniej wykształcony informator zobowiązany był do krótkich i rzeczowych odpowiedzi. Relacje między „badaczem” a „badanym” przeważnie mają więc dzisiaj charakter równoprawny.

Takie badania przybierają zazwyczaj formę badań systematycznych, kompleksowych i długotrwałych, połączonych z obserwacją uczestniczącą (jawną lub ukrytą), polegającą na przebywaniu wśród członków wybranej społeczności. Ich efektem jest szeroki, wieloaspektowy obraz danej kultury oraz bogate materiały źródłowe: wywiady, notatki i raporty, ikonografia (rysunki, fotografie, filmy), nagrania audio oraz obiekty. W tym przypadku mówimy o badaniach jakościowych (lub pionowych), które przynoszą zbiór danych o największej wartości poznawczej.

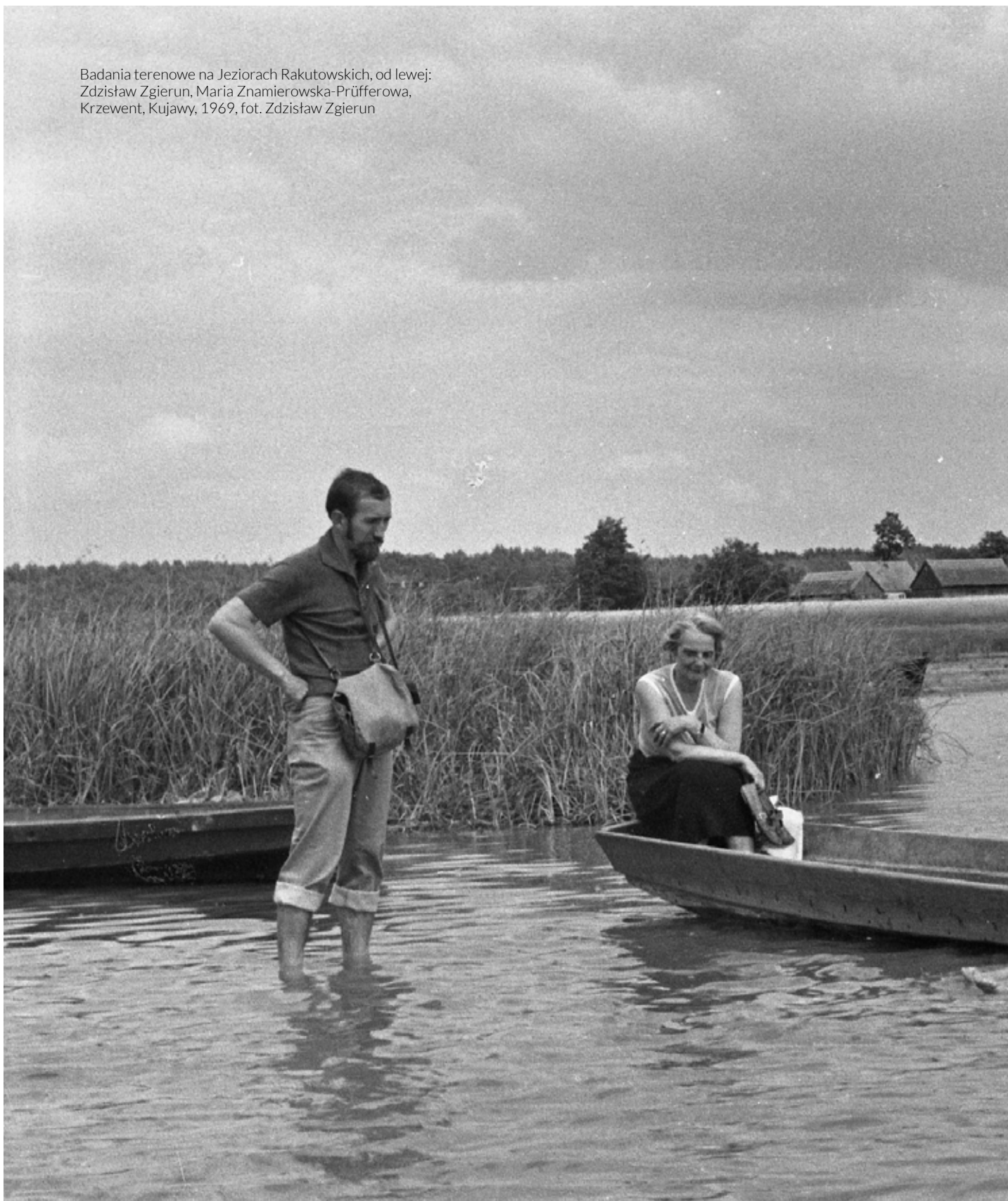
Uwaga etnologa-muzealnika najczęściej oscyluje wokół przedmiotu, który ze swego „naturalnego” środowiska wędruje do instytucji. Pozyskiwanie obiektów, tworzenie i rozbudowa kolekcji, stanowiących bazę wystaw i realizacji skansenowskich, to jeden z głównych celów wypraw jakie podejmuje etnolog-muzealnik, a opis zabytku należy do podstaw jego warsztatu zawodowego. Obiekt staje się dla muzealnika punktem wyjścia, jest pretekstem do rozpoczęcia badań i pogłębionych refleksji antropologicznych.

▲ Teresa Okoniewska i Roman Tubaja odpoczywają podczas prac rozbiórkowych, Śliwice, Bory Tucholskie, 1992, fot. Marian Kosicki

◀ Elżbieta Juchniewicz podczas wywiadu z Bronisławem Sobiechowskim, Krajęcín, ziemia chełmińska, 1981, fot. Adam Grodzicki

Badania terenowe na Jeziorach Rakutowskich, od lewej:
Zdzisław Zgierun, Maria Znamierowska-Prüfferowa,
Krzewent, Kujawy, 1969, fot. Zdzisław Zgierun

Pracownicy muzeum na badaniach terenowych. Druga od lewej Maria Znamierowska-Prüfferowa, Ewa Arszyńska, Maria Polakiewicz, Halina Murawska, Rakutowo, Kujawy, 1969, fot. Adam Grodzicki

Kalina Skłodowska-Antonowicz prowadząca wywiad z rolnikiem, Skępe, ziemia dobrzyńska, 1969, fot. Adam Grodzicki

Pracownicy Muzeum i studenci podczas zespołowych badań etnograficznych, Górna Grupa, Kociewie, 1983, fot. Jan Oleksy

Pracownicy Muzeum i praktykanci z toruńskich szkół średnich na badaniach terenowych, Cekcyn, Bory Tucholskie 1977, fot. Jan Święch

- ◀ Bożena Olszewska i Elżbieta Juchniewicz w drodze na badania terenowe, Okrągła Łąka, Powiśle Kwidzyńskie, 1983, fot. Jan Oleksy
- ▲ Zdzisław Żgierun w drodze na badania terenowe, Męcikał, Kaszuby, 1968, fot. Roman Tubaja
- ▼ Barbara Szychowska-Boebel w trakcie wywiadu z Adamem Melerskim, Świętostaw, ziemia dobrzyńska, 1974, fot. Adam Grodzicki

Justyna Słomska-Nowak w trakcie wywiadu z Bogdanem Ziętkiem, Brzeźnica Dolna, 2009, fot. Bożena Olszewska

Poza, a niekiedy i ponad przedmiotem stoi jednak człowiek, który go stworzył, i używał, oraz kulturowy kontekst funkcjonowania obiektu. W przypadku badań dziedzictwa niematerialnego (np. taniec, muzyka, zwyczaje, podania, ziołolecznictwo) zabytek często spełnia rolę drugorzędną, staje się mniej znaczącym rekwizytem lub nie występuje wcale.

W związku z rozwojem technik i metod badawczych oraz dostępności sprzętu i łatwości jego obsługi, praca terenowca jest obecnie bardzo ułatwiona. Równocześnie w tym samym czasie „unowocześnił się” teren i funkcjonujący w nim człowiek oraz jego kultura. Do muzeum trafiają więc dzisiaj nie tylko wytwory rękodzieła, jak dawniej najczęściej ludowego,

Bożena Olszewska w trakcie wywiadu z zabawkarzem Janem Makselonem, Poręba, Krakowskie, 1996, fot. Hubert Czachowski

ale produkty fabryczne i masowe, które świadczą o zmianach zachodzących w naszym świecie. Konsekwencją tych procesów jest zmiana w rozumieniu pojęć „teren” i „badania terenowe”. Współcześnie bowiem nowym polem obserwacji („terenem”), stały się również np. internetowe portale społecznościowe, a siedzący przed komputerem badacz, pozostaje wciąż „terenowcem”.

Pracownicy Muzeum podczas prowadzonych badań koncentrowali się na szeroko pojętej kulturze ludowej, zarówno na zagadnieniach związanych z kulturą materialną (architektura i budownictwo wiejskie, gospodarka i rolnictwo, rybołówstwo, rzemiosła, pożywienie, strój i jego zdobnictwo), jak i kulturą społeczną i symboliczną (sztuka, folklor,

Agnieszka Kostrzewa podczas kręcenia filmu o zwyczajach zapustnych na Kujawach, Zbrachlin, 2006, fot. Hubert Czachowski

Grażyna Szelągowska podczas badań na temat produkcji syropu buraczanego, Bory Tucholskie, 2018, fot. Bartłomiej Oleszek

Artur Trapszyc i Dorota Kunicka podczas wywiadu z flisakami, Swornegacie, Kaszuby, 2016, fot. NN

Bożena Olszewska i artystka ludowa Zofia Szmajda-Mierzwicka podczas wywiadu na temat zwyczaju sypania piaskiem, 2017, fot. Bartłomiej Oleszek

religijność, światopogląd, leczenie, życie społeczne). Dokumentacja z prac terenowych, w tym pozyskane obiekty, zawsze wędrują do archiwów i muzealnych magazynów. Wydobycie na światło dzienne, służą do organizacji wystaw, są podstawą naukowych opracowań i publikacji. Utrwalone i zachowane, stanowią zapis naszej pamięci, dzięki czemu jesteśmy w stanie przybliżyć i odtworzyć światy, które dawno odeszły lub też postawić pytania o naszą współczesność.

Sześćdziesięcioletni dorobek badawczy Muzeum Etnograficznego w Toruniu, jego bogate zbiory i archiwa, to jeden z większych tego typu zasobów w Polsce. Ta „skarbnica wiedzy” w ogromnej mierze powstała dzięki licznym wyjazdom w teren wielu pracujących tu muzealników. Można powiedzieć, że od badań terenowych „wszystko się zaczęło”, podobnie zresztą jak w etnologii, której istotą jest badanie kultury w jej naturalnym środowisku.

6.

Konkursy

- ◀ Obrady jury „Konkursu ogólnopolskiego na wyroby garncarstwa ludowego” w składzie od lewej: Piotr Szacki (PME, Warszawa), Bożena Golcz („Cepelia”, Warszawa) Ewa Fryś-Pietraszkowa (Instytut Sztuki PAN, Kraków), Janina Łukasiewicz (MET), Barbara Zagórna-Teżycka (Ministerstwo Kultury i Sztuki), Aleksander Błachowski (MET), 27-28 listopada, 1978, Muzeum Etnograficzne w Toruniu
- ▼ Rzeźba *Ludwik Waryński*, drewno polichromowane, Kazimierz Makowski, Wierzbno, woj. mazowieckie, konkurs „Wielcy Polacy, ich życie i dzieła w rzeźbie ludowej”, 1974, fot. Adam Zakrzewski

Po II wojnie światowej, jedną z bardziej popularnych form mecenatu państwa nad twórczością ludową stanowiły konkursy. Niezależnie od ich specyfiki i różnic związanych z ich zasięgiem terytorialnym, założeniami, zakresem merytorycznym odnoszącym się do danych dziedzin twórczości lub realizowanej tematyki, łączyła je wspólna idea utrwalenia dziedzictwa kulturowego, a także aktywizacji środowiska artystów do kontynuowania tradycji.

Muzeum Etnograficzne w Toruniu należało w kraju do instytucji przodujących w inicjowaniu konkursów. W latach 1959-1994 zorganizowało ich 24, z czego 13 o charakterze regionalnym i 11 ogólnopolskim.

Do współpracy przy konkursach muzeum zapraszało różne instytucje kultury, które miały je propagować, wspierać finansowo, a ich przedstawiciele pełnili też funkcję jurorów. W przypadku konkursów ogólnopolskich zazwyczaj współorganizatorami były: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Związek Spółdzielni Rękodzieła Ludowego i Artystycznego „Cepelia”, Stowarzyszenie Twórców Ludowych oraz lokalne instytucje i stowarzyszenia. Te ostatnie służyły również wsparciem przy konkursach regionalnych.

Polityka społeczno-kulturowa naszego państwa w sposób istotny wpływała na założenia i cele ogłaszanych konkursów. W pierwszych latach po wojnie, w sytuacji, gdy zniszczeniu uległa większość zbiorów etnograficznych muzeów, ich zadaniem było jak najszybsze uratowanie i zabezpieczenie tradycyjnej kultury ludowej. Taki cel postawiono przed „Konkurem ludoznawczym” na zbieranie folkloru ludowego, którego 3 edycje odbyły się w latach 1959, 1963-1964, 1965-1966. Nadsyłane materiały miały dokumentować zjawiska kultury duchowej i społecznej wsi (np. bajki, legendy, pieśni, tańce, obrzędy, zwyczaje rodzinne i doroczne, wierzenia itp.) na terenie ówczesnego województwa bydgoskiego i północnych terenów z nim sąsiadującym.

Laureaci ogólnopolskiego konkursu „Kopernik w rzeźbie ludowej” przed Muzeum, 11 września 1973

Rzeźby *Rodzina Kopernika*, drewno polichromowane, wyk. Aleksander Słomiński, Dąbrówka Nowa, woj. warmińsko-mazurskie, konkurs „Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej”, 1973, fot. Marian Kosicki

- ◀ Obraz Międzynarodowy Dzień Kobiet, olej, płyta pilśniowa, wyk. Józef Szubert, Toruń, konkurs „Plastyka ludowa i amatorska woj. toruńskiego”, 1977, fot. Adam Zakrzewski
- ▼ Maski kolędnicze: *Diabeł, Żyd, Gwiazdor*, papier, sklejka, tkanina, farby olejne, wyk. Józef Chełmowski, Brusy, Kaszuby, konkurs „Plastyka obrzędowa w Polsce”, 1982-1983, fot. Adam Zakrzewski

Z czasem, poprzez konkursy starano się też zdiagnozować stan zachowania różnych dziedzin artystycznej wytwórczości i zachęcić młode pokolenie do kontynuowania lokalnych tradycji. Takim celem odpowiadały ogólnopolskie konkursy „Polski haft ludowy” (1977), „Polska wycinanka ludowa” (1979), „Plastyka obrzędowa w Polsce” (1982-1983) czy „Konkurs na wyroby garncarstwa ludowego” (1978). Podobne zadanie miał też konkurs na „Twórczość ludową województwa toruńskiego” organizowany cyklicznie w latach 1977-1989 (8 edycji). Obejmował różne dziedziny twórczości plastycznej, zarówno sztukę wyobrażeniową – rzeźbę, malarstwo, jak i wyroby rękodzielnicze. Pozostawiał on, zwłaszcza rzeźbiarzom i malarzom, dużą swobodę wyboru tematyki i technik prac.

Elementem realizacji nowych idei polityki kulturalnej państwa stały się konkursy tematycznie związane z historią Polski, z obchodzonymi rocznicami, z życiem społecznym i obyczajowym. Przykładem są konkursy ogólnopolskie „Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej” (1973), „Wielcy Polacy, ich życie i dzieła w rzeźbie ludowej”, „Wiśła w sztuce ludowej” (1974), „Dziecko w sztuce ludowej – Twórczość ludowa dla dziecka” (1975-1976) „Ziemia bliska sercu” (1988), „200 lat walki o Niepodległość” (1994). Tego typu tematy były obce dla wytwórczości ludowej związanej głównie ze sferą życia religijnego. Artyści podejmując je, trzymali się zazwyczaj własnej stylistyki, charakterystycznych dla sztuki ludowej środków artystycznego wyrazu i technik, twórczo je adaptując na potrzeby pracy.

1

2

3

- 1 Wycinanki kodry: *Traktor i Orka*, wyk. Jadwiga Łukowska, Łowicze, konkurs „Polska wycinanka ludowa” 1979, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Obraz na szkle *Wista dobrem narodu*, wyk. Adela Bogusz, Kluszkowce, woj. małopolskie, konkurs „Wista w sztuce ludowej”, 1980, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Obraz *Klinika doktora Rydygiera*, olej, płyta pilśniowa, wyk. Wiktor Chrzanowski, Toruń, konkurs „Ziemia bliska sercu”, 1988, fot. Marian Kosicki

Czasem jednak stawali przed koniecznością znalezienia nowej, bardziej właściwej formy do ich zrealizowania. Formuła tematyczna konkursów spowodowała też ich otwarcie na miejskie środowisko artystów nieprofesjonalnych, którzy często sięgali do konwencji ludowej, ale też takich, których twórczość dziś zliczylibyśmy do nurtu art brut.

O dużej popularności konkursów, zwłaszcza ogólnopolskich, wśród twórców świadczy zarówno liczba nadsyłanych prac oscylująca w granicach od około 500 („Polski haft ludowy”, „Kopernik w rzeźbie ludowej”) do ponad 7000 obiektów („Polska wycinanka ludowa”), jak i liczba uczestników dochodząca nawet do 380 osób („Ziemia bliska sercu”).

2

1

Efekty konkursów były prezentowane na wystawach pokonkursowych, a wybrane najlepsze prace zasiliły muzealne kolekcje, znacznie je powiększając. Taka forma mecenatu nad twórczością ludową budziła jednak ambiwalentne uczucia wśród wielu etnografów i muzealników, ponieważ komisje konkursowe przejęły funkcję opiniotwórczą wobec twórców, dawniej pełnioną przez ich środowiska. Konkursy zaczęły w dużym stopniu animować i stymulować ludową wytwórczość artystyczną, w znaczący sposób zmieniając jej oblicze.

Z perspektywy czasu, prace i archiwalia pokonkursowe znajdujące się w muzealnych zbiorach stanowią świetny materiał dokumentacyjny. Dotyczy on zarówno tradycyjnej sztuki ludowej, jak też zachodzących w niej przemian odzwierciedlających jednocześnie minioną epokę. Jest też świadectwem roli, jaką odgrywały muzea w procesach ustrojowych oraz pewnego etapu historii naszego muzealnictwa.

3

4

5

- 1 Obraz na szkłe *Otwarcie centrum zdrowia dziecka*, wyk. Ewelina Pęksowa, Zakopane, woj. małopolskie, konkurs „Dziecko w sztuce ludowej - Twórczość ludowa dla dziecka”, 1975-1976, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Płaskorzeźby: *Jarosław Dąbrowski i Feliks Dzierżyński*, drewno polichromowane wyk. Karol Leja, Łukowica, woj. małopolskie, konkurs „Wielcy Polacy, ich życie i dzieła w rzeźbie ludowej”, 1974, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Obraz *Wielcy bohaterowie*, olej, płótno, wyk. Marianna Razik, Mdzewo, woj. mazowieckie, „Konkurs 200 lat walki o Niepodległość”, 1994, fot. Marian Kosicki
- 4 Płaskorzeźba *Dzieci dokarmiają zimą ptaki*, drewno polichromowane, Piotr Kwit, Zalesie, woj. małopolskie, „Konkurs Dziecko w sztuce ludowej - Twórczość ludowa dla dziecka”, 1975-1976
- 5 Rzeźba *Józef Piłsudski*, drewno polichromowane, wyk. Tadeusz Żak, Kielce, woj. świętokrzyskie, konkurs „200 lat walki o Niepodległość”, 1994, fot. Marian Kosicki

7.

Administracja i promocja

1

2

Administracja... i niewidoczna codzienność

Budowa organizmu instytucji muzealnej jest złożona. Administracja jest zapleczem i wsparciem dla statutowych prac Muzeum, czyli działalności kolekcjonerskiej, wystawienniczej, badawczej, wydawniczej i edukacyjnej. Sprawnie działająca administracja jest niezbędna w zarządzaniu Muzeum na co dzień, prowadzi sprawy związane z administrowaniem mieniem muzeum. Składają się na nią takie działy, jak księgowość, kadry, pion techniczny i organizacyjny.

Księgowość zajmuje się realizacją spraw finansowych Muzeum, rozliczaniem dotacji statutowej oraz dofinansowań celowych, sporządza wszelkie sprawozdania, raporty, dokumenty zgodnie z obowiązującymi przepisami. Przede wszystkim jednak Główna Księgowa tworzy razem z dyrekcją plan finansowy instytucji oraz nadzoruje prawidłową jego realizację.

3

4

5

6

- 1 Pracownicy podczas gimnastyki porannej, 1966, fot. Zdzisław Zgierun
- 2 Pracownicy Muzeum na śniadaniu, 1967, fot. Zdzisław Zgierun
- 3, 4 W dniu inauguracji prac Muzeum, 1959, fot. Bohdan Horbaczewski
- 5 Kasa Muzeum, 1990, fot. Adam Grodzicki
- 6 Uroczystość Dnia Kobiet, 1979, fot. Adam Grodzicki

1

2

3

Dział organizacyjny koordynuje pracę portierów, obsługi ekspozycji, ochrony, kierowcy, organizuje obsługę imprez muzealnych. Prowadzi gospodarkę środkami trwałymi i wyposażeniem instytucji.

Kadry zajmują się wszystkimi sprawami dotyczącymi pracowników zgodnie z obowiązującymi przepisami. Natomiast pion techniczny odpowiada za stan techniczny budynków, urządzeń i instalacji, zajmuje się planowaniem oraz organizowaniem inwestycji i remontów, zaopatrzeniem instytucji w niezbędne materiały i sprzęt. Rzemieślnicy z tego działu uczestniczą w przygotowywaniu wystaw czasowych.

Pracownicy administracji przyczyniają się do właściwego realizowania zadań statutowych Muzeum i uczestniczą w różnorodnych działaniach instytucji. W archiwum muzealnym zachowało się sporo fotografii z dawnego codziennego życia Muzeum. Bardzo interesująca jest część dotycząca obchodzenia świąt państwowych (np. 1 Maja), jubileuszy, świąt okolicznościowych (np. imieniny, Dzień Kobiet). Codziennosc Muzeum udokumentowana została podczas „czynów społecznych” w okresie PRL-u, słynnych wspólnych śniadań czy obowiązkowych ćwiczeń gimnastycznych, które zarządzała dyrektor Maria Znamierowska-Prüfferowa.

4

- 1 Święto 1 Maja. Pracownicy w pierwszym muzealnym aucie, 1959, fot. Bohdan Horbaczewski
- 2 Pracownicy Muzeum w Dniu Kobiet, 1969, fot. Adam Grodzicki
- 3 Pracownicy Muzeum przy tradycyjnym dzieleniu się jajkiem, 1972, fot. Adam Grodzicki
- 4 Pracownicy Muzeum w czynie społecznym - wiosenne porządki, 1981, fot. Adam Grodzicki
- 5 Wiosenne porządki na terenie Muzeum, 1966, fot. Zdzisław Zgierun

5

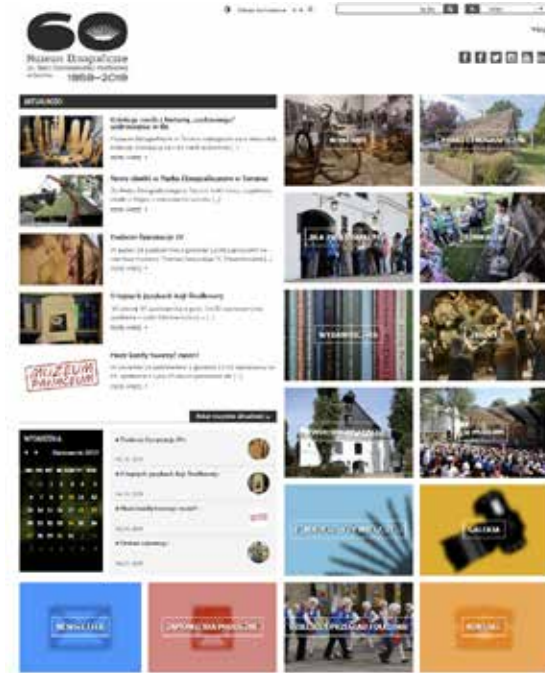

- ▲ Współczesne logo
Muzeum Etnograficznego w Toruniu
- ▶ <http://etnomuzeum.pl/>
- ▼ Model wiatraka na muzealnej Nysie,
maj 1964, fot. Zdzisław Zgierun

Promocja

Muzeum Etnograficzne w Toruniu od początku swojej działalności zorientowane było na promocję kultury ludowej, udostępnianie powiększanych zbiorów i rozbudowywanego skansenu, a także na promocję samej Instytucji i jej działalności wystawienniczej, wydawniczej i edukacyjnej. Dziś za pierwszą – szeroko rozumianą – dużą kampanię marketingową można uznać działania prof. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, starającej się najpierw o utworzenie samodzielnego Muzeum, a następnie o zdobycie pozwoleń oraz funduszy na budowę skansenu.

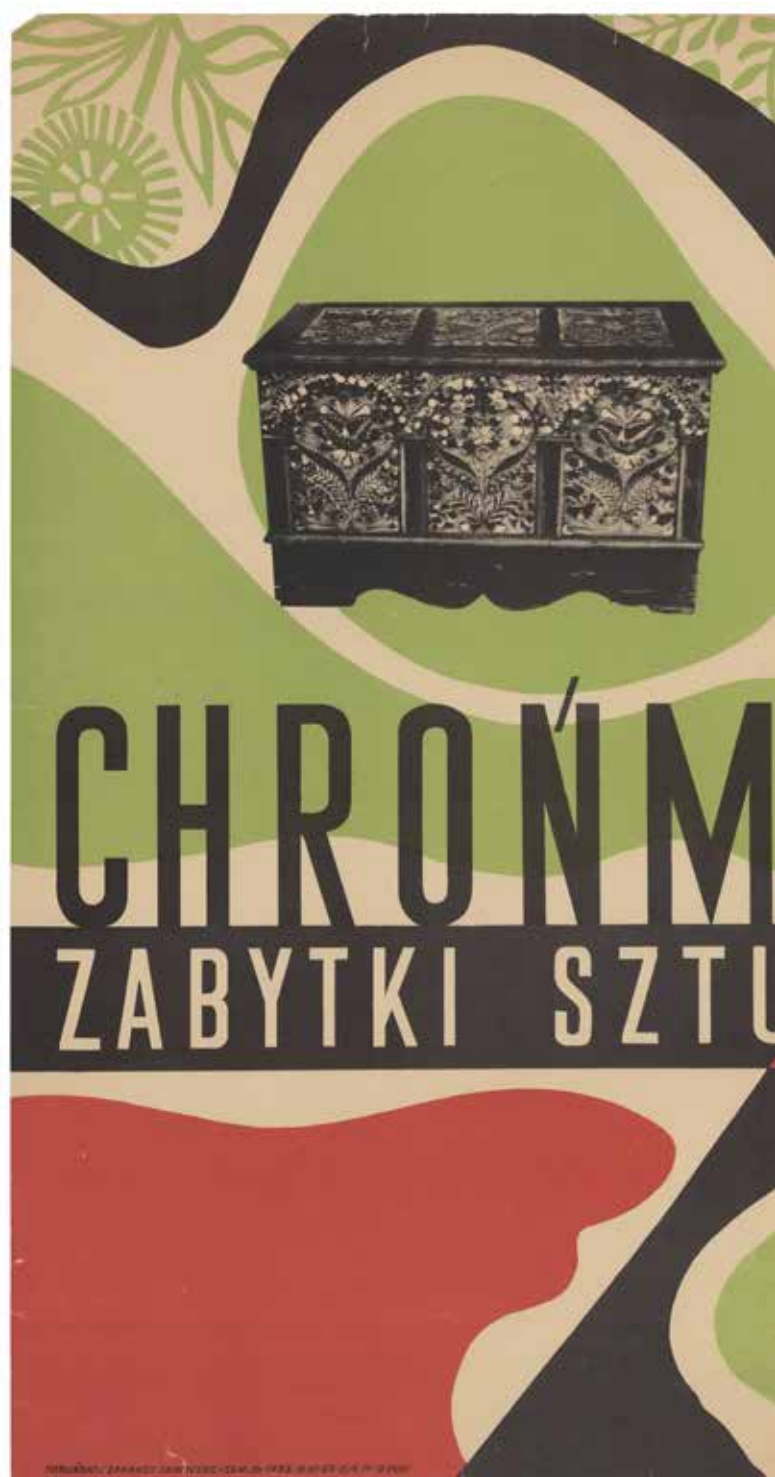

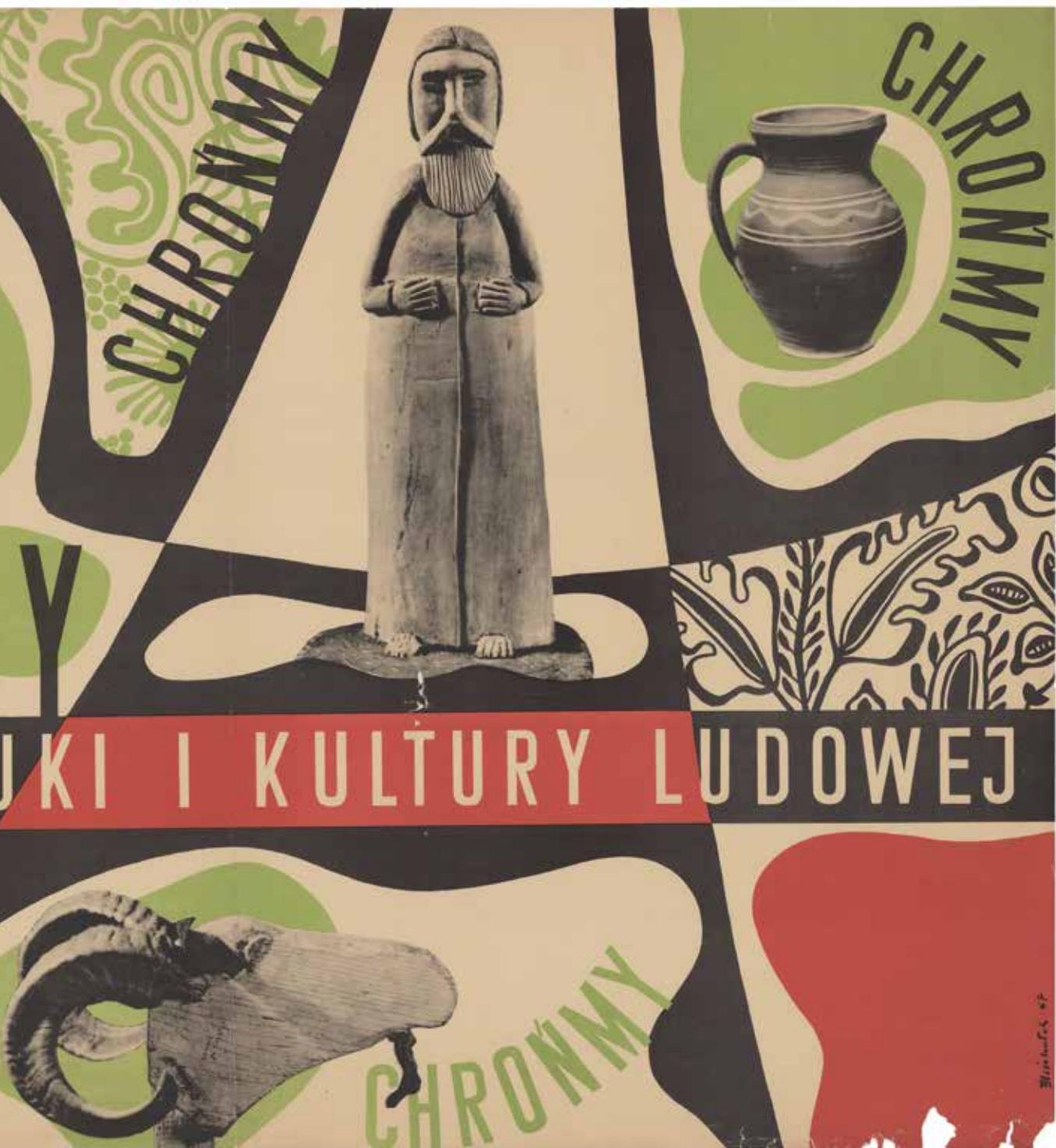
Inauguracja prac Muzeum Etnograficznego w Toruniu, 7 kwietnia 1959. Na tablicy plakat „Chrońmy polską kulturę ludową”. Fot. Bohdan Horbaczewski

Pierwszym muzealnym plakatem był, powstały w 1957 r., poster „Chrońmy zabytki sztuki i kultury ludowej” projektu Franciszka Michałka, który eksponowano podczas inauguracji prac samodzielnego Muzeum Etnograficznego (17 kwietnia 1959 r.). Kolejne działania intensyfikowały się wraz z rozwojem działalności Muzeum: pierwsza muzealna wielojęzyczna broszura powstała w 1960 r., drukowano też zaproszenia, ulotki i plakaty towarzyszące wydarzeniom, rozsyłano depesze prasowe i odezwy do mieszkańców Torunia i regionu. W roku 1973 po raz pierwszy użyte zostało funkcjonujące do dziś logo – ość rybacka z podpisem MET znalazła się na plakacie wystawy „Dawna polska tkanina ludowa”. Obowiązki związane z projektami druków i aranżacją wystaw należały do kompetencji pracujących w Muzeum plastyków, z kolei promocją wystaw i wydarzeń zajmował się Dział Naukowo-Oświatowy, który od 1999 r. funkcjonował jako Dział Edukacji i Promocji. Od 2012 r. w strukturach administracyjnych Muzeum istnieje Sekcja Promocji i samodzielne stanowisko specjalisty do spraw promocji.

Dziś Sekcja Promocji realizuje przyjętą na najbliższe lata koncepcję marketingową, stosuje spójną identyfikację graficzną wokół historycznego logo MET, produkuje i wykorzystuje materiały POS, jest też – zgodnie z nowomediальnymi trendami – obecna w Internecie, gdzie prowadzi stronę (www.etnomuzeum.pl) oraz profile w najpopularniejszych mediach społecznościowych (#EtnoMuzeum), realizuje też marketingowy projekt „Skansen 2.0” polegający na wprowadzeniu do Parków Etnograficznych nowoczesnych rozwiązań cyfrowych (wirtualnego przewodnictwa i modeli 3D).

- ▶ Plakat „Chrońmy zabytki sztuki i kultury ludowej” projektu Franciszka Michałka, 1957

8.

Komisja zakupów i inwentaryzacja

Ładunek obiektów zakupionych w terenie, 1969, fot. Barbara Szychowska-Boebel

◀ Irena Wronkowska i Krystyna Szczepankiewicz podczas pracy przy spisach inwentaryzacyjnych, 1986, fot. Hanna Muzalewska
▶ Obrady Komisji Zakupów, październik 2019, fot. Adam Zakrzewski

Komisja Zakupów

Muzeum fundamentalną część swojej działalności skupia na pozyskiwaniu nowych obiektów do zbiorów i uzupełnianiu kolekcji, a poprzez to na trwałej ochronie dóbr kultury. Najczęściej źródłem zdobycia nowych artefaktów są badania terenowe. Często korzystamy z życzliwości licznych osób, które przynoszą rzeczy związane z historią ich rodziny i regionu, z którego pochodzą. W znacznie mniejszym stopniu zbiory nabywane są na rynku antykwarycznym. Na uwagę zasługują zbiory sztuki i ceramiki ludowej kupowane od autorów lub kolekcjonerów. Z osobami, które przekazują do zbiorów przedmioty spisujemy właściwe druki – ofertę sprzedaży lub oświadczenie ofiarodawcy. W Muzeum działa Komisja Zakupów oraz Komisja Wyceny Darów na czele z Przewodniczącym, która nadzoruje i decyduje o przyjmowaniu nowych muzealiów. Spotkania Komisji zwoływane są kilka razy do roku, w trakcie których spisywany jest

protokół. Te spotkania przybierają często formę interesujących i gorących dyskusji. Muzealnicy wyrażają opinię o zasadności poszerzania istniejących już kolekcji. Częstymi dylematami są: nazewnictwo, które powinno być usystematyzowane oraz stan konserwatorski. Nie zawsze członkowie Komisji są zgodni w ocenie i wtedy, aby przełamać impas, dochodzi do głosowania. Z osobami sprzedającymi przedmioty do Muzeum oraz z darczyńcami podpiswane są umowy kupna-sprzedaży lub darowizny.

W ostatnich latach Muzeum przyjmuje do zbiorów około 1 tysiąca obiektów rocznie, na początku lat 2000 była to liczba około 600 obiektów, niewiele mniej pozyskiwano w początkowych latach istnienia instytucji, średnio 500 obiektów w skali roku. Uzależnione było to w dużym stopniu od zamierzeń wystawienniczych, które dynamizowały prace muzealników i otwierały nowe drogi dotarcia do obiektów.

NR INW	NR KAT	PRZEDMIOT	NADWA GWAROWA I OPIS	MATERIAŁ I TECHNIKA	WARTOŚĆ	DATA NABYCIA	MIĘDZYNARODOWY NUMER	INNE
6345		Medaliki	Medaliki srebrne, w kształcie...					
6346		Historia	Historia...					
6347		Historia	Historia...					
6348		Historia	Historia...					
6349		Historia	Historia...					
6350		Historia	Historia...					
6351		Historia	Historia...					
6352		Historia	Historia...					
6353		Historia	Historia...					

Inwentaryzacja

Muzeum po nabyciu nowych przedmiotów zobowiązane jest do zewidencjonowania ich, co oznacza wpisanie do księgi inwentarzowej. Przedmiot nabywa wtedy statut obiektu muzealnego i jest chroniony prawem. Dokonywany jest zapis nowego obiektu pod kolejnym numerem, wraz z jego pochodzeniem i wartością w dniu nabycia. Od tej pory przynależą on też do odpowiedniego działu merytorycznego.

KARTA KARTOTEKI MAGAZYNOWEJ

OBRAZ „KOŁODNICZY” (NA SZKLE)

1. Przedmiot - nazwa

WYK: EWELENA PEKSOVA - 1975 R.
ZAKOPANE WJ. NOWY SĄCZ.

2. Nr inwentarza

1-227-76
2-313-77
3-42-75

3. SKŁO, DREWNO
KOŁODNICZY

WYK: 37-798 cm
a. 32 x 4/5

CENA zł: 1.500.-

4. ZMIANY PRZECHOWYWANIA

data	miejsce przechowywania	uwagi	nr akt
10.07.76	Muzeum fil. Rzeszów - Zamo		pat. 4/77
11.12.77	Muzeum fil. dywizji Produkcyjnej - Nowy Sącz		pat. 1/77
1.08.78	Arsewa - pokój 20		pat. 1/78
28.08.78	Arsewa - pokój 20		
11.11.78	Klub „Przebudowa” - Toruń		pat. 5/78

- ▲ Zapisy obiektów w Księdze Inwentarzowej Muzealiów Etnograficznych, 2019, Adam Zakrzewski
- ▲ Karta magazynowa obiektu
- ▶ Księgi Inwentarzowe i teczki z dokumentacją w szafce pancernej w Dziale Inwentaryzacji i Dokumentacji Muzealiów, 2019, Adam Zakrzewski

W Muzeum prowadzonych jest kilka rodzajów ksiąg w zależności od charakteru zbiorów:

- Księgi Inwentarzowe Muzealiów Etnograficznych - to 36 ksiąg, z ponad 67 tys. wpisów
- Księga Inwentarzowa Muzealiów Nieruchomych, obejmuje obiekty architektoniczne, posiada 26 wpisów.
- Księga Muzealiów Artystyczno-Historycznych z około 800 wpisami
- Księga Varia z ponad 300 wpisami
- Księga Ikonografia z ponad 120 wpisami
- Księga Zbiory Obce licząca 90 wpisów, zawiera obiekty pochodzące z innych państw m. in. z Węgier, Bułgarii, Grecji, Szwajcarii, Japonii, Mongolii i z kontynentu afrykańskiego
- Księga Depozytów zawierająca obiekty oddane na długoletnie przechowanie do Muzeum, obecnie posiadamy ich 93 sztuki

Równocześnie z księgą inwentarzową prowadzona była jeszcze do niedawna Księga Wpływu, wcześniej nazywana Księgą Akcesyjną.

Muzealnicy pochylają się nad każdym obiektem z osobna. Dane na jego temat zbierane są w terenie od informatorów i zapisywane na specjalnych *metryczkach*, a później na karcie magazynowej. Następnie każdy obiekt jest opracowywany, dawniej na kartach katalogu naukowego, obecnie w ewidencji elektronicznej, opatrzone dokumentacją fotograficzną (dawniej mogła być też rysunkowa).

Prowadzenie ewidencji obiektów, to także prowadzenie wszelkiej dokumentacji związanej z dalszym ruchem muzealiów, czyli udostępnianiem dla innych instytucji w celach wystawieniowych, naukowych, a czasami w celu ochrony konserwatorskiej. Wszystkie wypożyczane obiekty rejestrowane są w Księdze Ruchu Muzealiów.

Stan muzealiów jest sprawdzany podczas spisów kontrolnych. W historii Muzeum przeprowadzono dwie pełne inwentaryzacje zbiorów, w latach 1986-1988 i w latach 2010-2015. Inwentaryzacja w latach 1970-1973 wynikała z podziału magazynu centralnego zbiorów na magazyny działowe. Sprawdzanie zbiorów muzealnych przeprowadzono również podczas scontrum, czyli uproszczonej kontroli muzealiów w oparciu o inwentarz (1963; 1966; 1996-1998). W wyniku inwentaryzacji mogą ujawnić się braki obiektów, które Muzeum może wykreślić z ksiąg inwentarzowych, jednak dopiero po wydanym postanowieniu przez policję. Natomiast obiekty zniszczone, bądź błędnie zapisane w inwentarzu należy zgłosić do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Po wydanym pozwoleniu, Muzeum zobligowane jest do wykreślenia muzealiów z ksiąg inwentarzowych. Stan ilościowy obiektów jest zatem zmienny, na początku 2019 r. wynosił 66 872 sztuki.

Od 2015 roku Muzeum tworzy wirtualną bazę danych z muzealiami.

Zajrzyj <http://etnomuzeum.pl/browser/>

MUZEUM ETNOGRAFICZNE W TORUNIU Wzrost Gł. Wskazujący 18 Licz. KAT. KKT 50794 Księga wypisy		Archiwum Sig. 50-200-3 Drob. Ry. Inne stat.	Przesłany i datowany Kowadło barońskie datowane 1796 r.	Miejsce znalezienia Majątek Strasewe Powiat Strasewe Księstwo Królestwa Prus Węski Konack Włocławskie
Tryb i sposób obrabiania datowane, zdobione tech. stem- pejkową,		Grupa stygmatów ku jowj Pochodzenie Włocławski - przedmieście Majątek Powiat Gmina Węski Rok przeliczenia		
Nazwa miejscowa Kowadło		Materiał i barwa żelazo, b. naturalna,		
Technika i narzędzia wyrob kowalski,		Wymiary 31 x 12 x 22 cm		
Wytwarzanie Miejsce Powiat Gmina Węski		Data wykon. 1796 r. Określenie daty ok. 1975 r.		
Proszę kogo wypisywać: pisał, sprawdził, wolał, i sprzącał Przesłany poprawy czy rękami, woli i skłoty				

Karta naukowa obiektu

Jak kolekcjonujemy?

Każde muzeum dobiera obiekty do swoich kolekcji kierując się zindywidualizowanym charakterem. Muzeum Etnograficzne gromadzi przedmioty nie tylko dla ich wartości materialnej, lecz przede wszystkim dla informacji, której są nośnikami. Kolekcje ulegają przemianom, tak samo jak zmieniają się przenoszone przez nie informacje – ich treść, struktura, kanały rozprzestrzeniania. Na politykę nabywania przedmiotów z jednej strony oddziałuje dynamika samej kultury, z drugiej przeobrażenia wewnętrzne etnologii jako dyscypliny naukowej.

Etnograficzny charakter naszej instytucji determinował charakter pozyskiwanych zbiorów, które związane były z szeroko rozumianą kulturą ludową Polski. W pierwszym powojennym okresie muzealnicy skupiali się na poszukiwaniu „najbardziej tradycyjnych” elementów kultury, np. przedmiotach wykonywanych ręcznie. Z czasem dostrzeżono wartość fabrycznej produkcji np. w kolekcji dewocjonałów, ceramiki czy bibelotów o funkcjach estetycznych. Uniformizacja form, łatwy dostęp do szerokiej gamy materiałów i produktów przemysłowych, zmiany społeczne odbijające się na formach życia społecznego, pojawienie się nowych form kontaktów interpersonalnych – wszystko to przyczyniło się (i przyczynia w dalszym ciągu) do jakościowych i ilościowych zmian w obrębie kultury tradycyjnej i jej materialnych wytworów. Oczywiście, formy dawne nie zostały wyparte całkowicie, niektóre doczekały się nawet swoistego renesansu, jednak obok nich ustawicznie pojawiają się nowe, uwspółcześnione, niekiedy synkretyczne.

W miarę rozwoju etnologii klarowała się jej perspektywa badawcza obejmująca przeróżne, niepenetrowane dotychczas, obszary: szeroko pojmowaną codzienność z niedostrzegalnymi rytuałami i pozornie banalnymi przedmiotami, kulturę popularną i globalną, subkultury, aktywność osób niepełnosprawnych. W oczywisty sposób wpłynęło to na rodzaj pozyskiwanych artefaktów. Pełnoprawnymi muzealiami stały się produkty przemysłowe, przedmioty funkcjonalne i dekoracyjne będące owocem twórczości amatorskiej, kreowane w różnych środowiskach wytwory stanowiące wymiar aktywności o charakterze symbolicznym itd. Tym samym kolekcja muzeum etnograficznego, oprócz zabezpieczania relikwów szeroko rozumianej dawności i tradycji, gromadzi świadectwa współczesności. Przełomowymi w podejściu do przedmiotów z kultury współczesnej naszym Muzeum okazały się dwie wystawy opisujące subkultury – *Pamiętka z wojska*. *Opowieść o życiu prawdziwego mężczyzny* i *Lokalny pejzaż kontrkultury*. *Peace, Love i PRL*, które otworzyły nowe drogi kolekcjonowania.

Znakowanie

Na każdy obiekt przyjęty w poczet muzealiów zostają naniesione: numer inwentarzowy, miejscowość z której pochodzi i województwo. Dzięki czemu, można go zidentyfikować w magazynach, na wystawach, w pracowni konserwatorskiej, ale również wypożyczyć poza siedzibę Muzeum. Czynność ta, niejednokrotnie następuje niemałym problemom ze względu na specyfikę obiektów, ich materiał i wielkość. Do znakowania ceramiki, szkła, drewna czy metalu stosowane są wodoodporne pisaki lub stalówka i tusz. Do tkanin wykorzystywane jest płótno bawełniane, którego mały fragment zostaje opatrzony numerem i doszyty do obiektu. Ważne, aby oznakowanie było

precyzyjne i trwałe, ale też nie zabierało niepotrzebnej uwagi oglądającego eksponat. Znakowanie obrazów, rzeźb, mebli nie niesie ze sobą większych trudności, sygnatura zostaje umieszczona na odwrociu obiektu czy też na jego podstawie. Tego samego nie można powiedzieć o monetach, pisankach, medalikach, biżuterii, serwetkach z koronką siatkową oraz o szeregu drobnych nabytków muzealnych. Dużym wyzwaniem jest np. znakowanie świec woskowych i mydeł, słaba przyczepność powoduje, że nie można nanieść sygnatury w przyjęty sposób. Środkiem zaradczym jest tu przyklepic tkaninowy, na który nanoszony jest numer.

Dominika Pawczyńska podczas znakowania cegielni obwoźnej, 2019, Adam Zakrzewski

Różne typy znakowania: kieliszka do jajek, pisanki, mydła, szmaciaka, talerza z korzeni, miarki do zboża, a także drobnych obiektów – krzyżyka, broszki i medalika, 2019, fot. Adam Zakrzewski

9.

Fotografia

- ▲ Aparaty fotograficzne: „Exa” (jednoobiektywowa lustrzanka małoobrazkowa) i „Mentor” (aparat mieszkowy średnioobrazkowy) wykorzystywane w pracy muzealnego fotografa w latach 1950-1968, fot. Adam Zakrzewski

- ▼ Plecenie wianków na Boże Ciało. Barbara Szychowska-Boebel podczas nagrywania filmu, Rakutowo, Kujawy, 1969, fot. Adam Grodzicki

Podstawową formą muzealnej dokumentacji wizualnej jest fotografowanie muzealiów. Autorem tego typu zdjęć jest zawodowy fotograf. Nadrzędnym celem pracy fotografa muzealnego jest realistyczne fotografowanie obiektu, tak, aby zdjęcie umożliwiło identyfikację muzealiów i było nośnikiem jak największej ilości informacji – ma stanowić fotograficzny odcisk, kopię obiektu. Fotograf muzealny redukuje walory artystyczne, separuje obiekt z jego funkcji społeczno-kulturowych. Tym samym w tej kategorii fotografii podkreślone są technologiczne aspekty fotografowania, przedkładające nad teorię antropologii wizualnej umiejętności i biegłość rzemieślniczą fotografa. Do zadań fotografa muzealnego należy również przygotowanie fotografii do publikacji oraz dokumentacja fotograficzna wystaw, wszelkich wydarzeń i imprez kulturalnych mających miejsce w naszym muzeum. Zdjęcia, które przeznaczone są do publikacji wymagają innego sposobu fotografowania niż dokumentacja muzealiów i poddawane są przez fotografa obróbce w programach graficznych. W kwestii dokumentacji wizualnej muzealiów, różnorodność obiektów dziedzictwa kulturowego znajdujących się w zbiorach naszego Muzeum uniemożliwia wskazanie jednorodnych parametrów ich wykonywania.

Fotografia w muzeum etnograficznym obejmuje również dokumentację etnograficzną powstałą w ramach badań terenowych wykonywaną zarówno przez fotografa zawodowego oraz pracowników naukowych muzeum. Ma ona na celu zbieranie danych oraz jest medium porządkującym i prezentującym wiedzę na temat jednostki, społeczeństw, kultury w oparciu o wiedzę i doświadczenie etnografa. Ten rodzaj zapisu dokumentacyjnego, który oscyluje na granicy dokumentu, sztuki i subiektywizmu jest zarówno prezentacją pracy etnografów, etnologów, antropologów, jak i polem do badań np. antropologii wizualnej, socjologii wizualnej. Zarówno

koncepcje etnograficzne, jak i te dotyczące teorii fotografii oddziałują na siebie. Fotografia etnograficzna to metoda poznawcza, środek wyrazu, jak i przedmiot analizy.

Dla badań prowadzonych od początków funkcjonowania Muzeum fotografia stała się sprawnym narzędziem, które szybko i precyzyjnie rejestrowało obiekty oraz zjawiska kultury. Teksty wywiadów, notatki, raporty wraz z ujęciami fotograficznymi stały się trwałym zespołem dokumentacyjnym archiwizującymi materiał badawczy.

Obok fotograficznej dokumentacji etnograficznej w muzealnictwie podobną rolę narzędzia poznawczego pełni film. Wraz z zapisem tekstowym oraz fotografią zastosowanie filmu poszerza możliwości dokumentacyjne będąc jednocześnie istotnym medium popularyzatorskim (np. ekspozycje filmowe na wystawach). Pierwsze filmy, które zrealizowano na taśmach 8 mm i 16 mm w Muzeum, w latach 60. XX w. podejmowały różne zagadnienia kultury ludowej: prace rolne, dokumentację prac skansenowskich, garncarstwo, rybołówstwo, sztukę ludową, obrzędy doroczne i lecznictwo ludowe.

Fragment muzealnej ciemni fotograficznej, 1963, fot. Bohdan Horbaczewski

10.

Konserwacja i renowacja zbiorów

- ▲ Wnętrze pracowni konserwatorskiej, 1963, fot. Bohdan Horbaczewski
- Obraz z feretronu stan przed, w trakcie i po zakończeniu prac konserwatorskich, 2013, fot. Justyna Rochon

Gromadzenie zabytków w Muzeum wiąże się bezpośrednio z koniecznością ich odpowiedniego zabezpieczenia i konserwacji. Obiekty etnograficzne stanowią duże wyzwanie dla konserwatora zabytków. Nierzadko zaskakują swoim wyglądem, materiałem, z którego zostały wykonane oraz funkcją. Ich charakter wymaga często opracowywania specyficznych i nietypowych metod oczyszczania, przeprowadzania pełnej lub zachowawczej konserwacji.

Przeważnie stan zachowania pozyskiwanych przedmiotów jest bardzo zły: mają osłabioną budowę strukturalną, rozległe uszkodzenia mechaniczne. Dzieje się tak, ponieważ zazwyczaj właściciele przechowują je w nieodpowiednich warunkach. Leżą gdzieś na strychu, w piwnicy lub na wolnym powietrzu, gdzie zapomniane, przez wiele lat narażone są na zmienne warunki klimatyczne, rozwój pleśni, działalność gryzoni i owadów. Ludzie nie zawsze mają świadomość wartości tych przedmiotów, gdyż wydają im się zwykłe, pospolite i niecenne. Ich wartość materialna nie zawsze jest wysoka. Mają jednak często dużą wartość kulturową i są nośnikami ważnych informacji. Dlatego właśnie znajdują swoje miejsce w muzealnych zbiorach i poddawane są żmudnym zabiegom konserwatorskim. Uroda zabytków etnograficznych jest specyficzna. Powinno się o nią dbać i wszelkimi możliwymi sposobami ją zachowywać.

Do pracowni konserwatorskiej trafiają obiekty wykonane z niezwykle różnorodnych materiałów: drewna, metalu, tkaniny, skóry, papieru, gliny, szkła a także tworzyw sztucznych. Szczególnym wyzwaniem konserwatorskim są te wykonane z nietrwałych materiałów: opłatki i ciasta obrzędowe, pisanki, wyroby z roślin: z suszonych kwiatów (np. palmy wielkanocne), ze słomy (np. ule), z wikliny i korzenia (np. kosze, torby), z nici i sznurka (np. serwetki i sieci rybackie), pieńki drzew, wytwory z wosku, ozdoby z krepy, bibuły, gąbki folii metalizowanej i papieru mâché oraz z plastiku.

- ▲ Rekwizyt kolędniczy maska „Żyda” stan przed, w trakcie i po zakończeniu prac konserwatorskich, 2014, fot. Ewa Martin-Sobecka
- ▼ Skrzynia kujawska stan przed i po zakończeniu prac konserwatorskich, 2009, fot. Ewa Martin-Sobecka

Wypracowane i sprawdzone podczas studiów metody prac konserwatorskich stosuje się głównie do obiektów typowych – dzieł sztuki o funkcjach reprezentacyjnych (np. do obrazów olejnych, rzeźb i skrzyń polichromowanych, które znajdują się również w zbiorach Muzeum). Natomiast do nietypowych obiektów, związanych przede wszystkim z kulturą materialną (np. sprzęty gospodarstwa domowego, przedmioty z materiałów nietrwałych), trzeba opracować indywidualne programy konserwatorskie. Metodą licznych prób wykonuje się zabiegi, które przedłużają

ich egzystencję. Należy zaznaczyć, że często pierwotne przeznaczenie przedmiotów będących obiektami etnograficznymi miało być krótkotrwałe. Po zużyciu i uszkodzeniu zastępowano je nowymi (np. były to palmy wielkanocne, pająki, pieczywo obrzędowe, pisanki).

Dodatkowe prace i jednocześnie nieco inne metody renowacji zbiorów wykonywane są w pracowni stolarskiej. Doświadczenie i umiejętności stolarzy skupiają się głównie wokół prac przy obiektach ruchomych – należą do nich przede wszystkim meble, również przedmioty codziennego użytku, wykorzystywane w gospodarstwie domowym. Poza pracą bezpośrednio przy obiektach tworzą kopie uszkodzonych eksponatów i przeprowadzają prace naprawcze w parkach etnograficznych. Współpraca obu pracowni konserwatorskiej i stolarskiej oraz pomysły i rozwiązania wprowadzane przez pracowników, są filarem dbałości o doby stan obiektów w Muzeum.

Spora część eksponatów umieszczona jest na terenie parków etnograficznych we wnętrzach budynków, gdzie panują trudne warunki klimatyczne, odległe od tych zalecanych, które próbuje się utrzymać w magazynach i salach wystawowych. Ten specyficzny rodzaj ekspozycji etnograficznej wymaga stałego nadzoru konserwatorskiego.

Do zadań konserwatorów należy również monitorowanie warunków klimatycznych w pomieszczeniach magazynowych i ekspozycyjnych, analizując dane z rejestratorów temperatury i wilgotności względnej powietrza. Dokonywane są one, w ramach prowadzonej od lat profilaktyki konserwatorskiej, w oparciu o przyjęte normy klimatyczne i wymogi konserwatorskie. Zapewnienie odpowiednich warunków przechowywania eksponatów nie jest sprawą łatwą. Pomieszczenia gromadzące obiekty posiadają wyjątkowo odmienne warunki przechowywania – inny jest klimat w drewnianych budynkach na terenie parków etnograficznych, w salach murowanego Arsenału czy w magazynach w gotyckich spichlerzach. Na ciągłe i częste zmiany warunków atmosferycznych narażone są jednak przede wszystkim przedmioty na terenie parków.

▲▼ Prace konserwatorskie, 2019,
fot. Ewa Martin-Sobecka

11.

Magazyny i kolekcje

Magazyny, to wydzielone pomieszczenia muzealne, w których przechowuje się zabytki w możliwie najlepszych dla nich warunkach, czyli w odpowiedniej temperaturze, wilgotności oraz odpowiednim oświetleniu. Mikroklimat ten jest monitorowany przez specjalne urządzenia.

Magazyny Muzeum Etnograficznego mieszczą się w zabytkowych budynkach pierwotnie o innym przeznaczeniu, co znacząco wpływa na ich funkcjonalność, układ i wygląd.

O warunki w magazynach i stan obiektów dbają: pracownicy merytoryczni, opiekunowie zbiorów, konserwatorzy muzealni.

Powierzchnia magazynów jest podzielona między działy merytoryczne - Dział Gospodarki i Rzemiosł, Dział Rybołówstwa i Zajęć Wodnych, Dział Sztuki i Estetyki, Dział Folkloru i Kultury Społecznej oraz Dział Architektury i Parków Etnograficznych.

Magazyny Działu Rybołówstwa i Zajęć Wodnych, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn kowalstwa
i higieny, Dział Gospodarki
i Rzemiosł, 2019,
fot. Adam Zakrzewski

Magazyn demonstracyjny, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn demonstracyjny, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn strojów i koronki, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn górny, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn niski, Dział Gospodarki
i Rzemiosł, 2019,
fot. Adam Zakrzewski

Magazyn demonstracyjny, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn pożarnictwa, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn górny, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn mebli, Dział Gospodarki i Rzemiosł, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn Działu Folkloru i Kultury Społecznej, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn Działu Folkloru
i Kultury Społecznej, 2019,
fot. Adam Zakrzewski

Magazyn rzeźby, Dział Sztuki i Estetyki, 2019, fot. Adam Zakrzewski

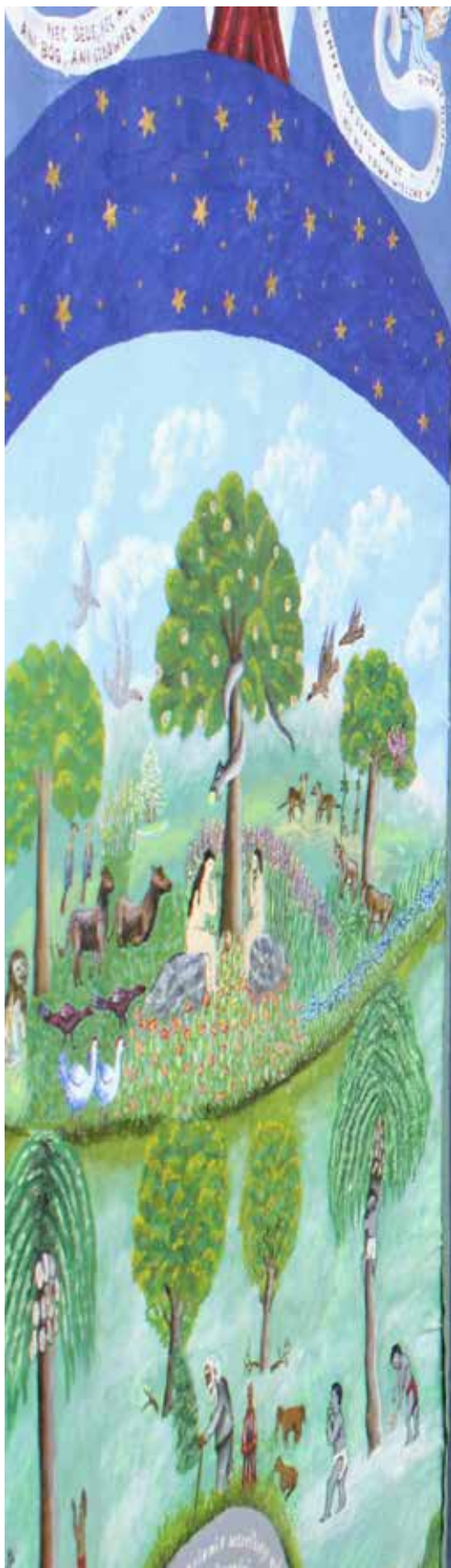
Magazyn zabawki, Dział Sztuki i Estetyki, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn rzeźby, Dział Sztuki i Estetyki, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn zabawki, Dział Sztuki i Estetyki, 2019, fot. Adam Zakrzewski

Magazyn malarstwa,
Dział Sztuki
i Estetyki, 2019,
fot. Adam Zakrzewski

Magazyn Działu Architektury i Parków Etnograficznych,
2019, fot. Adam Zakrzewski

- 1 Szelki do wyciągania niewodu, drewno, wyk. W. Długi, Jastarnia, Kaszuby, ok. 1830, fot. Marian Kosicki
- 2 Kotwica do sieci, Mikołajki, Mazury, początek XX w., fot. Marian Kosicki
- 3 Ciężarki do sieci, ceramika, Kruszwica, Kujawy, początek XX w., fot. Marian Kosicki

1

2

3

- 4 Ość do połowu ryb, żelazo, Nieszawa, Kujawy, 1860, fot. Marian Kosicki
- 5 Grzebień do połowu węgorzy, Krynica Morska, Żuławy, fot. Marian Kosicki
- 6 Bodarz do połowu węgorzy, Łeba, Pomorze, fot. Marian Kosicki

Kolekcja Działu Rybołówstwa i Zajęć Wodnych

Dział Rybołówstwa i Zajęć Wodnych gromadzi obiekty tradycyjnego rybołówstwa śródlądowego i morskiego oraz inne zabytki związane z szeroko pojętą kulturą akwaticzną, a w szczególności z zawodami i rzemiosłami, które łączą się z pracą na wodach Polski.

Zbiór ten liczy obecnie blisko 4000 obiektów, tworzących następujące kolekcje:

Rybołówstwo ludowe: sieci, narzędzia i sprzęt połowu oraz zabytki szkutnictwa (czołna, łodzie) i architektury rybackiej (szałas, magazyny, budy i szopy) oraz dokumenty związane z wykonywaniem zawodu rybaka (legitymacje, dyplomy, patenty).

Wędkarstwo: Narzędzia i sprzęt wędkarski (wędkę, błystki, haczyki, spławiki itp.) oraz dokumenty wędkarskie (legitymacje, dyplomy, pozwolenia).

Flisactwo: narzędzia i sprzęt związany ze spławem drewna

Piaskarstwo: narzędzia i sprzęt (m.in. czerpaki, widły-grace) do wydobywania kruszywa budowlanego – piasku, żwiru i kamieni – z dna rzeki

4

5

6

1

2

4

3

5

Przewoźnictwo: narzędzia i sprzęt do obsługi przepraw promowych oraz dokumenty związane z wykonywaniem zawodu przewoźnika (patenty, legitymacje)

Transport wodny: barki, łodzie transportowe, promy i inne pojazdy wodne wraz z ich wyposażeniem oraz sprzęt nawigacyjny

Uzupełnieniem tych kolekcji jest bogaty zbiór fotografii, stanowiący dokumentację rybołówstwa i zajęć wodnych

- 1 Czerpak na ryby, Chłapowo, Kaszuby, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Przynęty wędkarskie, wyroby rzemieślnicze, Pomorze Gdańskie, 1970-2008, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Czółno rybackie, Złotoria nad Narwią, Podlasie, 1. poł. XX w., fot. Dorota Kunicka
- 4 Łódź wiślana, Złotoria, ziemia dobrzyńska, latach 40.-50. XX w., fot. Dorota Kunicka
- 5 Sadz do przechowywania świeżych ryb, Włocławek, Kujawy, lata 70. XX w., fot. Dorota Kunicka
- 6 Barka mieszkalna, wyk. Kazimierz Zieliński, Fordon, Kujawy, 1912, fot. Artur Trapszyc

6

Kolekcja Działu Gospodarki i Rzemiosł

Dział Gospodarki i Rzemiosł gromadzi artefakty związane z kulturą materialną z terenu całej historycznej Polski. Zbiór ten liczy ponad 28 tysięcy obiektów zgromadzonych w następujących kilkunastu kolekcjach. Kolekcje te dotyczą tradycyjnej kultury ludowej oraz obejmują elementy kultury miejskiej. Artefakty w poszczególnych zbiorach są przedmiotami niezbędnymi lub co najmniej bardzo ważnymi w życiu.

Gospodarka podstawowa: zbieractwo, łowiectwo, gospodarka leśna, obróbka torfu, rolnictwo, hodowla i weterynaria, pszczelarstwo, transport, miary i wagi. Najstarsze obiekty pochodzą z końca XIX w. Kolekcja liczy ok. 3,5 tys. obiektów.

Pozyskiwanie, obróbka i przygotowywanie pożywienia: obiekty z zakresu pożywienia roślinnego, mlecznego i mięsnego, różnego typu pojemniki zasobowe, sprzęty kuchenne używane w wiejskim i miejskim gospodarstwie domowym, firmowe opakowania fabryczne po produktach spożywczych. Do najciekawszych należą zbiory różnych typów masielnic i sernic, różnorodne naczynia do gotowania oraz sprzęty AGD z okresu PRL-u. Około 3,5 tys. obiektów.

- 1 Prodiż elektryczny, Toruń, ziemia chełmińska, lata 70. XX w., fot. Marian Kosicki
- 2 Butelka z firmową etykietką, Toruń, ziemia chełmińska, lata 70. XX w., fot. Marian Kosicki
- 3 Maselnica kołyskowa, Wersk, Krajna Złotowska, 1918-1939, fot. Marian Kosicki
- 4 Dwojaki, Toruń, 1918-1939, Toruń, ziemia chełmińska, fot. Marian Kosicki
- 5 Miara nasypna, Małe Krówno, Kaszuby, 1918-1939, fot. Marian Kosicki

3

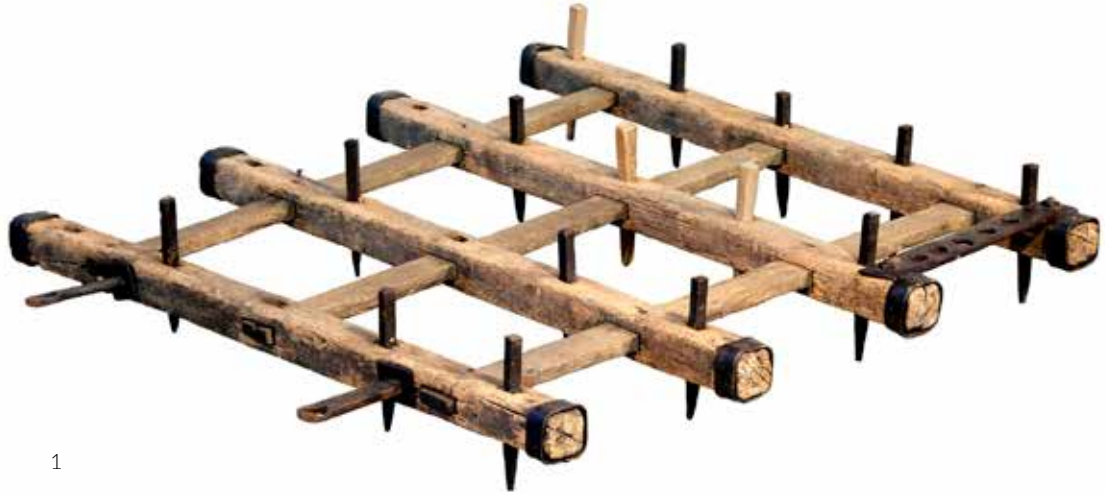
2

4

5

1

2

3

- 1 Brona beleczkowa, Kaszczorek, ziemia chełmińska, 1871, fot. Marian Kosicki
- 2 Ul skrzynkowy, Toruń, ziemia chełmińska, lata 60./70. XX w., fot. Marian Kosicki
- 3 Kapa - tkanina wielonicielnicowa, Kowale, Wileńszczyzna, ok. 1937, fot. Marian Kosicki
- 4 Ręcznik ozdobny, Lwów, Ukraina, lata 30. XX w., znal. Toruń, ziemia chełmińska, fot. Marian Kosicki

Tkaniny ludowe i fabryczne: tkaniny pochodzące z końca XIX w. i XX w., z terenu północnej i wschodniej Polski oraz z obszaru Wileńszczyzny. Kolekcja tkanin z Wileńszczyzny jest najobszerniejszą w Polsce i niezwykle cenną. Ciekawym zbiorem tkanin są dywany dwuosnowowe. W skład kolekcji wchodzi ponadto tkaniny dekoracyjne: kapy, obrusy, chodniki (m.in. szmaciaki), makatki oraz tkaniny użytkowe: bielizna pościelowa, ręczniki, zasłonki, derki oraz próbki tkanin. Kolekcja liczy ponad 2 tys. obiektów, w tym 179 dywanów.

4

1

2

3

4

- 1 Dywan dwuosnowowy „Gałązka”, wyk. A. Jaroszewicz, Janów, Podlasie, 1991, fot. Marian Kosicki
- 2 Kołowrotek - leżak, Wileńszczyzna, do 1945, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Kabatek z peleryną - jedyny egzemplarz w Polsce, ok. Kruszwicy, Kujawy, koniec XIX w., fot. Adam Zakrzewski
- 4 Czepiec kopka, Rakutowo, Kujawy, XIX/XX w., fot. Marian Kosicki

Odzież ludowa i miejska: obiekty pochodzą z XIX i XX w., głównie z terenu północnej Polski. Najcenniejsze eksponaty to kolekcja elementów stroju kujawskiego i pałuckiego, w szczególności tiulowe czepce z końca XIX w. i początku XX w., a także czepce kaszubskie z końca XIX w. W kolekcji znajdują się

elementy odzieży: czepce, chusty, koszule, gorsety, spódnice, wierzchnie okrycia damskie i męskie, bielizna oraz buty. Wśród obiektów są także elementy ubioru z lat 50., 60., 70., XX w. Razem ok. 3 tys. obiektów.

1

2

3

- 1 Czepiec *złotogłowie*, Kaszuby, 1. poł. XIX w., fot. Marian Kosicki
- 2 Fartuch, ok. Kruszwicy, Kujawy, koniec XIX w., fot. Marian Kosicki
- 3 Czepiec kupiony za 7 talarów od hafciarek Łapczyńskich z Kcyni, Pałuki, 1917, fot. Marian Kosicki

Hafty: pochodzą głównie z XX w., z terenów północnej Polski. Są to hafty na makatkach, ręcznikach oraz na bieliźnie stołowej i pościelowej. Ciekawą częścią zbiorów jest kolekcja współczesnych (po 1945 r.) haftów z terenów Kujaw, Pałuk, Kaszub i Borów Tucholskich. Kolekcja liczy ponad 1500 obiektów

Koronka ręczna i maszynowa: szydełkowa, siatkowa, klockowa, czótenkowa, robiona na drutach, pochodząca głównie z XX w. Są to: serwety, serwetki, obrusy, bieżniki, firanki, oraz ząbki do półtek. Największą częścią tej kolekcji są koronki szydełkowe, popularne w całej Polsce. W sumie ok. 850 obiektów.

1

2

Obróbka włókna: obiekty pochodzą z terenów północnej i wschodniej Polski z końca XIX i początku XX w. Należą do nich: przyrządy do obrywania główek lnu, kijanki, cierlice, międlice, trzepaki do lnu, szczotki do czesania lnu, wrzeciona, przęślice, kołowrotki, snowadła, warsztaty tkackie oraz kołowrotki do kręcenia powrozów. Najcenniejszą częścią kolekcji są datowane obiekty – np. cierlica z 1812 r. Kolekcja liczy ok. 600 obiektów.

- 1 Klocek do druku na tkaninie (typ holenderski), Chodecz, Kujawy, ok. 1860, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Żelazko ogrzewane węglem drzewnym, Toruń, ziemia chełmińska, pocz. XX w., fot. Adam Zakrzewski
- 3 Kijanka i magłownica z wątkiem, wyk. Z. Chojnowski, Jankowo Młodzianowo, Podlasie, 1968, fot. Adam Zakrzewski

Higiena: przedmioty od końca XVIII w. do XX w. Są to przyrządy służące do prania, magłowania i prasowania odzieży: kijanki, tary do prania, pralki, magłownice z wątkami, magle skrzynkowe i pionowe, żelazka na węgiel, na „duszę”, na spirytus oraz elektryczne. Kolekcję uzupełniają: grzebienie, lokówki, brzytwy oraz pojemniki na kosmetyki i perfumy, a także opakowania drogeryjne. Najcenniejszą częścią kolekcji jest magiel skrzynkowy datowany na 1779 r. Ciekawy jest także zbiór żelazek z początku XX w. Specyficzną częścią zbioru jest wyposażenie małomiasteczkowego zakładu fryzjerskiego z początku XX w. Razem ok. 950 obiektów.

3

Meble i wyposażenie wnętrz: meble ludowe i miejskie, głównie z terenu Polski północnej, większość datowana na przełom XIX i XX w. Są to: skrzynie, kufry, kredensy, stoły, krzesła, łóżka, ławy skrzynkowe (szlabany), bielizniarki, komody, szafy, różnego typu półki oraz lustra i zegary. Do najciekawszych obiektów należą malowane skrzynie wiane z Kujaw, Kaszub i Borów Tucholskich oraz dwa kufry z końca XVIII w. Cenne są również malowane szafy i kredensy. W skład kolekcji wchodzi również meble z lat 50., 60., i 70., XX w. Cenne uzupełnienie kolekcji stanowi zbiór zegarów, przede wszystkim szafkowych i typu szwarcwaldzkiego z końca XIX i 1 połowy XX w, oraz obiekty z zakresu oświetlenia – kaganki, świeczniki, lampy naftowe, latarki, żyrandole. Kolekcja liczy ok. 1500 obiektów.

- ▲ Radio, Toruń, ziemia chełmińska, lata 30. XX w., fot. Marian Kosicki
- ▼ Kufer (typ holenderski), Wistka Szlachecka, Kujawy, XVIII/XIX w., fot. Marian Kosicki

Kredens malowany, Zarośla, Bory Tucholskie, XIX/XX w., fot. Marian Kosicki

1

Rzemiosła: narzędzia i dokumenty z warsztatów rzemieślniczych oraz wyroby z zakresu: bednarstwa, kołodziejstwa, stolarstwa, rogarstwa, rymarstwa i szewstwa, garncarstwa, kowalstwa oraz plecionkarstwa. Cennymi obiektami są kompletne warsztaty rogarskie oraz szewskie, a także wyroby z rogu, głównie tabakierki. Jednym z najcenniejszych obiektów tej kolekcji jest datowane na 1796 r. kowadło bez-

rożne oraz małe kowadełko pomocnicze z 1846 r. Na uwagę zasługuje – jeden z największych w Polsce – zbiór ceramiki ludowej z terenu całego kraju, efekt dwóch ogólnopolskich konkursów (ok. 6500 sztuk). Razem ok. 10 tys. obiektów.

- 1 Koszyk do jabłek, Mikołajki, Mazury, lata 50. XX w., fot. Marian Kosicki
- 2 Koło do wozu z obręczami, wyk. A. Gutowski, Strzygi, ziemia chełmińska, 1938, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Naczynie zasobowe z przykrywą, Bory Tucholskie, przed 1945; masielnica do bicia maśta, wyk. J. Manikowski, Śliwice, Bory Tucholskie, 1918-1939, Beczułka do piwa, Łąg, ziemia chełmińska, pocz. XX w.; fot. Adam Zakrzewski

3

1

Wiejski sprzęt pożarniczy i akcesoria strażackie pochodzą z 2 połowy XIX w. i XX w., głównie z terenów Pomorza, Kujaw i Mazowsza. W skład kolekcji wchodzi: wozy strażackie, sikawki, sprzęt strażacki m.in. syreny, lampy, bosaki, toporki i pasy bojowe oraz elementy umundurowania, a także sztandary i dokumenty. Kolekcja liczy ok. 400 obiektów.

2

- 1 Miecz kowalski, Gęsin, Kujawy, ok. 1850, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Zawias ozdobny, Brzydowo, Mazury, XIX w. podkowa, Rogowo, Kujawy, 1918-1939; przebijak, Rogowo, Kujawy, 1918-1939; kleszcze ogniowe, Maławy, Kociewie, 1918-1939, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Hełm strażacki, wyk. Fabryka Maszyn Pomp i Narzędzi Pożarniczych inż. W. Kraupe, Leszno, Wielkopolska, 1918-1939; sikawka drewniana, Górsk, ziemia chełmińska, pocz. XX w.; toporek strażacki, Toruń, ziemia chełmińska, lata 90. XIX w., fot. Adam Zakrzewski

3

Kolekcja Działu Folkloru i Kultury Społecznej

Dział Folkloru i Kultury Społecznej gromadzi przedmioty związane z kulturą duchową i społeczną z terenu całej Polski. Obecnie jest to ok. 11 tysięcy obiektów, tworzących następujące kolekcje:

Religijność ludowa

Kolekcję, liczącą ok. 2500 obiektów, tworzą dewocjonalia z XIX i 1. poł. XX w. oraz współczesne. Najliczniejszy jest zbiór obrazów, obrazków do książeczek do nabożeństwa, krucyfiksów i figur, głównie z Pomorza i Kujaw. Do najciekawszych części kolekcji należą:

obrazy w technice collage'u na podłożu z dziurkowanego papieru, zbiór przedmiotów wykonanych z wykorzystaniem pudełek po cygarach oraz figurki z porcelany – popularne wyobrażenia Chrystusa, Matki Boskiej, aniołów i świętych w różnorodnych przedstawieniach i ujęciach. Jednym z ostatnich, cennych nabytków jest zbiór 250 tzw. świętych obrazków, w którym znajduje się zespół kart dewocyjnych zdobionych, stosowaną w XIX w., ażurową ornamentyką przypominającą koronkę.

1

2

- 1 *Matka Boska z Dzieciątkiem*, obrazek z książeczki do nabożeństwa, Paryż, Francja, XIX/XX w., znal. Lisewo, ziemia chełmińska, fot. Marian Kosicki
- 2 *Św. Anna Samotrzecia*, figurka ceramiczna, XIX w., znal. Ceków, Wielkopolska, fot. Marian Kosicki
- 3 Obraz – relikwiarz św. Nepomucena, Gościeradz, Krajna, XVIII w., fot. Marian Kosicki
- 4 *Św. Rodzina*, ołtarzyk domowy z pudełek po cygarach, wyk. J. Marcinkowski, Świątosław, ziemia chełmińska, 1931, fot. Marian Kosicki

- 1 Maszkara bożonarodzeniowa turoń, Krakowskie, 1900-1939, fot. Marian Kosicki
- 2 Wózek wielkanocny, Wola Batorska, Małopolska, 1927, fot. Marian Kosicki
- 3 Szopka kolędnicza, wyk. J. Zimecki, Włocławek, Kujawy, 1959, fot. Jacek Chmielewski

Obrzędy doroczne

Kolekcja obejmuje ok. 2050 przedmiotów z terenu całej Polski związanych z zagadnieniami: Boże Narodzenie, Zapusty, Wielkanoc, a także Boże Ciało, Dożynki, Zaduszki. Najcenniejszą jej część stanowią szopki (m.in. szopka kukiełkowa wyk. przez Józefa Zimeckiego z Kujaw w 1956 r.), dziewiętnastowieczne figurki szopkowe z Krakowskiego, a także maskary bożonarodzeniowe i zapustne z ziemi chełmińskiej, Kaszub i Kujaw z przełomu XIX i XX w. oraz wózek

wielkanocny z 1927 r. z okolic Krakowa. Ciekawą częścią kolekcji są współczesne stroje i rekwizyty kołędnicze z różnych regionów Polski: gwizdzy kaszubskich – w tym 2 słomiane płaszcze, stroje kołędników zapustnych z Kujaw, wielkanocnych z Wilamowic i z Rzeszowszczyzny. W skład kolekcji wchodzi również gwiazdy kołędnicze, ozdoby choinkowe, rekwizyty wielkanocne (m.in. palmy, pisanki), pieczywo obrzędowe, ozdoby żniwne.

3

Obzędry rodzinne

Kolekcję tworzy ok. 390 przedmiotów związanych z zagadnieniami: narodziny, małżeństwo, śmierć, a także I Komunia Święta, bierzmowanie, urodziny, imieniny, rocznice ślubu. Znajdują się w niej obiekty od dziewiętnastowiecznych po współczesne, z terenu całej Polski. Najliczniejszy jest zbiór obrazów „Pamiętka Pierwszej Komunii Świętej”, głównie z Pomorza i Kujaw. Do najciekawszych przedmiotów należy obraz „Pamiętka Chrztu Świętego” z 1912 r. Bardzo różnorodny jest zespół obiektów związanych ze ślubem i jego rocznicami. Tu najcenniejsza jest „Pamiętka Złotych Godów” ze Swarzewa na Kaszubach z 1885 r., a do obiektów unikatowych należą te wykonane własnoręcznie przez darczyńców, np. techniką aplikacji, wyszywane, malowane na szkle. W skład kolekcji wchodzi także wszelkie druki związane z wymienionymi uroczystościami: telegramy, życzenia, okazjonalne karnety.

- 1 Pamiętka złotego wesela, Swarzewo, Kaszuby, 1885, fot. Marian Kosicki
- 2 Filiżanka – pamiętka I Komunii Św., wyk. Krister Porcellan Manufaktur, Waldenburg (Wałbrzych), 1890-1910, fot. Marian Kosicki
- 3 Pamiętka Chrztu Świętego, wyk. Wanne, Niemcy, 1912, znal. ziemia chełmińska, fot. Marian Kosicki

2

3

Instrumenty muzyczne

Kolekcja licząca 287 obiektów z terenu całej Polski, obejmuje zbiór instrumentów używanych w kulturze ludowej zarówno w czasie obrzędów, świąt jak i w sytuacjach codziennych. W jej skład wchodzi przede wszystkim instrumenty zabytkowe oraz ich współczesne rekonstrukcje. Nieliczną grupę stanowią obiekty o unikatowej konstrukcji, stworzone spontanicznie przez budowniczych po 1945 r. W kolekcji reprezentowane są wszystkie grupy systematyczne: idiofony (m.in. zbiór kołatek i terkotek obrzędowych z początku XX wieku), membranofony (kocioł rezurekcyjny z XVIII w.), aerofony (m.in. klarnet C wykonany z drewna gruszkowego z XIX wieku) i chordofony (m.in. skrzypce żłobione z XX w., gitarola z 1. poł. XX wieku).

- 1 Burczybas, wyk. L. Okroj, Karwieńskie Błota, Kaszuby, 1948, fot. Marian Kosicki
- 2 Cytra, wyk. Herfeld Comp., Neuenrade, Niemcy, ok. 1910, znal. Toruń, fot. Marian Kosicki
- 3 Cytra gęśłowa, wyk. S. Dąbrowski, Cibory Goteckie, 1936, Podlasie, fot. Marian Kosicki
- 4 Skrzypce, wyk. I. Malinowski, Ciche, ziemia chełmińska, 1885-1895, fot. Marian Kosicki

1

2

3

4

Subkultura wojskowa

W kolekcji, liczącej ok. 160 obiektów, znajdują się przedmioty będące symbolami i pamiątkami odchodzenia z wojska do rezerwy, od pochodzących z XIX w. (z armii pruskiej, rosyjskiej i austriackiej) po współczesne. Do najciekawszych obiektów zabytkowych należą obrazy wykonane techniką collage'u, fajki z początku XX w., przedmioty zaliczane do tzw. „sztuki okopowej”, np. wazony z tusek po pociskach z czasów 1. wojny światowej. Wśród współczesnych najczęściej jest ręcznie malowanych chust oraz kalendarzy, tzw. „fal”. W skład zbioru wchodzi również przedmioty wykonywane przez żołnierzy w wolnym czasie: bibeloty, emblematy, a także notesy z osobistymi zapiskami lub tekstami żołnierskiego folkloru.

- 1 Chusta rezerwisty, wyk. Inowrocław, Kujawy, 1993, fot. Marian Kosicki
- 2 Główka od fajki rezerwisty, wyk. Osterode, Niemcy, 1902, znal. Kozłówka, Lubelskie, fot. Marian Kosicki
- 3 Pamiątka służby wojskowej, wyk. Atelier Assmann J., przed 1914, Toruń, fot. Marian Kosicki

Lecznictwo ludowe

W skład kolekcji, liczącej 40 obiektów, wchodzi przedmioty używane przez osoby zajmujące się leczeniem: znachorów, kowali wyrywających zęby, owczarzy składających kości. Najliczniejszą jej częścią jest zbiór przyrządów do puszczenia krwi, z których najstarszy pochodzi z 1850 r. Do ciekawych obiektów należą też strzałki pionowe używane do leczenia odmrożeń i krost oraz kamień leczniczy stosowany w przypadku „oberwania”.

1

2

3

4

Karty pocztowe

Kolekcja składa się z ok. 550 pocztówek, głównie z terenu Pomorza. Najstarsze kartki pochodzą z końca XIX i początku XX w. Większość to kartki związane z Bożym Narodzeniem i Wielkanocą. Ciekawe są te pochodzące z początku XX w., w których motywy świąteczne przeplatają się z symbolami patriotycznymi, a także „pamiętki z wojska”. Dużą część zbioru stanowią pocztówki okolicznościowe, wysyłane z okazji różnych uroczystości – urodzin, imienin. Ciekawym uzupełnieniem kolekcji są elementy domowego warsztatu do amatorskiego wyrobu pocztówek z lat 50. i 60. XX w.

- 1 Przyrząd do puszczenia krwi, Niszczewy, Kujawy, 1850, fot. Marian Kosicki
- 2 Lewarek do wyrywania zębów, 1885-1895, znal. Lubomin, Kujawy, fot. Marian Kosicki
- 3 Pocztówka bożonarodzeniowa, wyk. Wydawnictwo „Polonia”, Kraków, 1930, znal. Toruń, fot. Marian Kosicki
- 4 Pocztówka wielkanocna, 1917, znal. Toruń, fot. Marian Kosicki

Fotografie

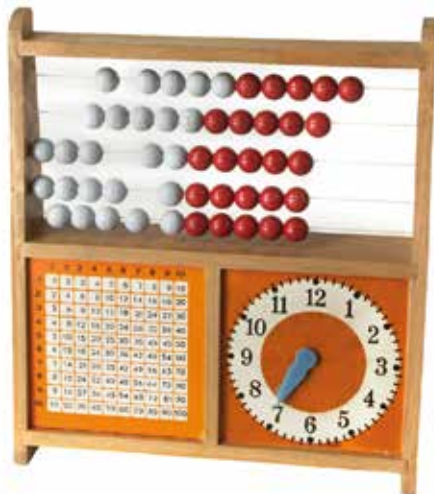
Główną część kolekcji, liczącej ok. 2350, obiektów tworzą zabytkowe aparaty mieszkowe i akcesoria fotograficzne oraz zbiór 1250 negatywów szklanych wytworzonych przez Roberta Pokorę, wiejskiego fotografa ze wsi Sucha (Bory Tucholskie), dokumentujących życie wsi i jej okolic w latach 30.-50. XX w. W kolekcji są też liczne fotografie nieznanymi najczęściej warsztatów z terenu Pomorza i Kujaw, z których niewielka część datowana jest jeszcze na 2. poł. XIX w. Ciekawym obiektem jest fotoplastykon, działający w Toruniu w latach 50. i 60. XX w. Jego uzupełnienie stanowi zbiór niemal dwustu diapozytywów i fotografii stereoskopowych z 1. poł. XX w. W nim na szczególną uwagę zasługują unikalne widoki polskiego wybrzeża okolic Helu z lat międzywojennych oraz tuż po zajęciu tych terenów przez wojska niemieckie podczas II wojny światowej.

- ▶ Pamiątka I Komunii Świętej, wyk. E. Welti, Świecie, Kociewie, 1890-1910, znal. Radzyń Chełmiński, ziemia chełmińska, fot. Marian Kosicki
- ▼ Żniwa, Sucha, Bory Tucholskie, 1918-1939, fot. Robert Pokora

- ▲ Świadectwo szkolne, Toruń, 1895, fot. Marian Kosicki
- ▼ Liczydło, ok. 1970, znal. Nakło nad Notecią, Krajna, fot. Marian Kosicki

Szkoła

Większość liczącej ok. 300 obiektów kolekcji, stanowią przedmioty z wyposażenia ucznia: szkolne fartuszki, tornistry, podręczniki, lektury, tabliczki, zeszyty, liczydła, przybory szkolne: piórniki, pióra, ołówki, kredki itp. Na kolekcję składają się także elementy wyposażenia szkoły: ławki, tablica, plansze dydaktyczne, dyscyplina, szkolny dzwonek. Do najciekawszych obiektów należą świadectwa szkolne, z których najstarsze pochodzą z końca XIX w.

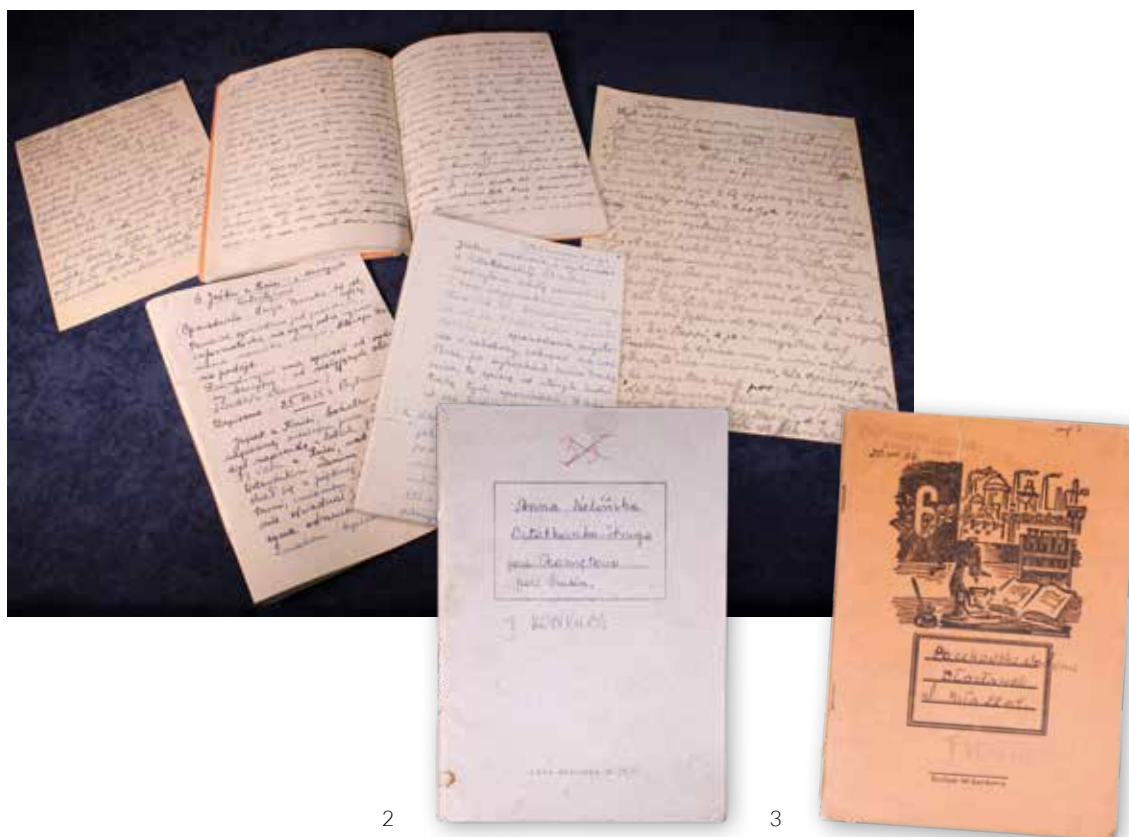
Folklor słowny i muzyczny

Większość materiałów ze zbioru folkloru słownego, liczącego ok. 7000 pozycji, pozyskano w latach 50. i 60. XX w. Najliczniejszy jest zbiór pieśni i przyśpiewek oraz przysłów. Najciekawsze są trzy powieści Leokadii Boniewicz, bajki Józefa Zimeckiego i Feliksa Paczkowskiego, opisy zwyczajów z Pałuk i Kujaw Zofii Strawieńskiej i Wiktorii Stańczak. W skład archiwum wchodzi też zespół materiałów dotyczący objawień (360 pozycji), w tym spuścizna po mistyczkach Jadwidze Bartel i Helenie Depczyńskiej, a także współczesne druki związane ze zjawiskami z pogranicza magii i religii.

W archiwum fonograficznym znajdują się nagrania zebrane podczas badań terenowych na Kujawach, Pałukach, południowych Kaszubach, ziemi złotowskiej i ziemi chełmińskiej w latach 1957-1984

(ok. 2100 pozycji). Wśród najstarszych zapisów dominują przyśpiewki do tańców oraz taneczna muzyka instrumentalna (w wykonaniu zespołów Kasprzaka z Kcyni oraz Szelażka z Nieszawy). Materiały późniejsze, to także zapisy słowne: bajki, podania, opowieści wierzeniowe. W skład archiwum wchodzi także nagrania audycji folklorystycznych bydgoskiego oddziału Polskiego Radia z lat 1952-1974 (ok. 800 taśm).

- 1 Rękopisy z lat 1955-1956 ze zbiorów archiwum folkloru słownego, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Zeszyt z bajkami zapisanymi przez Aldonę Paczkowską z Kujaw, 1955, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Zeszyt z opisami zwyczajów, zabiegów znachorskich i przesądów zebranych przez Annę Zielińską z Pałuk, 1955, fot. Adam Zakrzewski

1

1) Bajka

Był sobie dwój gospodarz, miał 300 morgów ziemi
i 100 morgów sadzi bardzo miśdziej, bo tylko krety go
szły. Ten gospodarz miał 500 kubi, dwóch młodych
i jednego głupiego, wrywali się kuba, Wojtka i Jędrus
a Jędrus to był ten głupi. Przeszedł wam nakt
ojciec do kuby. Tam ci flinte i patronów
a ty miałoś kaj uuu flaszko wina, blaszka
kuchta i kopce jaj. I to wyprawę i kuba
porzucił wryłke krety, a ojciec będzie
kuba poradził majadł się i napił waz po
leigo wystrzelił. Trochę wstyd popatniał
or się porwalił, a krety jak wrył, tak
i waz nakt wybiec do Wojtka kuba
wstawał miśdziej, tobie Wojtku
to wryłke uuu wyprawę co i kubi i
krety porzucił, a waz dam kubi
ale Wojtka to samo zrobił jak i kuba
mówi Jędrus do ojca, daj mi to wryłke
i Wojtkowi, a ja ci wryłke krety
wielom, a ojciec uuu mówi - Jędrus ty
głupi, to uuu miśdziej, ale ojciec to wrył
ie wryłke krety porzuciłom, to waz
daj Jędrusowi flinte i jano patrony
był to kubi i Wojtkowi, a i zamiast
dali uuu Jędrusowi 10 flaszek.

2

2) Teraz Piorek wiersz o Iwasmolutkach

Kobaeryty waz karetki cui bratego
obrogatego i powarimie wozmyslają
co to może być takiego takie brate
takie twarde a wygląd ma dosyć
ładnie chej do prawdy tej zagadki
nikt na świecie nie odgadnie a więc
szmurem grubem mielcem takim
grubem jak młotek obwigrali
przedmiot owy co ma całkiem kształt
yajeczka i miśdziej do garku
do ukrytej wliciech bratki wosnych
erapeerekach purpurowych te brodate
Iwasmolutki ten popycha drugi cięgnie
cięgnie wosny nad miśdziej sity namyśliły
się biedaki i szarcie się spocily
potem karetki młotek bierie i fokauryły
wielko gromota Tupu cupu Tupu cupu
put dnia twata ta robota w tem
skorupka z obukiem pęka.

- 1 Rękopis bajki zapisanej przez Władystawę Milewską z ziemi chełmińskiej, 1955, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Rękopis bajki zapisanej przez Franciszkę Princiłową z Kociewia, 1956, fot. Adam Zakrzewski

Kolekcja Działu Sztuki i Estetyki

Dział Sztuki i Estetyki gromadzi obiekty z zakresu rzeźby, malarstwa, zdobnictwa wnętrz, zabawki dokumentujące tradycyjną sztukę i estetykę ludową. W skład zbiorów wchodzi też prace rzeźbiarskie i malarskie artystów nieprofesjonalnych tworzących po 1945 r., w tym także z nurtu art brut. Obecnie w Dziale jest ok. 23 tysiące obiektów tworzących następujące kolekcje:

Malarstwo

Kolekcja o charakterze ogólnopolskim licząca ok. 4000 obrazów. Składają się na nią:

Zbiór 80 obrazów religijnych z XIX w. i początku XX w., wykonanych na blasze, desce, sklejce, płótnie, papierze, produkowanych w duchu estetyki ludowej dla wiejskiego i małomiasteczkowego odbiorcy w warsztatach cechowych skupionych wokół Częstochowy lub malowanych przez anonimowych artystów i wzorowanych na sztuce kościelnej.

1

2

- 1 Obraz *Matka Boska Gromniczna*, papier, tempera, warsztaty częstochowskie, XIX w., fot. Marian Kosicki
- 2 Obraz ze sztandaru kościelnego, *Matka Boska Różańcowa*, olej, płótno, XIX w., fot. Adam Zakrzewski
- 3 Obraz *Matka Boska Częstochowska*, farby wodne, papier, warsztaty częstochowskie, XIX w., fot. Adam Zakrzewski
- 4 Obraz *Matka Boska Piekarska*, olej, płótno, warsztat śląski, znal. Raciąż, Bory Tucholskie, XIX w., fot. Marian Kosicki
- 5 Obraz *Chrystus Salvador Mundi*, olej, płótno na desce, znal. Brześć Kujawski, Kujawy, k. XIX w., fot. Marian Kosicki
- 6 Obraz *Chrystus Nazareński*, olej, płótno, warsztat częstochowski, znal. Łążyn, ziemia chełmińska, 2. poł. XIX w., fot. Marian Kosicki

Obraz *Podobiadek*, olej, płótno, wyk. Eugeniusz Brożek, Sędziszów, woj. świętokrzyskie, 1987, fot. Marian Kosicki

Grupa ok. 2300 obrazów wykonanych w różnych technikach przez malarzy nieprofesjonalnych tworzących po 1945 r., wywodzących się zarówno ze środowisk wiejskich i miejskich. Są to obrazy inspirowane tradycyjną ikonografią religijną, tematyką społeczną, historyczną i obyczajową. Do tej grupy należy także twórczość artystów związanych z nurtem art brut (300 prac).

Zbiór ponad 1200 obrazów na szkle wykonanych w większości przez artystów z Podhala po 1945 r. oraz obrazy „odrodzonego” malarstwa kaszubskiego z lat 90. XX w. Cennym uzupełnieniem zbioru są obrazy ze Śląska, Czech i Moraw z XIX w.

Zbiór 160 obrazów artystów profesjonalnych z pierwszej połowy XX w. inspirowane kulturą ludową. W skład tego zbioru wchodzi prace odziedziczonej po założycielce Muzeum, Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, w tym 17 jej portretów.

Obraz *Wjazd triumfalny Jana Kazimierza*, olej, płyta pilśniowa, wyk. Wiktor Chrzanowski, Toruń, woj. kujawsko-pomorskie, 1988, fot. Marian Kosicki

Obraz *Senna Zofia*, tempera, płyta pilśniowa, wyk. Bogdan Lesiński, Tczew, woj. pomorskie, 1997, fot. Marian Kosicki

Obraz na szkle *Raj górski*, Zdzisław Walczak, Zakopane, woj. małopolskie, 1981, fot. Marian Kosicki

Obraz *Ukrycie w polach...*, technika mieszana, papier, Maria Wnęk, Olszanka, woj. małopolskie, brak daty, fot. Marian Kosicki

Obraz *Pieśń śląska*, olej, płótno, Erwin Sówka, Katowice, woj. śląskie, 1986, fot. Marian Kosicki

Obraz – tryptyk *Grawitacja duszy*, olej, płyta pilśniowa, Józef Chełmowski, Brusy, woj. pomorskie, 2013, fot. Marian Kosicki

Obraz *Pochód 1-Majowy*, technika mieszana, papier Maria Wnęk, Olszanka, woj. małopolskie, fot. Marian Kosicki

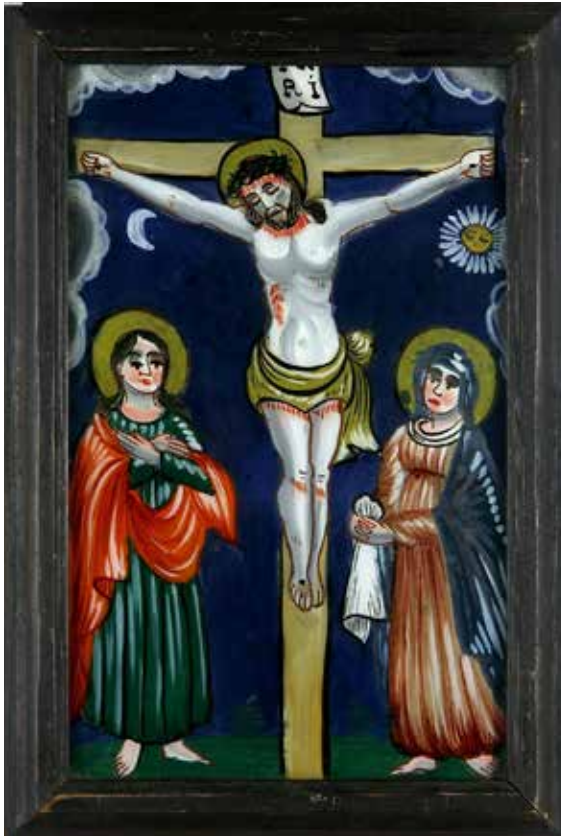

1

2

3

- 1 Obraz *Portret Marii Znamierowskiej-Prüfferowej z pomarańczami*, wyk. Winifred Cooper, pastel, tektura, lata 20. XX w., fot. Adam Zakrzewski
- 2 Obraz *Stroje ludowe na Kujawach*, gwasz, wyk. Zofia Stryjeńska, ok. 1939, fot. Marian Kosicki
- 3 Obraz na szkle *Pasja*, poch. pogranicze morawsko-śląskie, XIX w., fot. Marian Kosicki
- 4 Obraz na szkle *Zbójnicka modlitwa*, wyk. Zdzisław Walczak, Zakopane, woj. małopolskie, 1982, fot. Marian Kosicki

4

Grafika

Kolekcja złożona z 200 grafik, wykonanych przez współczesnych artystów, o dominującej tematyce religijnej i społeczno-historycznej. Do ludowych tradycji drzeworytniczych – formą i ikonografią – nawiązuje niewielki zbiór drzeworytów z lat 2018-2019 z Kaszub.

2

1

- 1 Obraz *Matka Boska Samotrzeć*, drzeworyt, wyk. Włodzimierz Ostoja-Lniński, Czersk, woj. pomorskie, 2019, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Obraz *Solidarność*, grafika, wyk. Franciszek Kurzej, Katowice, woj. śląskie, 1994, fot. Adam Zakrzewski

Rzeźba ceramiczna

Kolekcja rzeźby ceramicznej liczy ok. 1100 obiektów. Powstawały po 1945 r. w tradycyjnych ośrodkach garncarskich pod wpływem patronatu państwa i były skierowane na potrzeby miejskiego odbiorcy. W zbiorze znajdują się prace zarówno o tematyce sakralnej, jak i obyczajowej.

- 3 Rzeźba ceramiczna *Chrystus Frasobliwy*, wyk. Klara Prillowa, Kcynia, Pałuki, glina niepolewana, fot. Adam Zakrzewski
- 4 Rzeźba ceramiczna *Przy żarnach*, wyk. Władysława Prucnał, Medynia Głogowska, ziemia rzeszowska, glina glazurowana, fot. Adam Zakrzewski

3

4

1

Rzeźba w drewnie

Kolekcja ok. 4700 rzeźb z terenu całej Polski. W jej skład wchodzi następujące podkolekcje:

Zbiór dawnej rzeźby ludowej (powstałej przed 1945 r.) obejmuje 250 obiektów głównie z 2 poł. XIX i 1 poł. XX o charakterze sakralnym, opartych na wzorach ikonograficznych funkcjonujących w kościele i pochodzących głównie z północnych regionów Polski. Często są to rzeźby z kapliczek, krzyży przydrożnych i domowych, a czasami z kościołów.

Zbiór rzeźby współczesnej obejmuje obiekty powstałe po 1945 r., które obok tematyki religijnej ukazują również życie dawnej wsi oraz historię Polski. Są tu też prace artystów nieprofesjonalnych pochodzących z miejskiego środowiska, którzy inspirowali się konwencją ludową.

- 1 Rzeźba *Basia*, wyk. Bogdan Ziętek, Brzeźnica, lata 70. XX w., drewno polichromowane, fot. Marian Kosicki
- 2 Rzeźba *Pieta*, drewno polichromowane, Stanisław Hołda, Nowy Sącz, woj. małopolskie, 1980, fot. Marian Kosicki

2

1

2

3

4

5

6

- 1 Rzeźba *Matka Boska Skępska*, drewno polichromowane, Dzierżanowski, Śliwiczki, Bory Tucholskie, ok. 1907, fot. Marian Kosicki
- 1 Rzeźba *Frasobliwy II*, drewno polichromowane, Stanisław Miła, Paszyn, woj. małopolskie, 1975, fot. Marian Kosicki
- 3 Rzeźba *św. Jan Nepomucen*, drewno polichromowane, poł. XIX w., Młyniec, ziemia chełmińska, fot. Marian Kosicki
- 4 Rzeźba *Chrystus Frasobliwy*, wyk. Jędrzej Wawro, Gorzeń Dolny, Małopolska, lata 20. XX w., drewno polichromowane, fot. Marian Kosicki
- 5 Rzeźba *Chrystus na krzyżu z aniołami*, drewno polichromowane, Jan Lamęcki, Dąbrowa Zielona, woj. śląskie, 1971, fot. Marian Kosicki
- 6 Rzeźba *Los człowieka*, drewno polichromowane, Stanisław Majewski, Sternalice, woj. opolskie, 1976, fot. Marian Kosicki

- 1 Zabawka Konik, drewno polichromowane, wyk. Teofil Szczygieł, Lachowice, Żywiecczyzna, 1977, fot. Marian Kosicki
- 2 Zabawki: traktor, drewno, wyk. Józef Maciejewski, Sędzin, Kujawy, 1965 i łódeczka, kora, wyk. Krzysztof Balicki, Turzno, ziemia chełmińska, 1971; fot. Adam Zakrzewski
- 3 Ozdoba Pająk wyk. Katarzyna Pietroń, Szubin, Pałuki, 2015, słoma, bibuła, fot. Marian Kosicki

1

2

3

Zabawka

Kolekcja ponad 2500 obiektów, w tym ok. 500 tradycyjnych zabawek ludowych z drewna, gliny, wikliny, tkanin, z lat 30.-90. XX w., pochodzących z północnej Polski. Duża część zbioru to współczesne ludowe zabawki drewniane z ośrodków zabawkarskich południowej Polski oraz zabawki ceramiczne z ośrodków garncarskich. W kolekcji znajdują się też zabawki jarmarczno-odpustowe wytwarzane seryjnie w XX w. przez miejskich rzemieślników.

Zdobnictwo

Zbiór około 11 tysięcy obiektów związanych z estetyką wnętrza, o cechach regionalnych – wycinanki, pająki słomiane, kwiaty z papieru, malowanki na papierze, drewniane ptaszki. Odzwierciedlały one mody panujące w ostatnim stuleciu w zdobnictwie wnętrz wiejskich i małomiasteczkowych. Pozostałe obiekty to wyroby rzemieślnicze i fabryczne np. makaty, bibeloty, ramki i kasetki.

1

2

- 1 Obraz *Pejzaż*, chromolitografia, znal., Toruń, woj. kujawsko-pomorskie, lata 30., fot. Marian Kosicki
- 2 Bez tytułu, chromolitografia, znal., Toruń, woj. kujawsko-pomorskie, lata 30. XX w., fot. Marian Kosicki
- 3 Obraz *Kwiaty*, olej, satyna, Lisewo, woj. kujawsko-pomorskie, lata 30. XX w., fot. Marian Kosicki

3

Kolekcja Działu Architektury i Parków Etnograficznych

Dział Architektury i Parków Etnograficznych gromadzi obiekty związane z tradycyjnym i współczesnym budownictwem wiejskim i małomiasteczkowym, a także przemysłowym ze szczególnym uwzględnieniem regionów Polski północnej. Poza opieką nad trzema ekspozycjami skansenowskimi, w których prezentowanych jest ponad 30 zabytkowych budynków, w zbiorach działu znajdują się inne muzealia ruchome: narzędzia ciesielskie, dekarские i młynarskie oraz detale architektoniczne. Kolekcja ta liczy blisko 500 obiektów, które tworzą następujące kolekcje:

Ciesielstwo

Kolekcję tworzą obiekty używane w budownictwie przez cieśli i stolarzy wiejskich z końca XIX i I poł. XX wieku z terenu Kujaw i Pomorza. Są to przyrządy pomiarowe i wyznaczeniowe, np. miary, poziomice, kątowniki, wzorniki, cyrkle, znaczniki, sznury ciesielskie itp., narzędzia do ręcznej obróbki drewna: siekiery, topory, cieślce, dłuta, strugi, świdry, piły ręczne poziome i pionowe. Niektóre z nich są szczególnie starannie wykonane, także zdobione rytymi motywami geometrycznymi, roślinnymi i zoomorficznymi.

Dekarstwo

W kolekcji znajdują różnego rodzaju i kształtu deski dekarские do wyczesywania słomy oraz podbijania trzciny na połaci dachowej, deski do podbijania strzechy, igły dekarские do drutu i wikliny, łańcuch dekarський, nóż do ścinania trzciny na lodzie, także widełki do wykręcania podwójnych snopków.

Młynarstwo wietrzne i wodne

Zgromadzone przedmioty stanowią głównie wyposażenie młyna wietrznego z Wójtówki na Kujawach i młyna wodnego ze Strzyc z ziemi dobrzyńskiej, które znajdują się w Parku Etnograficznym w Toruniu. Ważnym uzupełnieniem zbioru są archiwalia dotyczące rzemiosła młynarskiego, dokumenty młynów i dokumenty młynarzy, m.in. akty własności, listy majstrowskie, rejestry przemiatów.

- ◀ Narzędzia ciesielskie: topór, dłuto, cyrkiel, ośnik, wiertarka, młotek-pobijak, świder, kątownik, piła, cieślca, fot. Adam Zakrzewski
- ▼ Narzędzia dekarские: deska do podbijania strzechy, igła dekarська, szczotki do wyczesywania słomy, nóż do cięcia słomy, łańcuch do mocowania drąga dekarського, przyrząd do wykonywania słomianych snopków, fot. Adam Zakrzewski

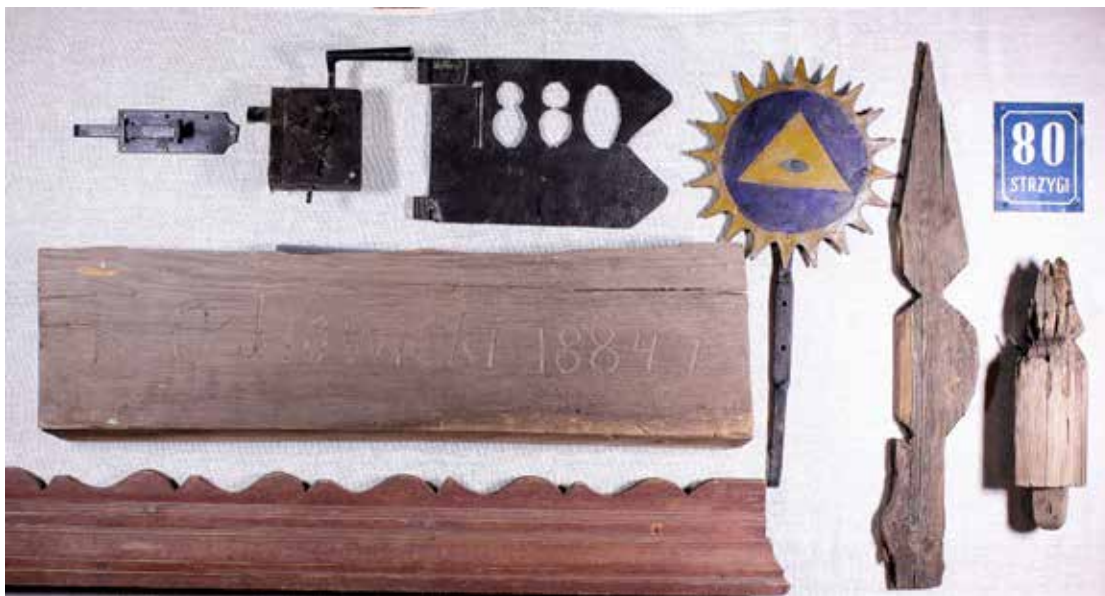

Detale architektoniczne

Muzealia w tej kolekcji to elementy budynków wiejskich ilustrujących zasady łączeń ciesielskich, dobrze zachowanych śladów ręcznej obróbki drewna lub ciekawych rozwiązań konstrukcyjnych oraz ozdobnej snycerki, polichromii. Ciekawą kolekcję reprezentuje licznie zgromadzona stolarka drzwiowa i okienna. Osobny zbiór stanowią kowalskiej roboty metalowe okucia zdjęte z tafli drzwiowych i okiennic oraz drewniane ozdoby nadszczytowe i wiatrowskazy.

- 1 Detale architektoniczne: zasuwka drzwiowa, zamek drzwiowy, wiatrowskaz, element konstrukcyjny z sygnaturą z wiatraka, deska podokapowa, ozdoba z kapliczki, ozdoby nadszczytowe z kalenic dachów, fot. Adam Zakrzewski
- 2 Drzwi z części mieszkalnej zagrody olenderskiej w Mątowskich Pastwiskach, 1779, fot. Adam Zakrzewski
- 3 Drzwi z części mieszkalnej zagrody olenderskiej w Mątowskich Pastwiskach, 1779, fot. Adam Zakrzewski

1

12.

Archiwum

- ◀ Dokumentacja aktowa ułożona jest w szafach, z podziałem na akta kategorii A (materiały archiwalne o znaczeniu historycznym) oraz B (materiały niearchiwalne).
 Teczki – opisane, przesyte i oznaczone sygnaturą – są zewidencjonowane na spisach zdawczo-odbiorczych.
 Fot. Adam Zakrzewski

- ▼ Sprawozdania z działalności Muzeum Etnograficznego w Toruniu za I półrocze 1959 i za rok 1966

Muzeum Etnograficzne
SPRAWOZDANIE
 z działalności Muzeum Etnograficznego w Toruniu w roku 1966
 4. Arsenal, Wąły Sikorskiego 19
 tel. 24-47

Rozwój Muzeum Etnograficznego w Toruniu jest ściśle powiązany z rozwojem kultury i sztuki w naszym kraju. W szczególności z rozwojem sztuki ludowej, która jest nieodłączną częścią kultury polskiej. Muzeum Etnograficzne w Toruniu jest instytucją, która ma na celu zbieranie, badanie, przechowywanie i wykładanie sztuki ludowej. W tym celu muzeum prowadzi prace badawcze, organizuje wystawy i publikacje. W tym celu muzeum prowadzi prace badawcze, organizuje wystawy i publikacje.

PRACE NAUKOWE

W tym celu muzeum prowadzi prace badawcze, organizuje wystawy i publikacje.

Muzeum Etnograficzne
 W TORUNIU
 4. Arsenal, Wąły Sikorskiego 19
 tel. 24-47
 Toruń, dn. 14.02.1975

Sprawozdanie.
 z działalności Muzeum Etnograficznego w Toruniu za I-sze półrocze 1959 r.

1/ Preliminarz budżetowy zatwierdzony przez Prez. W.R.N. Wydział Kultury w Bydgoszczy na rok 1959 wynosi na zł. 1.431.000,- łącznie z inwestycjami - planowego zaś został skorygowany na kwotę zł. 431.000,- pomijając 15 inwestycje.

2/ Wydatki budżetowe ogólne za I półrocze wyniosły zł. 351.000,- wg bilansu, co w stosunku rocznym uśredniło przekroczenie nie budżetu w 60%. Przekroczenie niektórych paragrafów nastąpiło na skutek zbyt dużych sum zatwierdzonych przez Wydział Kultury. Cośmi się to 22 i placę 2 uberp. 0 podroże stnub, 6 wydatki ad-gospod. i 14 inwentars.

Cośnienie piao - fundusz będzie przekreślony w drugim półroczu w trzech paragrafach, co zwiększy również ad-gospod. - w którym to dziele nie został i 6 wydatki wydatki Muzeum, gdyż jako nowa samodzielna placówka została narzędzi itp. bez których ta praca nie może być prowadzona. O zwiększenie funduszu do końca br. Muzeum Etnograficzne wytałpi pismem do Prez. W.R.N. Wydział Kultury w maj-blice, Jan Gaisson.

Trudności na jakie napotyka Dyr. Muzeum są przede wszystkim struki finansowe /gotówk/, bez których ekipy terenowe nie mogą udać się w teren i dokonywać zakupów artykułów. Brak większej gotówki na ten cel narazi Muzeum na pewne straty związane z koniecznością postępowego wyjazdu samopracowników i Ochotników.

Jako rezultat tych wyjazdów przewieziono do Muzeum zakupione w 1958 r. i 59 r. zbiory w ilości ponad 20.000 szt. były związane z pracami organizacyjno-edukacyjnymi i szkoleniowymi /wytana harci i edytry w Inwencji, kam w Sacharach, instruktaż, kierowanie kółkami harciarskimi w Zacharach, instruktaż w Grudziądzu etc.

Ważnym elementem w tym celu muzeum prowadzi prace badawcze, organizuje wystawy i publikacje.

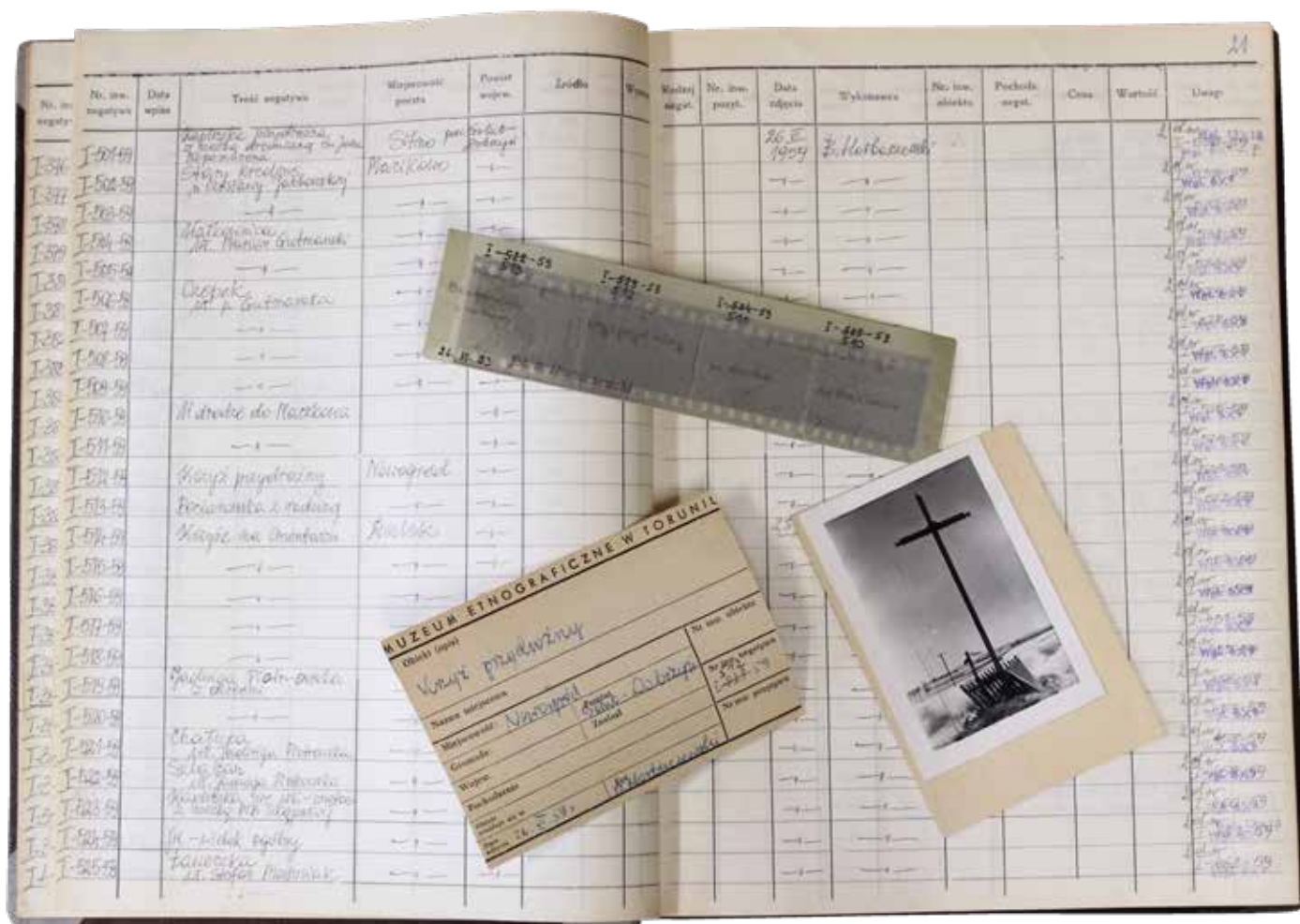
WMuzeum Etnograficznym w Toruniu, w wyniku realizacji zadań statutowych, powstaje dokumentacja, która gromadzona jest w archiwum i podlega powszechnie obowiązującym zasadom archiwistyki. Postępowanie z wytworzoną dokumentacją określają specjalistyczne instrukcje, opracowane dla indywidualnych potrzeb Muzeum Etnograficznego w Toruniu.

W pierwszych latach istnienia Muzeum archiwum jako dział nie istniało. Jego wyodrębnienie było procesem związanym z narastaniem zasobu archiwalnego w instytucji, a następnie – zatrudnieniem w roku 1973 historyka z kwalifikacjami archiwisty. Dział Archiwalny jako odrębna jednostka organizacyjna Muzeum, powstał w roku 1980. Wtedy też nastąpiło przekazanie materiałów archiwalnych gromadzonych do tej pory w registraturach poszczególnych działów. Od roku 1999 jest to Archiwum Naukowe.

Archiwum muzealne gromadzi, przechowuje, porządkuje, ewidencjonuje dokumentację aktową, ikonograficzną i audiowizualną wytworzoną w wyniku działalności Muzeum. Udostępnia także zgromadzony zasób realizując kwerendy. W praktyce łączy funkcje archiwum naukowego, którego zasób dokumentuje działalność muzeum jako instytucji badawczej z zadaniami archiwum zakładowego, gromadzącego akta muzeum jako zakładu pracy.

Hanna Muzalewska-Alexandrowicz, organizatorka Działu Archiwalnego i jego pierwszy kierownik. Na zdjęciu podczas porządkowania akt w pomieszczeniu Archiwum, 1988. Fot. Adam Grodzicki

- ▲ Księga inwentarzowa negatywów za rok 1959. Pasek negatywowy oraz odbitki z katalogów fotograficznych ilustrujące powiązanie ewidencji ze zdjęciami na przykładzie numeru negatywu I-512-59 (krzyż przydrożny). Fot. Adam Zakrzewski
- ◀ Filmy na taśmach celulojowych należą do najcenniejszych zbiorów Archiwum. Najstarsze nagrania pochodzą z początku lat 60. XX w. i dotyczą badań terenowych na Kujawach. Fot. Adam Zakrzewski

Delegacji Uniwersytetu Pań-
 ickiego, której przewodniczący
 Prüfferowa, asystentki Zakładu
 Etnologii Uniwersytetu Katolickiego
 w Lublinie jako przedstawicielki Muzeum
 Etnograficznego Zakładu na wyjazd
 do Wiednia, który w Przemyslu 18/12 1432
 12/12.1432 Prof. C. Neubronner
 kierownik Zakładu Etnologii

Korespondencja Cezarii
 Baudouin de Courtenay-
 Ehrenkreutz w spuściznie
 Marii Znamierowskiej-
 Prüfferowej

◀ Korespondencja Cezarii Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej w spuście Marii Znamierowskiej-Prüfferowej

30. VI 29

Wznowienie Pami

Slaskiego: list z dn. 28 VI
 Augustowa. Bardzo dziękuję.
 Co do formy nankowej, która
 powinna być utrzymana w opisie
 polskiej, to 1325, ie aparat
 jest, i notabim wytrawę; poza
 tem - cokolwiek (miskki, krawiec)
 Pomyśl o reformacji o następnym
 zaparciu striminy, adyng i jedyng
 wa wally opadok? Pomyśl o tym
 gotowaniu o francuskiem nap, w
 lepiej byłoby zrobić 2-4 parę górek w
 ciastkach skropkanych wazeliną (nie kładź
 aniżeli, mii (spis) 1/2 ca. widej parowizni
 M. Maryja

British Museum 15.12.29

MAINON DIES ON LAÏLA'S TOMB
 From a Persian MS. Or. 6070, 144

Kochana Pani Maryjo,
 Kocha smutno, ale
 "powodnia" i lubię...
 kiedy ministery. On
 tego wbrew obywateli, na
 się wyjechał z Anglii
 tamże tej samej, awantury,
 wacy, cheppii i historyi
 militars-wojska tudzież
 zjednoczeni sąbłko.
 Cała praca jest
 opiera się w ciemności i sece
 wstąpiło. Pomyśl o reformacji
 w Polsce, ale b. interesowni
 i z rozpisaniem.
 Mamo i wdzięcznie
 Cezaria

Printed in England by Henry Stone & Son (Printers) Ltd., Barchin

KARTKA POCZTOWA

Witania

Mari Znamierowskiej-Prüfferowej

Wilno

Zamkowa 11

Museum Etnograficzne

M. P. 1 T. (11-1021) 30.000.000

▶ Korespondencja Kazimierza Moszyńskiego w spuście Marii Znamierowskiej-Prüfferowej

Na zasób naukowy Archiwum składają się np. materiały z badań terenowych, scenariusze wystaw, dokumentacja konserwatorska skansenów, teki wydawnicze katalogów i publikacji naukowych, teksty referatów wygłoszonych na konferencjach, korespondencja merytoryczna, sprawozdania z działalności Muzeum. Tu przechowywana jest także spuścizna Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, zbiór o nieocenionej wartości dla dziejów polskiej etnologii i historii naszej instytucji.

Rodzaje zgromadzonej dokumentacji to akta papierowe (teczki), negatywy i pozytywy zdjęć, filmy na taśmach celuloidowych, rysunki oraz pliki cyfrowe.

Archiwum w procesie zarządzania swoim zasobem posługuje się pomocami ewidencyjnymi – spisami zdawczo-odbiorczymi akt, inwentarzami negatywów, katalogami zdjęć oraz cyfrowymi bazami danych.

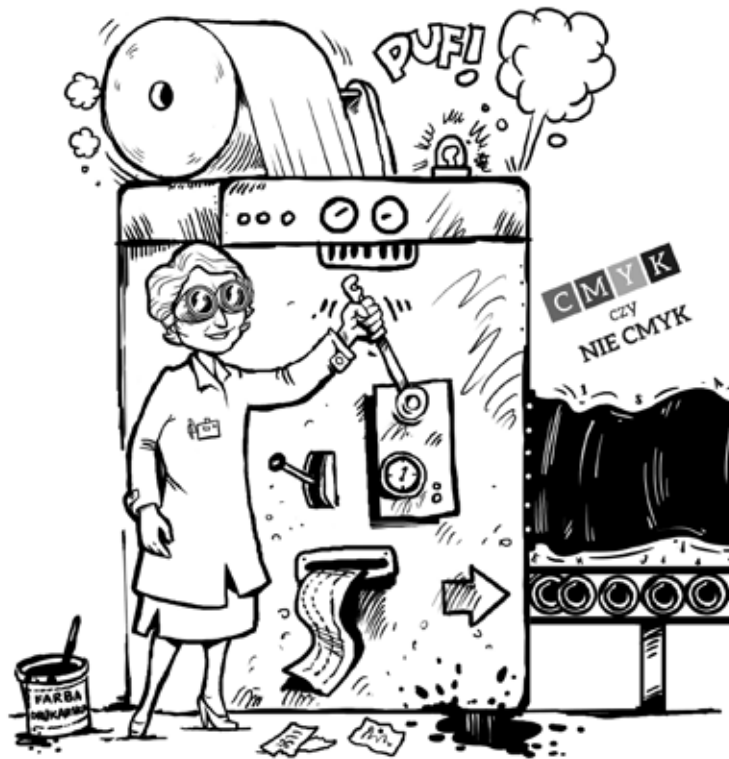

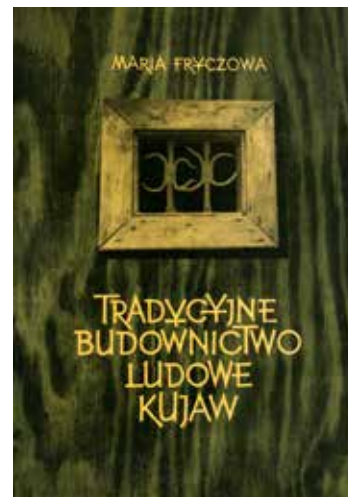
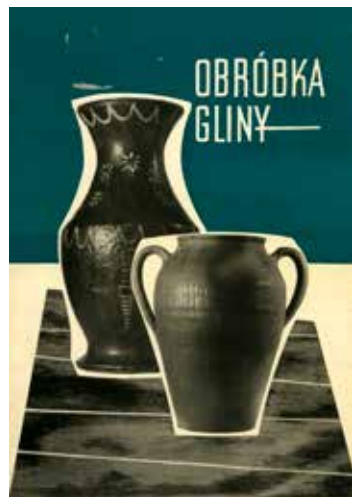
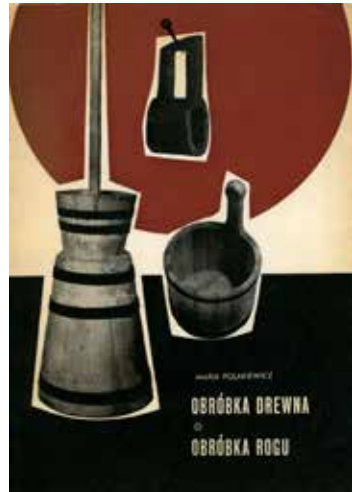
- ▲ W Archiwum przechowuje się blisko 90 000 negatywów zdjęć, ponumerowanych i opisanych. Fot. Adam Zakrzewski
- ▼ Katalog tematyczny zdjęć za lata 1959-1984. Odbitki fotograficzne (wymiar 6 x 9 cm) naklejone na karty katalogu fotograficznego z opisem, ułożone w układzie rzeczowym. Fot. Adam Zakrzewski

13.

Wydawnictwa

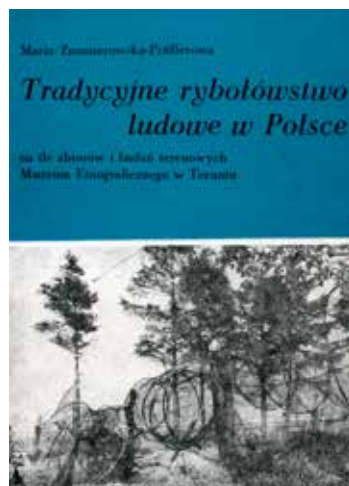
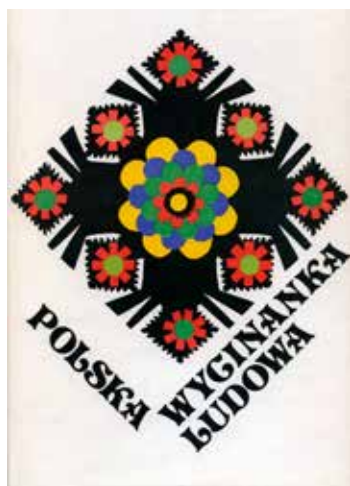
Wydawnictwa

Działalność wydawnicza to ważna część historii naszego Muzeum. Pierwsza wydana publikacja ukazała się już w pierwszym roku funkcjonowania instytucji. Była to *Rola Muzeum Etnograficznego i skansenu w Toruniu* Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, określająca ideę i misję powstającej właśnie w 1959 r. placówki. Publikacje pełnić miały według niej ważną funkcję w muzeum etnograficznym. Do obowiązków zawodowych każdego muzealnika należało pisanie artykułów naukowych i książek. Maria Znamierowska-Prüfferowa od początku naciskała również na współpracę z autorami spoza środowiska muzealnego i publikowanie ich książek w muzealnym wydawnictwie.

Pierwszą osobą zatrudnioną jako redaktor wydawniczy była Ewa Arszyńska. Przez lata obowiązki te podlegały kolejno Joannie Muszyńskiej i Urszuli Makowskiej. Redaktor wydawniczy czuwał nad całym procesem powstawania publikacji – od redakcji i korekty tekstu autora przez ustalenia z artystą plastykiem i drukarzami, redakcję techniczną książki – aż po specyfikację wydawnictwa i kontrolowanie druku. Na każdym etapie prac wydawniczych, redaktor zobowiązany był i jest do współpracy z dyrektorem Muzeum, który jest jednocześnie redaktorem naczelnym muzealnego wydawnictwa.

Skomplikowana technologia procesu wydawniczego powodowała, że czas powstawania publikacji był bardzo rozciągnięty w czasie. Niektóre książki powstawały nawet przez kilka lat. Dodatkowo okres 1959-1989 zdominowany był przez konieczność zgody cenzury na każdym niemal etapie procesu wydawniczego oraz permanentne braki papieru.

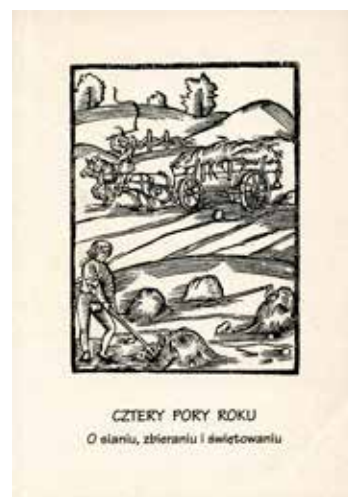
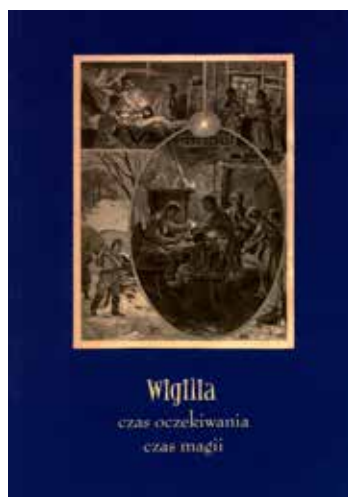
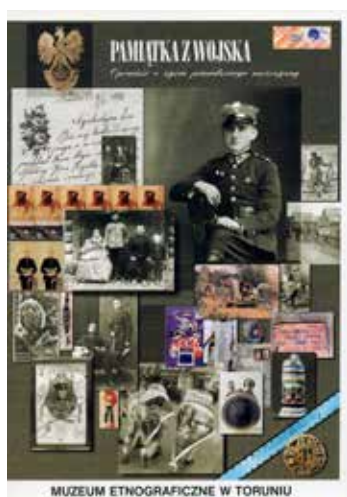

Zgody cenzury – Miejskiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz Departamentu Wydawnictw Ministerstwa Kultury i Sztuki wymagały nawet najdrobniejsze zmiany w tytule książki, kompozycji okładki czy zawartości i objętości publikacji.

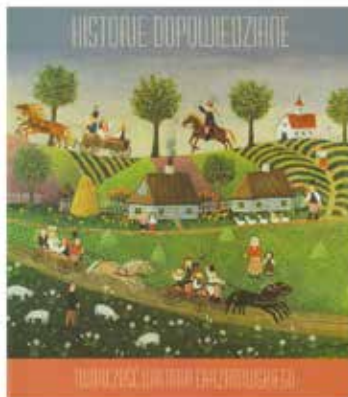
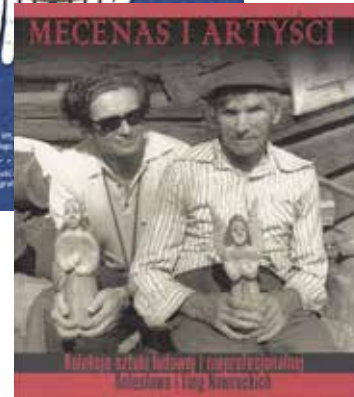
W historii naszych wydawnictw Muzeum współpracowało ze świetnymi grafikami, co potwierdza szata graficzna takich pozycji, jak Norberta Szunkego *Etnograficzne zbiory muzealne w Polsce w świetle wy-*

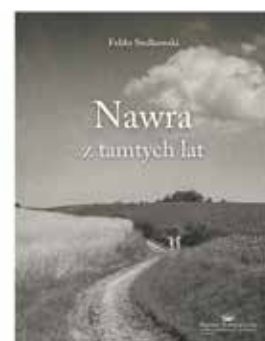
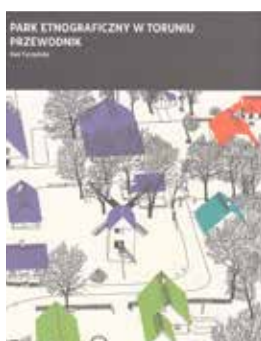
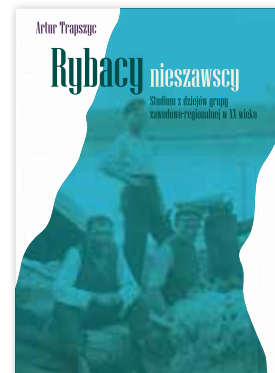
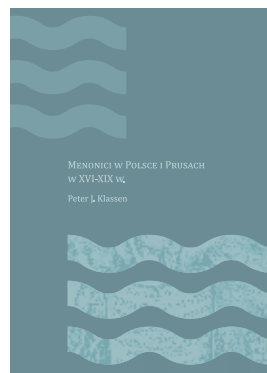
mogów konserwatorskich, Marii Fryczowej *Tradycyjne budownictwo ludowe Kujaw*, *Przywoływek dyngusowych* Haliny Przesławskiej, *Lecznictwa ludowego na Kujawach* Barbary Szychowskiej-Boebel czy *Wycinanki ludowej* Aleksandra Błachowskiego. Projektował je wybitny grafik i mistrz typografii Zygfryd Gardzielewski. Muzeum współpracowało również Józefem Pietrzykiem.

Również obecnie Muzeum Etnograficzne wydaje książki popularyzujące wiedzę z zakresu szeroko pojętego dziedzictwa polskiej kultury ludowej, ale i współczesnych zjawisk społeczno-kulturowych. Od 2008 r. wydajemy kilka pozycji rocznie. Powołane zostało kolegium wydawnicze, które jest ciałem doradczym dyrektora Muzeum w kwestii planów wydawniczych.

Nasze wydawnictwa to przede wszystkim katalogi do wystaw czasowych i stałych. Ważnym wydawnictwem ciągłym są „Materiały Muzeum Etnograficznego w Toruniu”, w których zamieszczamy artykuły związane z bieżącą działalnością badawczą, kolekcjonerską i edukacyjną. Wydawnictwa muzealne to także specjalistyczne monografie naukowe i opracowania krytyczne, nieraz przygotowane we współpracy z badaczami związanymi z innymi instytucjami.

Seria wydawnicza „Etnografia Ocalona” i jej logo autorstwa Barbary Górki, 2019, fot. Marian Kosicki

Szczególną serią wśród naszych publikacji jest „Etnografia Ocalona” przywracająca współczesnej nauce właściwe miejsce postaciom badaczy zapomnianych i nieznanym. Seria powstała, by publikować prace pozostające dotąd w maszynopisie czy rękopisie i nie funkcjonujące w obiegu naukowym. Niektóre z nich uznawane były dotąd za zaginione lub zapomniane, nie mając wcześniej – z różnych powodów - szans na wydanie. Koncepcja serii zakłada także tłumaczenie tych prac polskich etnologów i antropologów, które ukazały się tylko w obcych językach i nigdy nie zaistniały w rodzimej nauce. Są to często książki, które mają wielkie znaczenie dla antropologii w innych krajach. Wszystkie one są ważnym uzupełnieniem historii polskiej etnografii, etnologii i antropologii kulturowej. Tym samym

seria „Etnografia Ocalona” przypomina sylwetki nieco już zapomnianych postaci i ich prace, a czasami wręcz ogłasza je po raz pierwszy.

Intrygująca tematyka, przemyślany układ treści, starannie dobrany materiał ilustracyjny oraz dbałość o szatę graficzną wydawnictw muzealnych, to cechy rozpoznawalne wydawnictw z logo Muzeum Etnograficznego w Toruniu. Nasze książki to wysoka jakość merytoryczną i edytorską oraz ciekawe opracowywania graficzne, takich artystów jak Wojciech Kiwi Jaruszewski, Iwona Liegmann, Barbara Górka, Katarzyna Tużyłak i Katarzyna Rosik.

Wszystkie nasze publikacje kupić można w muzealnych sklepikach w Toruniu i w Wielkiej Nieszawce, są także dostępne na stronie internetowej etnomuzeum.pl/wydawnictwa.

14.

Biblioteka

Równocześnie z powstaniem Muzeum Etnograficznego w 1959 r. swoją działalność rozpoczęła biblioteka. Początkowo jej księgozbiór liczył 2150 pozycji i pochodził z biblioteki Działu Etnograficznego Muzeum w Toruniu (obecne Muzeum Okręgowe). Pierwszym bibliotekarzem został Marian Pieciukiewicz, który wykształcenie bibliotekarskie i doświadczenie zawodowe zdobył w okresie międzywojennym w Wilnie.

Obecnie w zbiorach znajduje się ponad 23000 pozycji, w tym ponad 4400 pochodzących z prywatnego księgozbioru prof. Marii Znamierowskiej-Prüferowej. Zadaniem biblioteki w takiej placówce jak Muzeum Etnograficzne jest stworzenie odpowiedniego warsztatu pracy naukowej dla pracowników, jest bazą – instrumentarium dla prowadzonych w placówce badań i kształcenia zawodowego. Pod tym kątem gromadzony jest księgozbiór – dzieła z zakresu etnografii i etnologii polskiej i obcej, muzealnictwa, jak również antropologii, socjologii i historii. Mogą z niego korzystać na miejscu również osoby z zewnątrz zainteresowane tą tematyką (m.in. studenci, pracownicy nauki, regionaliści).

- ◀ Marian Pieciukiewicz w bibliotece Działu Etnograficznego tuż przed przeprowadzką do Arsenалу, 1959, fot. Bohdan Horbaczewski
- ▼ Księgozbiór biblioteczny wypełnia wszystkie muzealne korytarze, 2019, fot. Adam Zakrzewski

15.

Edukacja

- 1 „Poranek u Damroki” – gawędziarki ze Skoczowa, pośrodku Teresa Kurtłowicz-Nemere, 1979, fot. Adam Grodzicki
- 2 „Wiwat kujawiak!” Potańcówka z udziałem tancerzy ludowych z Kujaw i Biskupizny, 2015, fot. Joanna Sójka
- 3 Występ zespołu im. Oskara Kolberga, 1960, fot. Bohdan Horbaczewski

1

Maria Znamierowska-Prüfferowa już w 1959 r., stwierdziła, że obok prac badawczych i konserwatorskich „do pierwszych i najważniejszych zadań Muzeum Etnograficznego należy praca społeczno-oświatowa”. Działalność edukacyjna zatem od początku była postrzegana jako jeden z kluczowych, niezbywalnych aspektów aktywności Muzeum.

Dział Edukacji czerpiąc z materii muzealnej (zbiory, wystawy, publikacje) oraz reagując na bodźce zewnętrzne (trendy w antropologii, edukacji,

nurty życia społeczno-kulturalnego) wytwarza „swoistą substancję” pod nazwą program edukacyjny mającą wpływ na żywotność Muzeum i poziom jego potencjału kulturotwórczego. Ma ona moc przemiany odbiorców w uczestników proponowanych przez Muzeum wydarzeń. Ich adresatami są bardzo małe dzieci z opiekunami, dzieci i młodzież, rodziny, seniorzy, przedszkola i szkoły, nauczyciele, studenci, osoby niepełnosprawne, turyści polscy i zagraniczni, beneficjenci projektów organizacji pozarządowych.

2

3

Metody i formy edukacji mają na celu ukazywanie Muzeum jako źródła rzetelnej wiedzy, miejsca spotkania oraz scenarii pozytywnych przeżyć. Służą zrozumieniu wartości materialnego i niematerialnego dziedzictwa kultury, budowaniu poczucia tożsamości kulturowej, poprzez popularyzowanie wiedzy z dziedziny etnologii i nauk pokrewnych.

▲ Prof. Maria Znamierowska-Prüfferowa w czasie prelekcji dla kierowników domów kultury, 1971, fot. Adam Grodzicki

U początków Muzeum upowszechnianie wiedzy o kulturze ludowej odbywało się za pośrednictwem wystaw stałych i czasowych, w tym również objazdowych demonstracji tradycyjnych prac i rzemiosł na ekspozycjach, pokazów tańców ludowych z muzyką, odczytów i pogadanek w swojej siedzibie oraz np. w szkołach czy zakładach pracy, jak również form angażujących odbiorców (chór, zespół taneczny, teatr dziecięcy, klub młodzieżowy). Istotnym zadaniem było zachęcanie społeczeństwa do kolekcjonowania zabytków kultury ludowej z jednoczesnym instruktażem jak należy to robić. Działalność oświatowa była realizowana przez niewielki zespół wszystkich pracowników merytorycznych jako jeden z elementów szerokiego wachlarza ich pracy, ale już na początku lat 60. XX w. został wyodrębniony samodzielny Dział Naukowo-Oświatowy.

- ▶ Spotkanie z folklorem, występ zespołu Pieśni i Tańca z Gyula na Węgrzech, 1976, fot. Adam Grodzicki
- ▼ Koncert „Byście panienki, byście wiedziały” podczas Żywego Skansenu na wystawie *Mądrości i gadki z kuchennej makatki*, 2016, fot. Marian Kosicki

1

2

3

- 1 Przegląd Tańców i piosenek grup przedszkolnych, „Hej zahucaly góry”, 1984, fot. NN
- 2 Zajęcia edukacyjne, 1990, fot. Marian Kosicki
- 3 Zajęcia edukacyjne, 1988, fot. Adam Grodzicki
- 4 Konkurs na lepienie z gliny podczas „Jarmarku dla dzieci”, 1987, fot. Adam Grodzicki

4

W latach 70. XX w. w Muzeum po raz pierwszy zatrudniono osoby, których podstawowym zadaniem była praca oświatowa. W tym czasie zaczęto realizować ciekawe cykle imprez, m.in. „Spotkania z folklorem” i „Poranki/Wieczory u Damroki” oraz „Przegląd tańców i piosenek ludowych w wykonaniu dzieci przedszkolnych”. Popularność pokazów rzemieślniczych doprowadziła do organizacji cyklicznych kiermaszów sztuki i rękodzieła ludowego.

Istotnym wyróżnikiem pracy Działu Edukacji jest od ponad 40 lat wykorzystywanie języka esperanto we współpracy międzynarodowej, popularyzacji wiedzy o polskiej kulturze oraz do promocji Muzeum w kraju i za granicą. Użycie języka esperanto jako pomostu językowego w latach 80. XX w. dało początek spektakularnym „Międzynarodowym Spotkaniom Kapel Ludowych”, a w kolejnej dekadzie także „Wieczorom narodowym”.

1

Kolejne ważne zmiany przyniósł połowa lat 90. XX wieku i wprowadzenie do programu nauczania w szkołach wątków związanych z dziedzictwem kulturowym regionu, co zaowocowało realizacją odpowiadających tym potrzebom zajęć edukacyjnych w Muzeum. Był to też czas prawdziwego boomu na duże imprezy plenerowe. Powstał wówczas doroczny „Żywy skansen” realizowany do dziś przy udziale całego zespołu Muzeum. Pod koniec dekady pojawił się także „Festiwal Folkloru Miejskiego”.

2

- 1 Żywy skansen - „Obrazy z życia dawnej wsi”, 2000, fot. Artur Wiśniewski
- 2 Pokaz pracy garncarza Stanisława Stępowskiego z Lubienia Kujawskiego podczas „Festynu Pierwszomajowego”, 1989, fot. Adam Grodzicki
- 3 Zajęcia edukacyjne, 1996, fot. Adam Grodzicki

3

„Etnoigraszki - Ptasie radio”, 2017, fot. Joanna Sójka

„Etnowyprawka Malucha”, 2015, fot. Jakub Kopczyński

„Muzeum-panaceum”, 2012, fot. Joanna Sójka

„Etnowyprawka Malucha”, 2017, fot. Jakub Kopczyński

„Majówka z kulturą i sztuką”, 2014, fot. Marta Domachowska

Zajęcia edukacyjne dla osób niepełnosprawnych, 2017, fot. Bartłomiej Oleszek

Ważne miejsce zajmują specjalne muzealne programy edukacyjne dla osób niepełnosprawnych z różnymi dysfunkcjami, np. cykl „Uczymy się i bawimy w muzeum” dla uczniów szkół specjalnych z niepełnosprawnością intelektualną, wystawy prac plastycznych organizowane z Pracownią Rozwijania Twórczości Osób Niepełnosprawnych w Toruniu czy specjalne imprezy dla środowiska osób niewidomych.

W nowym tysiącleciu, obok etnograficznego kanonu zajęć muzealnych dla szkół i przedszkoli, imprez edukacyjno-rekreacyjnych „Etnoczwartki”, „Spotkań rodzinnych”, wykładów „Etnologiczne ABC”, „Kultura okolic – okolice kultury”, imprez wielkoskalowych: „Noce Muzeów”, „Święto Piernika”, warsztatów rękodzieła z udziałem twórców ludowych, edukacyjny wachlarz poszerzył się o kolejne nowatorskie propozycje, takie jak cykl spotkań dla seniorów „Muzeum-panaceum”, cykl dla małych dzieci i ich opiekunów „Etnowyprawka Malucha”. W ofercie pojawiły się

twórcze warsztaty inspirowane tradycyjną kulturą ludową „Kociołek ze sztuką”, forma wspólnego śpiewania tradycyjnych pieśni na cyklicznie odbywających się spotkaniach „Żywot pieśni, pieśni żywota”, a także propozycja rodzinnego muzykowania podczas „Etnoigraszek”.

Wystawy stałe i czasowe ciągle stanowią inspirację do poszukiwania nowych tematów i form przekazu. Formą szczególną o charakterze autoedukacyjnym są zainicjowane przez Dział warsztaty „Pastywisko wyobraźni” z zakresu pedagogiki muzealnej dla środowiska edukatorów z muzeów województwa kujawsko-pomorskiego.

Praca Działu Edukacji jest ciągłym eksplorowaniem, z jednej strony klasycznych tematów muzeów etnograficznych, z drugiej zupełnie nowych wątków proponowanych przez antropologię kulturową i poszukiwaniem atrakcyjnych dla współczesnego odbiorcy ich ujęć.

- ▲▶ „Gdzie koza chodzi?”
zajęcia edukacyjne, 2016,
fot. Jakub Kopczyński
- ◀ Zajęcia edukacyjne
w Olanderskim Parku
Etnograficznym, 2019,
fot. Bartłomiej Oleszek

W latach **1959-2019 stałe zatrudnienie** w Muzeum znalazło łącznie **587** osób

Obecnie Muzeum zatrudnia **86 pracowników**

Archiwum Muzeum liczy **30,6** metrów bieżących akt kat. A

Muzeum Etnograficzne w Toruniu jest jedynym muzeum w Polsce posiadającym **3 skanseny**
(Toruń, Kaszczorek, Wielka Nieszawka)

Najstarszy obiekt muzealny to **drewniana skrzynia na dokumenty** z **1681** roku

Muzeum do swych zbiorów rocznie pozyskuje około **1000 nowych obiektów** muzealnych

W 2019 r. w skansenach Muzeum było **9 kotów**

W zbiorach Muzeum znajduje się jeden karawan i **12 wozów strażackich**

Najmniejszym obiektem w zbiorach Muzeum jest **guzik** o średnicy **8 mm**

Najwyższy obiekt w skansenach to wiatrak o wysokości **11,3 m**

Muzeum otrzymało **5 nagród i wyróżnień** w konkursie na wydarzenie muzealne Sybilla

W latach **1959-2019** w Muzeum zorganizowano **5 wystaw stałych**

W zbiorach Muzeum znajduje się obecnie (początek 2019 r.) **66 872 obiektów muzealnych**

W Dziale Inwentaryzacji znajduje się **36 Ksiąg Inwentarzowych Muzealiów Etnograficznych**,
które obecnie zawierają 67 478 wpisów (wrzesień 2019)

W Muzeum znajduje się około **93 depozytów muzealnych**

Tylko w latach 1959-1994 Muzeum zorganizowało **24 konkursy sztuki ludowej**
(13 regionalnych i 11 ogólnopolskich)

Zbiory biblioteki Muzeum w roku 1959 składały się z 2150 pozycji,
zasób ten liczy obecnie ok. **23 000** książek i czasopism

Na aktualnej wystawie stałej Muzeum „**Tajemnice codzienności**” znajdują się **1364** obiekty muzealne

Najstarszy budynek na terenie skansenów Muzeum to pochodząca z roku **1757** zagroda z Kaniczek

Największy obiekt muzealny w zbiorach Muzeum to prom przewozowy „Jan” (Kaszczorek)

Powierzchnia wszystkich trzech skansenów Muzeum to prawie **8,4 ha**

Na terenie skansenów zasadzonych jest **146 drzew owocowych**

Najwyższy pracownik Muzeum ma **206 cm** wzrostu

Najniższy pracownik mierzy **158 cm**

125 kg waży nasz **najcięższy pracownik**

Najdłużej w Muzeum pracowała Krystyna Szczepankiewicz – **43 lata**

Najwięcej obiektów muzealnych – **1501**, pojawiło się na wystawie czasowej
Lokalny pejzaż kontrkultury. Peace, Love i PRL

W latach **1973-1986** Muzeum zorganizowało **54 wystawy poza granicami kraju**
(RFN, NRD., Francja, Włochy, Czechosłowacja, Szwajcaria, Węgry, Bułgaria)

Muzeum dotychczas zorganizowało **219** wystaw terenowych i objazdowych

Do chwili obecnej w Muzeum otwarto **150** wystaw czasowych
– ta na której Państwa gościmy jest **151**

Na terenie skansenów znajduje się **9 ogródków warzywnych, 3 sady,**
3 poletka i 2 pola przyzagrodowe

Muzeum wydało **124 pozycje książkowe**, w tym 4 numery periodyku „Materiały Muzeum
Etnograficznego w Toruniu” oraz 3 płyty CD i 4 płyty multimedialne

W Muzeum znajduje się aż **29 pomieszczeń magazynowych**, w których przechowywane są obiekty
muzealne

906 osób obserwuje nas na **Instagramie**

156 000 odwiedzin naszej witryny internetowej **www.etnomuzeum.pl**

17.

Aneksy

Obiekt nr 1 w inwentarzu muzealiów – cep,
wyk. M. Szustka, znal. Olszewka, Krajna, 1946,
obiekt przesiedleńczy z Końskich,
fot. Adam Zakrzewski

Obiekt numer 50 000 w inwentarzu muzealiów – zabawka koń
na biegunach, wyk. Stanisław Naróg, Żołynia Górna, woj. podkarpackie,
1995, fot. Adam Zakrzewski

Obiekt numer 66 666 w inwentarzu
muzealiów - adapter Bambino,
1963-1972, fot. Marian Kosicki

Wystawy stałe – autorzy

Tradycyjna kultura materialna północnej Polski i ludowych zwyczajów dorocznych (od 1960 do 1973),
parter Arsenau.

Autorzy: Maria Znamierowska-Prüfferowa, Maria Polakiewicz, Marian Pieciukiewicz,
Kalina Skłodowska-Antonowicz

Koncepcja plastyczna wystawy: Józef Kozłowski

Sztuka ludowa i rzemiosła Polski północnej (od 1966 do 1985), I piętro Arsenau;

Autorzy: Maria Znamierowska-Prüfferowa, Maria Polakiewicz, Marian Pieciukiewicz,
Kalina Skłodowska-Antonowicz, Halina Mikułowska

Koncepcja plastyczna wystawy: Józef Kozłowski

Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce (od 1963 do 2005), sala ekspozycyjna pawilonu
administracyjno-wystawienniczego

Autorzy: Maria Znamierowska-Prüfferowa, Jadwiga Żelechowska (współpraca)

Koncepcja plastyczna wystawy: Józef Kozłowski

Salonik prof. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej (od 2008)

Autor: Hanna Muzalewska-Alexandrowicz

Koncepcja plastyczna: Małgorzata Wojnowska-Sobecka

Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku 1850-1950 (od 2009),
parter Arsenau.

Komisarze wystawy: Hanna M. Łopatyńska, Kinga Turska-Skowronek

Koncepcja wystawy: Hubert Czachowski, Agnieszka Kostrzewa, Hanna M. Łopatyńska

Autorzy: Hubert Czachowski, Jolanta Jakubowska, Aleksandra Jarysz, Elżbieta Juchniewicz,
Kuba Kopczyński, Hanna M. Łopatyńska, Teresa Okoniewska, Bożena Olszewska,

Justyna Słomska-Nowak, Grażyna Szelągowska, Artur Trapszyc, Kinga Turska-Skowronek

Koncepcja plastyczna wystawy: Wojciech Kiwi Jaruszewski

Parki Etnograficzne – prace translokacyjne, rozbiórkowe i wystawiennicze

Park Etnograficzny w Toruniu:

I etap budowy PET do 1969 r. (do otwarcia zagrody kujawskiej): Jan Rompski, Andrzej Gólski, Zbigniew Nawrocki, Zdzisław Zgierun, Roman Tubaja, Mieczysław Paszkowski

II etap budowy PET do 1974 r. (do otwarcia zagrody kaszubskiej i tucholskiej): Zdzisław Zgierun, Roman Tubaja

III etap rozbudowy PET w latach 1989-1995: Roman Tubaja, Teresa Okoniewska, Jerzy Adamczewski, Anna Walczak

IV etap rekonstrukcja zagrody kujawskiej po pożarze w 2004 r.: Roman Tubaja, Jan Świąch, Teresa Okoniewska, Ewa Tyczyńska

Park Etnograficzny w Kaszczorku:

Roman Tubaja, Zdzisław Zgierun, Irena Wronkowska, Teresa Okoniewska, Anna Walczak, Jerzy Adamczewski, Artur Trapszyc

Olenderski Park Etnograficzny w Wielkiej Nieszawce:

Maciej Prarat (2008-2012) dokumentacje obiektów, koncepcja parku; Ewa Tyczyńska (2008-2017) nadzór etnograficzny nad budową; Anna Maślak (2013-2018) nadzór konserwatorski nad budową; Danuta Derkowska (2014-2018) nadzór etnograficzny nad zagospodarowaniem zieleni na terenie parku

Autorzy aktualnych ekspozycji w parkach etnograficznych:

Jerzy Adamczewski – wiatrak z Wójtówki

Elżbieta Juchniewicz – remiza z Pływaczewa

Janina Łukasiewicz-Drewniowska – zagroda kaszubska, kuźnia z Jastrzębia, piec garncarski, lapidarium

Teresa Okoniewska – młyn wodny ze Strzyg, wiatrak z Wójtówki

Jarosław Pawlikowski – wystawa w zagrodzie z Gutowa

Grażyna Szelałowska – chałupa z Lasek, zagroda kujawska, piec chlebowy,

zagroda z Niedźwiedzia, zagroda z Kaniczek

Artur Trapszyc i Irena Wronkowska – barka rybacka z Torunia

Kinga Turska-Skowronek – zagroda tucholska, chałupa ze Skórzenna, zagroda z Niedźwiedzia,

zagroda z Kaniczek

Wykaz najważniejszych wystaw czasowych w latach 1964-2019

Wystawa na temat sztuki ludowej

07.1964

Autorzy: zespół

Ochrona zabytków kultury ludowej (wystawa objazdowa)

15.05.1968-15.06.1969

11.03-05.06.1972

Autorka: Barbara Szychowska-Boebel

Realizacja wystaw w terenie: Barbara Szychowska-Boebel, Ewa Arszyńska, Halina Mikułowska, Maria Polakiewicz, Lubomira Wojciechowska

Współczesna sztuka ludowa województwa bydgoskiego (wystawa objazdowa)

11.1970-1971

Autorka: Halina Mikułowska

Dawna polska tkanina ludowa

06-09.1973

Autorzy: Halina Mikułowska, Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Olga Piotrowicz

Wieś bydgoska wczoraj i dziś

22.05.1974-15.12.1975

Autorka: Kalina Skłodowska-Antonowicz

Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej

11.11.1973-10.01.1974

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Tadeusz Zaręba

Wielcy Polacy. Ich życie i dzieła w rzeźbie ludowej

07.02.1975-05.10.1975

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk

Dawne meble ludowe Polski północnej

15.11.1975-15.03.1976

Autor: Aleksander Błachowski

Współpraca: Iwona Święch

Koncepcja plastyczna: Aleksander Błachowski

Ceramika huculska

21.04-15.05.1976

Autorka: Janina Łukasiewicz

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk

Dziecko w sztuce ludowej. Twórczość ludowa dla dzieci

15.11.1976-13.02.1977

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Joanna Strzelecka

Plastyka ludowa i amatorska województwa toruńskiego

11.03-15.05.1977

Autorka: Lubomira Tyczyńska

Oprawa plastyczna: Joanna Strzelecka

Kultura ludowa ziemi chełmińskiej

23.06.1977-08.01.1978

Komisarze: Roman Tubaja, Irena Wronkowska

Autorzy scenariusza: Aleksander Błachowski, Bożenna Dudarewicz, Hanna Muzalewska, Anna Myśliwiec, Maria Polakiewicz, Barbara Szychowska-Boebel, Iwona Święch, Jan Święch, Roman Tubaja, Irena Wronkowska

Współpraca: Ewa Arszyńska

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk

Malarstwo Eweliny Pęksowej

06.12.1978-03.02.1979

Autor: Aleksander Błachowski

Haft ludowy

15.02-23.04.1978

Autorzy: Aleksander Błachowski, Halina Mikułowska

Komisarz: Lubomira Tyczyńska

Oprawa plastyczna: Olga Piotrowicz

Garncarstwo ludowe

19.01-21.05.1979

Autorka: Janina Łukasiewicz

Konsultacje: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Józef Kozłowski

Współpraca: Zofia Popielarz

Zabytkowy sprzęt pożarniczy wiejskich placówek OSP

25.05-04.11.1979

Autor: Stanisław Giziński

Współpraca: Roman Tubaja

Z dziejów rzemiosła

15.10-08.11.1979

Autorka: Irena Wronkowska

Oprawa plastyczna: Zofia Popielarz

20 lat Muzeum Etnograficznego w Toruniu

05.11-31.12.1979

Autorzy: zespół

Wycinanka ludowa

18.04-03.06.1980

Autor: Aleksander Błachowski

Współpraca: Lubomira Tyczyńska

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk

Sztuka ludowa ziemi chełmińskiej

19.06-02.11.1980

Autorzy: Aleksander Błachowski, Janina Łukasiewicz

Wiśła w sztuce ludowej

13.03-31.05.1981

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Marian Nicewicz, Tadeusz Tomaszewski

Malarstwo na szkle Władysława Walczaka-Banieckiego

09.04-31.05.1981

Autor: Aleksander Błachowski

Świat dziecka wiejskiego

14.06-11.10.1981

Autorka: Anna Baranowska

Współpraca: Kinga Turska-Skowronek

Oprawa plastyczna: Franciszek Michałek

Tkanina ludowa w zbiorach Muzeum Etnograficznego w Toruniu

28.10-12.12.1981

Autorki: Janina Łukasiewicz, Aleksandra Szabla

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk, Wojciech Dylewski

Twórczość Stanisława Korpy

18.03-30.05.1982

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Anna Bednarek

Twórczość ludowa i amatorska województwa toruńskiego

1982-1989, w sumie 8 edycji

Autorzy: Aleksander Błachowski, Hanna Dzierżbińska, Lubomira Tyczyńska

Oprawa plastyczna: Marek Hoffmann, Bernadetta Kalka, Joanna Strzelecka

Malowany fajans włocławski wczoraj i dziś

11.06-10.11.1982

Autorki: Janina Dąbrowska (MZKiD we Włocławku), Janina Łukasiewicz

Oprawa plastyczna: Janusz Nowierski

Białoruski haft ludowy

05.10-5.11.1982

Autorka: Kinga Turska-Skowronek

Tradycyjne wędkarstwo w Polsce

11.11.1982-15.03.1983

Autor: Wojciech Olszewski

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk

Twórczość Jarosława Furgały

15.04-28.08.1983

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Anna Bednarek

Plastyka obrzędowa w Polsce

11.12.1983-24.06.1984

Autor: Jan Oleksy

Oprawa plastyczna: Marek Hoffmann

Sztuka ludowa w 40-leciu PRL. Działalność Muzeum Etnograficznego w Toruniu

07-11.1984

Autorzy: zespół

Ludowe kowalstwo artystyczne

10.06-10.11.1985

Autorka: Janina Łukasiewicz

Oprawa plastyczna: Marek Hoffmann

Ludowa rzeźba ceramiczna

21.11.1985-08.06.1986

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Marek Hoffmann

Zdobnictwo w polskim garncarstwie ludowym

13.04-02.09.1987

Autorka: Janina Łukasiewicz

Oprawa plastyczna: Janusz Nowierski

Twórczość Edwina Raszata

22.01-13.03.1988

Autorka: Lubomira Tyczyńska

Oprawa plastyczna: Małgorzata Wojnowska-Sobecka

Ziemia bliska sercu. Ogólnopolska wystawa pokonkursowa sztuki ludowej i nieprofesjonalnej

28.09.1988-12.03.1989

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Marek Hoffmann

Ludowe dywany dwuosnowowe

08.08-06.11.1989

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Marek Hoffmann

Haft ludowy na Pomorzu

24.11.1989-09.05.1990

Autorka: Kinga Turska-Skowronek

Oprawa plastyczna: Jolanta Domańska-Dąbrowska

Aranżacje w skansenie: wielkanocne i bożonarodzeniowe

03-04.1991-2019

12.1991-2019

Autorzy: Ewa Arszyńska, Hubert Czachowski, Agnieszka Kostrzewa, Hanna M. Łopatyńska, Grażyna Szelągowska, Kinga Turska-Skowronek

Miejsce: parki etnograficzne w Toruniu i Wielkiej Nieszawce

Nieposkromieni. Ludowe malarstwo i rzeźby z lat 1981-1989

01.02-16.03.1991

Autor: Aleksander Błachowski

Współczesna ludowa rzeźba, malarstwo i dywany dwuosnowowe Polski północnej

20.06-09.08.1991

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk

Cykl aranżacji w chacie kociewskiej

1995-1997

Autorzy: Hubert Czachowski, Grażyna Szelągowska, Kinga Turska-Skowronek

Pamiętka z wojska. Opowieść o życiu prawdziwego mężczyzny

11.07.1997-31.03.1998

Autor: Hubert Czachowski

Współpraca: Ewa Arszyńska

Oprawa plastyczna: Józef Pietrzyk

Oprawa muzyczna: Agnieszka Kostrzewa

Z życia wiejskich zwierząt

24.06-30.10.1998

Autorka: Grażyna Szelągowska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Droga do Polski. Walka o niepodległość w wyobraźni i pamięci twórców ludowych

10.11.1998-03.05.1999

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Maria Znamierowska-Prüfferowa. Twórczyni Muzeum Etnograficznego w Toruniu. Etnolog, muzeolog, człowiek

15.02-18.03.1999

Autorki: Ewa Arszyńska, Hanna Muzalewska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

W niebie i na ziemi. Oblicza religijności ludowej

28.05-03.10.1999

Autorzy: Hubert Czachowski, Hanna Gruszczyńska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Oprawa muzyczna: Agnieszka Kostrzewa-Majoch

Polska zabawka ludowa

28.04-10.10.2000

Autorka: Bożena Olszewska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Wigilia. Czas oczekiwania, czas magii

12.12.2000-15.03.2001

Autorzy: Hubert Czachowski, Iwona Święch

Komisarz: Teresa Okoniewska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Cztery pory roku. O sianiu, zbieraniu i świętowaniu

20.11.2001-30.04.2002

Autorka: Grażyna Szelągowska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Sztuka koronki. Strój i wnętrze

30.04-27.10.2002

Autorka: Kinga Turska-Skowronek

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Ludowe malarstwo na szkle w Polsce

10.04-30.09.2003

Autor: Aleksander Błachowski

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Czem chata bogata, tem rada. Tradycyjna kuchnia wiejska

17.10.2003-24.10.2004

Autorka: Grażyna Szelańska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Akwizytorzy szczęścia. O dawnych i współczesnych kolędnicach

30.11.2004-17.04.2005

Autorzy: Hubert Czachowski, Agnieszka Kostrzewa-Majoch, Hanna M. Łopatyńska

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Oprawa muzyczna: Agnieszka Kostrzewa-Majoch

Zapomniane skarby kultury. Ubiór i krajobraz kulturowy Ukrainy i Polski 1. poł. XIX w. w rysunkach i akwarelach J. Głogowskiego i K.W. Kielisińskiego

18.05-15.10.2005

Autor: Aleksander Błachowski, Ludmiła Bułhakowa-Sytnyk

Komisarz: Janina Łukasiewicz

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska-Tubaja

Święta pszczoła. Rzecz o pszczelarzeniu

21.06.2006-22.09.2007

Autorka: Grażyna Szelańska

Współpraca: Wiesław Nowosad

Oprawa plastyczna: Ewa Kamińska

Narodził się w Betlejemie. Szopki ze zbiorów Muzeum Etnograficznego w Toruniu

08.12.2007-10.02.2008

Autorki: Hanna M. Łopatyńska, Bożena Olszewska

Oprawa plastyczna: Małgorzata Wojnowska-Sobecka

Czas Wielkiej Nocy w zwyczajach i sztuce ludowe

08.03-20.04.2008

Autorki: Hanna M. Łopatyńska, Bożena Olszewska,

Oprawa plastyczna: Małgorzata Wojnowska-Sobecka

Nalewki. Trunki dla zdrowia i przyjemności

30.10.2008-22.02.2009

Autorka: Grażyna Szelańska

Oprawa plastyczna: Marek Reddigk, Grażyna Szelańska

Album rodzinny. Wystawa fotografii z domowych archiwów czytelników dziennika toruńskiego „Nowości”

17.12.2008-22.02.2009

01.09.2009-28.02.2010

Wybór zdjęć: red. Roman Such

Komisarz: Dorota Kunicka

Oprawa plastyczna: Dorota Kunicka, Barbara Szymańska

Etnoklimaty. Wystawa pokonkursowa

2009-2019, w sumie 7 edycji

Komisarze: Jakub Kopczyński, Dorota Kunicka, Bartłomiej Oleszek

Bogdan Lesiński. Malowana księga duszy

24.02-09.08.2009

Autorki: Bożena Olszewska, Justyna Słomska-Nowak

Oprawa plastyczna: Iwona Liegmann

Fantazyjne pejzaże. Malarstwo Janiny Rachwald

14.07-31.10.2010

Autorki: Bożena Olszewska, Aleksandra Jarysz

Oprawa plastyczna: Iwona Liegmann

Chóry anielskie. Rzeźby Antoniego Kamińskiego

02.10-31.12.2010

Autorka: Bożena Olszewska

Oprawa plastyczna: Barbara Górka

Po słońce i wodę. Moda i obyczaje plażowe

15.05-30.09.2011

Autorka: Hanna M. Łopatyńska

Oprawa plastyczna: Małgorzata Wojnowska-Sobecka

Współpraca: Antoni Sobecki

Znad Niemna, Wilii i Niewiaży. Pamiątki kresowian

27.10-31.10.2011

Autorki: Maria Pokrzywnicka, Kinga Turska- Skowronek

Oprawa plastyczna: Barbara Górka

Zwierzęta idą do nieba. Twórczość Genowefy Magiery

22.05-31.10.2011

Autorka: Aleksandra Jarysz

Oprawa plastyczna: Barbara Górka

Historie dopowiedziane. Twórczość Wiktora Chrzanowskiego

27.10.2011-29.02.2012

Autorka: Bożena Olszewska

Oprawa plastyczna: Iwona Liegmann

Zofia Stryjeńska. Ludowe fascynacje

26.03-17.04.2012

Autorki: Bożena Olszewska, Kinga Turska-Skowronek

Oprawa plastyczna: Małgorzata Wojnowska-Sobecka

Oprawa muzyczna: Agnieszka Kostrzewa

Lokalny pejzaż kontrkultury. Peace, love i PRL

18.05.2013- 29.03.2014

Autorzy: Artur Trapszyc, Marek Reddigk

Współpraca: Dorota Kunicka

Oprawa plastyczna: Marek Reddigk

Współpraca: Justyna Szydłowska

Oprawa muzyczna: Rafał Kołacki, Jakub Kopczyński

Mecenas i artyści. Kolekcja sztuki ludowej i nieprofesjonalnej Bolesława i Liny Nawrockich

15.11.2014-05.10.2015

Autorka: Bożena Olszewska

Oprawa plastyczna: Iwona Liegmann

Przewodnik po Bożym Narodzeniu

14.12.2014-15.02.2015

08.12.2015-07.02.2016

Autorki: Agnieszka Kostrzewa, Hanna M. Łopatyńska,

Oprawa plastyczna: Małgorzata Wojnowska- Sobecka, Matylda Mazur

Fotografie od szewca. Roberta Pokory świat na szklanych negatywach

16.05-25.10.2015

Autorka: Magdalena Ziółkowska-Mówka

Współpraca: Jakub Kopczyński

Oprawa plastyczna: Wojciech Kiwi Jaruszewski

Życie z rzeką. Wodniacy nad Wisłą i Drwęcą

09.2015-12.2019

Autorzy: Dorota Kunicka, Artur Trapszyc

Burak z cukrem. Historia i konteksty

01.12.2015-15.05.2016

Autorka: Grażyna Szelągowska

Współpraca: Bartosz Drzewiecki, Barbara Górka

Oprawa plastyczna: Barbara Górka

Biały? Czarny? Czerwony? O symbolice kolorów

01.09.2016-13.11.2017

Autorki: Hanna M. Łopatyńska, Agnieszka Kostrzewa, Magdalena Ziółkowska-Mówka

Oprawa plastyczna: Wojciech Kiwi Jaruszewski

Współpraca: Barbara Górka

Dla żeglowania bezpiecznego. Święci patroni i sanktuaria wodniaków wiślanych

24.06-15.10.2017

Autor: Artur Trapszyc

Współpraca: Dorota Kunicka

Oprawa plastyczna: Barbara Górka

(Nie)potrzebne, (nie)piękne, (nie)cenne. Reaktywacja rzeczy

15.12.2017-03.06.2018

Autorki: Hanna M. Łopatyńska, Grażyna Szelągowska

Oprawa plastyczna: Matylda Mazur-Wasyłkowska

Wileńskie kiermasze, jarmarki i odpusty. Fotografie Bolesławy i Edmunda Zdanowskich

28.06.2018-30.04.2019

Autorki: Jolanta Jakubowska, Justyna Słomska-Nowak

Oprawa plastyczna: Wojciech Kiwi Jaruszewski

Macierzyństwo od początku i bez końca. Antropologiczna opowieść

30.11.2018-26.05.2019

Autorka: Aleksandra Jarysz

Oprawa plastyczna: Barbara Górka

Współpraca: Joanna Sójka

Polesie w fotografii z lat 20. i 30. XX wieku. Kontrasty, głębie, powiększenia.

21.06-31.10.2019

Autor: Artur Trapszyc

Współpraca: Dorota Kunicka

Oprawa plastyczna: Katarzyna Tużylak

Tematy badań terenowych w latach 1959-2019

Architektura ludowa i budownictwo wiejskie

Maria Znamierowska-Prüfferowa, Jan Rompski, Andrzej Gólski, Zbigniew Nawrocki, Roman Tubaja, Zdzisław Zgierun, Jan Święch, Teresa Okoniewska, Anna Walczak, Jerzy Adamczewski, Ewa Tyczyńska, Maciej Prarat, Anna Maślak

Wyposażenie wnętrz

Maria Znamierowska-Prüfferowa, Maria Polakiewicz, Jan Rompski, Roman Tubaja, Lubomira Tyczyńska, Zbigniew Zgierun, Irena Wronkowska, Jan Święch, Iwona Święch, Janina Łukasiewicz, Aleksandra Szabla, Elżbieta Juchniewicz, Teresa Okoniewska, Marianna Nawrocka, Jerzy Adamczewski, Grażyna Szelągowska, Kinga Turska-Skowronek, Bożena Olszewska, Hubert Czachowski, Hanna Gruszczyńska, Hanna Łopatyńska, Ewa Tyczyńska, Wojciech Kobyra, Artur Trapszyc, Jarosław Pawlikowski

Architektura zieleni

Lubomira Tyczyńska, Teresa Okoniewska, Grażyna Szelągowska, Danuta Derkowska, Dorota Kunicka

Gospodarka wiejska, rolnictwo i hodowla

Maria Znamierowska-Prüfferowa, Maria Polakiewicz, Irena Wronkowska, Iwona Święch, Janina Łukasiewicz, Grażyna Szelągowska

Rybołówstwo i zajęcia wodne

Maria Znamierowska-Prüfferowa, Jadwiga Żelechowska, Bożenna Dudarewicz, Wojciech Olszewski, Irena Wronkowska, Artur Gaweł, Artur Trapszyc, Dorota Kunicka

Pożywienie

Maria Polakiewicz, Grażyna Szelągowska

Rzemiosła ludowe (garncarstwo, kowalstwo, bednarstwo, kołodziejstwo, stolarstwo, rogarstwo, szewstwo, rymarstwo, plecionkarstwo, tkactwo, koronkarstwo, hafciarstwo, szkutnictwo)

Maria Znamierowska-Prüfferowa, Maria Polakiewicz, Marian Pieciukiewicz, Irena Wronkowska, Iwona Święch, Janina Łukasiewicz, Kinga Turska-Skowronek, Roman Bąk, Marianna Nawrocka, Grażyna Szelągowska, Artur Trapszyc, Wojciech Kobyra, Ewa Tyczyńska

Ubiory i stroje ludowe

Halina Mikułowska, Aleksander Błachowski, Aleksandra Szabla, Kinga Turska-Skowronek

Obrzędy, zwyczaje

Maria Znamierowska-Prüfferowa, Marian Pieciukiewicz, Kalina Skłodowska-Antonowicz, Ewa Arszyńska, Jan Oleksy, Joanna Muszyńska, Iwona Święch, Hubert Czachowski, Hanna Łopatyńska, Agnieszka Kostrzewa, Magdalena Ziótkowska-Mówka

Religijność ludowa

Marian Pieciukiewicz, Kalina Skłodowska-Antonowicz, Ewa Arszyńska, Jan Oleksy, Hubert Czachowski, Iwona Święch, Hanna Łopatyńska, Agnieszka Kostrzewa, Magdalena Ziótkowska-Mówka, Artur Trapszyc

Muzyka i taniec ludowy

Roderyk Lange, Krystyna Tubaja, Agnieszka Kostrzewa

Sztuka ludowa i nieprofesjonalna

Maria Znamierowska-Prüfferowa, Halina Mikułowska, Aleksander Błachowski, Lubomira Tyczyńska, Anna Baranowska, Hanna Gruszczyńska, Bożena Olszewska, Justyna Słomska-Nowak, Aleksandra Jarysz, Piotr Dąbrowski

Historia społeczna

Hanna Muzalewska-Alexandrowicz, Anna Dobrzyńska, Elżbieta Juchniewicz, Wiesław Nowosad, Jolanta Jakubowska, Bartosz Drzewiecki, Jarosław Pawlikowski

Lecznictwo ludowe

Barbara Szychowska-Boebel, Grażyna Szelągowska

Subkultury

Hubert Czachowski, Artur Trapszyc

Kultura popularna

Ewa Arszyńska, Hubert Czachowski, Hanna Łopatyńska, Agnieszka Kostrzewa, Bożena Olszewska, Magdalena Ziótkowska-Mówka, Artur Trapszyc, Grażyna Szelągowska

Wykaz konkursów w latach 1959-1994

Konkursy ogólnopolskie

11 konkursów

- Konkurs ogólnopolski „Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej”, 1973, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Halina Mikułowska, Lubomira Wojciechowska; nadesłano 572 prace 220 autorów.
- Konkurs ogólnopolski „Wielcy Polacy, ich życie i dzieła w rzeźbie ludowej”, 1974, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Halina Mikułowska, Anna Myśliwiec; nadesłano 656 prac 143 autorów.
- Konkurs ogólnopolski „Dziecko w sztuce ludowej – Twórczość ludowa dla dziecka” 1975-1976, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Hanna Muzalewska; nadesłano 2933 prace 486 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, zabawka.
- Konkurs Ogólnopolski „Polski haft ludowy”, 1977, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Halina Mikułowska, Lubomira Wojciechowska; nadesłano 494 prace 216 autorów.
- „Konkurs ogólnopolski na wyroby garncarstwa ludowego”, 1977-1978, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Janina Łukasiewicz; nadesłano 3063 prace od 79 autorów.
- „Konkurs ogólnopolski na wycinankę ludową” 1979, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 7477 wycinanek 218 autorów.
- Konkurs ogólnopolski „Wiśła w sztuce ludowej”, 1980, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 323 prace, 128 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, tkanina dwuosnowowa
- Konkurs ogólnopolski „Plastyka obrzędowa w Polsce”, 1982-1983, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Jan Oleksy; nadesłano 1300 prac 163 autorów.
- Konkurs ogólnopolski „Ludowa rzeźba ceramiczna”, 1985, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Hanna Dzierżbińska, Janina Łukasiewicz; nadesłano 294 prace 29 autorów.
- Konkurs ogólnopolski „Ziemia bliska sercu”, 1988, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Hanna Dzierżbińska, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 1475 prac 380 autorów w kategoriach: rzeźba i płaskorzeźba, malarstwo, dywany dwuosnowowe, zdobnictwo.
- Konkurs ogólnopolski „200 lat walki o Niepodległość”, 1994, organizatorzy: Aleksander Błachowski, Bożena Olszewska, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 770 prac 278 w kategoriach: rzeźba i płaskorzeźba, malarstwo, dywany dwuosnowowe.

Konkursy o zasięgu regionalnym

13 konkursów

- „Konkurs ludoznawczy na zbieranie folkloru”, 1959, (IV edycja konkursu zapoczątkowanego przez Oddział Toruński PTL i Polskie Radio w Bydgoszczy), organizatorzy: Roderyk Lange, Maria Polakiewicz, Maria Znamierowska- Prüllerowa; brak danych o liczbie prac.
- „Konkurs ludoznawczy na zbieranie folkloru”, 1963-1964, (V edycja), organizatorzy: Kalina Składanowska-Antonowicz, Ewa Arszyńska, Maria Znamierowska- Prüllerowa, Irena Wronkowska; nadesłano 2695 prac.
- „Konkurs ludoznawczy na zbieranie folkloru”, 1965-1966, (VI edycja), organizatorzy: Kalina Składanowska-Antonowicz, Ewa Arszyńska, Maria Polakiewicz, Maria Znamierowska- Prüllerowa; nadesłano 39 prac (2700 stron dokumentów), 39 uczestników.
- Konkurs „Plastyka ludowa i amatorska woj. toruńskiego”, 1977, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 1268 prac 130 autorów w kategoriach: malarstwo, grafika, rzeźba, rękodzieło.
- Konkurs „Z dziejów rzemiosła” (woj. bydgoskiego, toruńskiego, włocławskiego), 1979, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Irena Wronkowska; nadesłano 610 obiektów (np. pamiątniki, dyplomy, wyroby rzemieślnicze) od 109 uczestników.
- „Twórczość ludowa województwa toruńskiego”, 1982, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Kinga Turska-Skowronek; nadesłano 198 prac 25 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, zdobnictwo, haft.
- „Twórczość ludowa województwa toruńskiego”, 1983, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Lubomira Tyczyńska, Irena Wronkowska, nadesłano 236 prac 34 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, zdobnictwo, rękodzieło.
- „Twórczość ludowa województwa toruńskiego”, 1984, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Kinga Turska-Skowronek, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 204 prac 34 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, rękodzieło ludowe - haft, koronka, frywolitka, plecionkarstwo.
- „Twórczość ludowa województwa toruńskiego”, 1985, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Kinga Turska-Skowronek, nadesłano 190 prac 33 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, rękodzieło ludowe - kowalstwo, plecionkarstwo, haft, koronka, zabawka.
- „Twórczość ludowa województwa toruńskiego”, 1986, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Hanna Dzierżbińska, Janina Łukasiewicz; nadesłano 125 prac 19 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, zdobnictwo, plastyka obrzędowa, plecionkarstwo.
- „Twórczość ludowa województwa toruńskiego”, 1987, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Janina Łukasiewicz, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 142 prace 26 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo, plecionkarstwo, kowalstwo.
- „Twórczość ludowa województwa toruńskiego”, 1989, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Hanna Dzierżbińska, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 69 prace 18 autorów w kategoriach: rzeźba, malarstwo.
- Konkurs „Ludowa rzeźba, malarstwo i dywany dwuosnowowe Polski Północnej”, 1991, organizatorzy: Aleksander Blachowski, Lubomira Tyczyńska; nadesłano 383 prace 86 autorów w kategoriach: rzeźba i płaskorzeźba, malarstwo, dywany dwuosnowowe.

Muzealny program popularyzatorsko-edukacyjny 1959-2019

1959-1973 Prelekcje, wykłady popularnonaukowe wszystkich pracowników Muzeum w siedzibie i poza siedzibą, w klubach, zakładach pracy, różnych instytucjach. Przy Muzeum działał Zespół Tańca im. Oskara Kolberga (opiekun Roderyk Lange), Klub Młodzieżowy, chór muzealny (opiekun Barbara Szychowska-Boebel), teatr dziecięcy; prowadzono spotkania dla dzieci i młodzieży.

1974-2019 *Program edukacyjny dla przedszkoli i szkół* - lekcje muzealne oraz specjalny program wakacyjny dla młodego odbiorcy. Oferta zajęć edukacyjnych jest skorelowana z programami nauczania, a dzięki atrakcyjnej formie angażującej emocje młodych uczestników poszerza ich wiedzę o dziedzictwie polskiej kultury ludowej, o tradycjach innych narodów, ułatwia im zrozumienie zjawisk kultury współczesnej. Realizacja różnorodnego tematycznie programu dla przedszkoli i szkół stanowi podstawę pracy edukacyjnej. Organizatorzy: Teresa Kurłowicz-Nemere, Joanna Muszyńska, Maria Pokrzywnicka, współpraca: Maria Proch-Słupecka, Ewa Bajraszewska, Dorota Kunicka, Urszula Makowska, Hanna Łopatyńska, Barbara Bukowska, Magdalena Ziółkowska, Olga Kwiatkowska, Joanna Sójka, Marta Domachowska, Kamil Mataczyński.

1974-2001 *Spotkania z folklorem*, organizator: Aleksander Błachowski, kontynuacja Teresa Kurłowicz-Nemere, współpraca: Ewa Bajraszewska, Maria Proch-Słupecka, Maria Pokrzywnicka, Joanna Muszyńska, Dorota Kunicka, 86 imprez.

1975-2019 *Program popularyzatorski z wykorzystaniem języka esperanto* (dla esperantystów z Polski i z zagranicy oraz dla publiczności polskiej). Stanowi niezwykły wyróżnik działalności muzealnej wykorzystującej kontakty z esperantystami na świecie. Organizator: Teresa Kurłowicz-Nemere (współpraca do 1984 r. Maria Proch-Słupecka, od 1985 Maria Pokrzywnicka). Imprezy prowadzone dla grup zagranicznych w języku esperanto oraz prelekcje w Polsce i zagranicą nt. działalności Muzeum, informacje o Muzeum w mediach esperanckojęzycznych. Dzięki kontaktom esperanckim zorganizowano wystawy zagraniczne prezentujące polską sztukę ludową, liczne prelekcje za granicą nt. polskiej kultury i zwyczajów ludowych w wielu krajach Europy i w Japonii podczas Kongresów Esperantystów narodowych i światowych.

Od 2014 r. zintensyfikowano popularyzację języka esperanto dla publiczności polskiej jako zjawiska kulturowego wpisanego na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kultury; od 2001 r. program realizuje Maria Pokrzywnicka.

1976-2019 *Kiermasze sztuki i rękodzieła ludowego* organizatorzy: Teresa Kurłowicz-Nemere, kontynuacja Joanna Muszyńska, Maria Pokrzywnicka, Dorota Kunicka, Urszula Makowska, Joanna Sójka.

1977-1999 *Poranki u Damroki*, organizatorzy: Teresa Kurłowicz-Nemere, Maria Pokrzywnicka, 62 spotkania.

1978-2007 *Inne kraje, inne ludy* prezentacje kultur innych narodów (pomysłodawca Aleksander Błachowski, organizatorzy: Teresa Kurłowicz-Nemere, w latach 1992-2000 w odbyło się 27 *Wieczorów narodowych* z udziałem esperantystów z różnych krajów i kontynentów prezentujących swoją narodową kulturę; od 2001 r. Joanna Muszyńska; ogółem 52 spotkania.

1979-2011 *Przegląd tańców i piosenek ludowych w wykonaniu dzieci przedszkolnych*, organizator: Teresa Kurłowicz-Nemere, współpraca: Ewa Bajraszewska, Maria Proch-Stupecka, Maria Pokrzywnicka, Dorota Kunicka, Barbara Szymańska, Urszula Makowska; od 1994 r. Joanna Muszyńska, współpraca Maria Pokrzywnicka.

2012-2019 kontynuacja imprezy jako *Dziecięcy Przegląd Folkloru Wiejskiego*, organizator: Marta Domachowska, współpraca: Maria Pokrzywnicka, Barbara Bukowska, Joanna Sójka, Olga Kwiatkowska, Kamil Mataczyński. Zrealizowano 38 edycji.

1979-2019 program współpracy ze „Sceną Młodych Studio P” działającą przy Młodzieżowym Domu Kultury pod kierunkiem Lucyny Sowińskiej; organizator: Teresa Kurłowicz-Nemere, Maria Pokrzywnicka.

1980-2000 *Międzynarodowe Spotkania Kapel Ludowych z użyciem esperanta jako pomostu językowego*, 20 edycji, organizator: Teresa Kurłowicz-Nemere; 1998 - II nagroda za 8. edycję MSKL w Konkursie na Najciekawsze Wydarzenie Muzealne; 2001-2011 *Międzynarodowe Spotkanie Kapel Ludowych - Muzyka ludów Europy*, 11 edycji, organizator: Joanna Muszyńska. (edycja Chopin 2010 ze specjalnym programem edukacyjnym, Maria Pokrzywnicka).

1985-2019 *Program dla nauczycieli*, organizator: Teresa Kurłowicz-Nemere, współpraca: Ewa Arszyńska, Aleksander Błachowski, Ewa Bajraszewska, Maria Proch-Stupecka, Maria Pokrzywnicka, Joanna Muszyńska, Dorota Kunicka, Barbara Bukowska, Olga Kwiatkowska, Joanna Sójka, Marta Domachowska; 75 spotkań (prelekcje, warsztaty, szkolenia, konferencje metodyczno-przedmiotowe).

1987-2019 *Uczymy się i bawimy w Muzeum* - zajęcia dla osób niepełnosprawnych; Teresa Kurłowicz-Nemere, Maria Pokrzywnicka, Joanna Muszyńska oraz Dorota Kunicka, Urszula Makowska, Barbara Bukowska, Marta Domachowska, Joanna Sójka, Olga Kwiatkowska, Kamil Mataczyński, 51 edycji. Edycja *Rosło drzewo* impreza dla niewidomych została nagrodzona wyróżnieniem *Sybilla* w Konkursie MKiDN na Wydarzenie Muzealne roku 2005, Maria Pokrzywnicka.

1992-1997 *Pokazy dawnych rzemiosł, zajęć i umiejętności*, organizator: Joanna Muszyńska, współpraca: Dorota Kunicka, Maria Pokrzywnicka, Urszula Makowska, 14 pokazów.

1992-2008 *Jedzie, jedzie straż ogniowa* - imprezy z okazji Święta Strażaków i Dnia Św. Floriana, organizator: Joanna Muszyńska, współpraca: Dorota Kunicka, Maria Pokrzywnicka, Urszula Makowska, Barbara Szymańska, 13 edycji.

1993-2002 *Przegląd Widowisk Kolędniczych*, od 1995 *Bożonarodzeniowych i Zapustnych* w ramach współpracy z Wojewódzkim Ośrodkiem Animacji Kultury w Toruniu, organizator: Joanna Muszyńska (współpraca Ewa Arszyńska), Maria Pokrzywnicka, Dorota Kunicka, 10 edycji.

1994-2018 *Program edukacji kulturalnej dzieci ze szkół wiejskich* - interaktywne zajęcia edukacyjne z zakresu tradycji ludowych w ramach projektu Wojewódzkiego Ośrodka Animacji Kultury, organizator: Joanna Muszyńska, Maria Pokrzywnicka, współpraca: Dorota Kunicka, Barbara Bukowska, Marta Domachowska, Joanna Sójka, 25 edycji.

1994-2019 *Żywy skansen* - tematyczne imprezy w Parkach Etnograficznych; organizator: Joanna Muszyńska, współpraca: Maria Pokrzywnicka, zespół pracowników Muzeum, 23 edycje .

1997-2007 *Festiwal Folkloru Miejskiego*, organizator: Joanna Muszyńska, współpraca: Dorota Kunicka, Maria Pokrzywnicka, Urszula Makowska, 11 edycji.

2001-2011 *Wieczory/Spotkania/Festyny rodzinne* - imprezy dla rodzin z udziałem zaproszonych wykonawców (zwyczaje, obrzędy, muzyka, taniec, rękodzieło), organizator: Maria Pokrzywnicka, współpraca: Joanna Muszyńska, Dorota Kunicka, Urszula Makowska, 32 edycje.

2002, 2003, 2014, 2015 *Święto piernika* - organizator: Joanna Muszyńska, współpraca: zespół Muzeum, 4 edycje.

2006-2018 imprezy w ramach Toruńskich Festiwali Nauki i Sztuki: Maria Pokrzywnicka (6), Agnieszka Kostrzewa (3), Hubert Czachowski (2), Grażyna Szelałowska (5), Hanna M. Łopatyńska (3), Tomasz Wodzyński (5), Ewa Martin-Sobecka (8), Marta Domachowska (1), Magdalena Ziółkowska-Mówka (1), Olga Kwiatkowska (1).

2007-2019 *Spotkania z polską kulturą ludową* imprezy edukacyjno-rekreacyjne dla zagranicznych i mieszanych grup zorganizowanych, organizator: Maria Pokrzywnicka, 72 spotkania.

2008-2019 *Europejskie Noce Muzeów* - tematyczne imprezy o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym ze specjalnie przygotowywaną ofertą działań dla publiczności nawiązujące do tematyki wybranych ekspozycji stałych lub czasowych, organizatorzy: Joanna Muszyńska, Maria Pokrzywnicka, zespół Muzeum, 12 edycji.

2009-2013 *Etnoczwartki* - wakacyjny cykl interaktywnych spotkań z etnografią, organizatorzy: Maria Pokrzywnicka, Dorota Kunicka, Barbara Bukowska, Joanna Sójka, Magdalena Ziółkowska, Marta Domachowska, Olga Kwiatkowska, Bożena Olszewska, Kinga Turska-Skowronek, Agnieszka Kostrzewa, Grażyna Szelałowska, Hanna M. Łopatyńska, 38 edycji.

2010-2013 *Etnologiczne ABC* – wykłady popularnonaukowe dla młodzieży i dorosłych wprowadzające w problematykę etnologiczną; organizator: Olga Kwiatkowska, 11 edycji.

2010-2019 *100 lat temu, na wsi* – imprezy edukacyjno-rekreacyjne dla grup wycieczkowych, organizatorzy: Maria Pokrzywnicka, Dorota Kunicka, Barbara Bukowska, Olga Kwiatkowska, Joanna Sójka, Marta Domachowska, Kamil Mataczyński, 143 edycje.

2011-2019 *Żywoł pieśni - pieśni żywota* – popularyzacja pieśni ludowych w formie wspólnego śpiewania z publicznością, organizator: Marta Domachowska, 42 edycje.

2012-2016 *Do 6 razy sztuka: Warsztaty twórcze inspirowane tradycją* w ramach akcji CSW, organizator: Joanna Sójka, 5 edycji.

2012-2019 *Muzeum-panaceum* – cykl interaktywnych spotkań dla osób z grupy wiekowej 55+, organizator: Maria Pokrzywnicka, współpraca: Marta Domachowska, Joanna Sójka, Olga Kwiatkowska, Barbara Bukowska, Kamil Mataczyński, 100 spotkań.

2012-2019 *Etnowyprowadka Malucha* – tematyczne imprezy polisensoryczne dla małych dzieci i opiekunów, organizator: Olga Kwiatkowska, współpraca realizacyjna: Marta Domachowska, Joanna Sójka, Barbara Bukowska, Kamil Mataczyński, 71 edycji.

2013-2016 imprezy w ramach Toruńskich Festiwali Książki, organizator: Olga Kwiatkowska, 71 edycji.

2013-2019 *Kociółek ze sztuką* - warsztaty twórcze dla dzieci, organizator: Joanna Sójka, współpraca: Marta Domachowska, Barbara Bukowska, 26 edycji.

2013-2019 *Pastwisko wyobraźni* - warsztaty edukacji muzealnej dla pracowników muzeów województwa kujawsko-pomorskiego, organizator: Maria Pokrzywnicka, współpraca: Marta Domachowska, Joanna Sójka, Olga Kwiatkowska, Barbara Bukowska, Kamil Mataczyński, 17 edycji.

2014-2019 *Kultura okolic - okolice kultury* - cykl wykładów popularnonaukowych i prelekcji zaproszonych gości (autorów publikacji popularnonaukowych, pamiętników, poetów, naukowców, regionalistów), organizator: Maria Pokrzywnicka, współpraca Teresa Okoniewska (TPMET), 13 spotkań.

2017-2019 *Etnoigraszki*, imprezy umuzykalniające dla rodzin, organizator: Marta Domachowska, współpraca muzyczna: Kamil Mataczyński, współpraca realizacyjna: Maria Pokrzywnicka, Joanna Sójka, Olga Kwiatkowska, Barbara Bukowska, 16 edycji.

2019 pierwszy muzealny kurs esperanta dla początkujących, który ukończyło 14 osób, organizator: Maria Pokrzywnicka

1976-1985 Wystawy Działu Naukowo-Oświatowego, sztuki ludowej ze zbiorów Muzeum, Teresa Kurłowicz-Nemere, współpraca: Ewa Bajraszewska, Maria Proch-Stupecka, 11 wystaw w Polsce i 5 zagranicą.

Wystawy Działu Edukacji, kilkanaście wystaw edukacyjnych realizowanych we współpracy z I LO w Toruniu, Zespołem Szkół Inżynierii Środowiska, Dziennika Toruńskiego „Nowości”, Polskiej Akcji Humanitarnej, Środowiskowego Domu Samopomocy – Pracowni Rozwijania Twórczości Osób Niepełnosprawnych w Toruniu; organizatorzy: Dorota Kunicka, Magdalena Ziółkowska, Barbara Szymańska, Maria Pokrzywnicka, Jakub Kopczyński, Joanna Sójka.

Publikacje Muzeum Etnograficznego

1959

Znamierowska-Prüfferowa Maria, *Rola Muzeum Etnograficznego i skansenu w Toruniu.*

1960

Lange Roderyk, *Taniec ludowy w pracach Muzeum Etnograficznego w Toruniu. Muzeum Etnograficzne w Toruniu (4 wersje językowe).*

1961

Skłodowska-Antonowicz Kalina, *Łowiectwo ludowe na tle zbiorów Muzeum Etnograficznego w Toruniu.*
Fryczowa Maria, *Tradycyjne budownictwo ludowe Kujaw.*

1965

Szunke Norbert, *Etnograficzne zbiory muzealne w Polsce w świetle wymogów konserwatorskich, cz. 1, Profilaktyka konserwatorska.*

1967

Polakiewicz Maria, *Obróbka gliny. Przewodnik.*

1968

Muzeum Etnograficzne w Toruniu w roku 1967. Przewodnik.,
Boebel-Szychowska Barbara, *Ochrona zabytków kultury ludowej. Przewodnik po wystawie.*
Piecukiewicz Marian, *Tradycyjna uprawa i obróbka roślin włóknistych w Polsce północnej.*

1969

Polakiewicz Maria, *Obróbka drewna. Obróbka rogu. Przewodnik.*
Skłodowska-Antonowicz Kalina, *Zbieractwo, łowiectwo, hodowla zwierząt, transport i komunikacja lądowa. Zwyczaje i obrzędy doroczne. Przewodnik.*

1971

Mikułowska Halina, *Strój ludowy. Przewodnik.*

1972

Szychowska-Boebel Barbara, *Lecznictwo ludowe na Kujawach.*

1973

Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej. Katalog.,
Rompski Jan, *Ścinanie kani. Kaszubski zwyczaj ludowy.*

1974

Przesławska Helena, *Przywoływki dyngusowe na Kujawach*.

Skłodowska-Antonowicz Kalina, *Wieś bydgoska wczoraj i dziś 1944-1974. Wystawa maj-grudzień 1974*
[Folder-składanka].

1975

Sobieska Jadwiga, *O notowaniu muzyki ludowej. Wskazówki dla zbieraczy*.

Błachowski Aleksander, *Wielcy Polacy, ich życie i dzieła w rzeźbie ludowej. Ogólnopolska wystawa
pokonkursowa*.

1976

Dawne meble ludowe północnej Polski, redakcja naukowa Aleksander Błachowski.

Błachowski Aleksander, *Dziecko w polskiej sztuce ludowej. Twórczość ludowa dla dziecka. Ogólnopolska
wystawa pokonkursowa czerwiec-grudzień 1976*.

Łukasiewicz Janina, *Ceramika huculska. Wystawa. Muzeum Etnograficzne w Toruniu kwiecień-maj 1976*.

Błachowski Aleksander, *Dziecko w sztuce ludowej. Twórczość ludowa dla dziecka. Ogólnopolska wystawa
pokonkursowa*.

1977

Plastyka ludowa i amatorska województwa toruńskiego. Katalog wystawy pokonkursowej.

Kultura ludowa Ziemi Chełmińskiej w fotografii.

1978

Strawińska Zofia, *Wieś pałucka Ostatkowska Struga. Materiały etnograficzne część 1. Kultura materialna*.
„Rocznik Muzeum Etnograficznego”, t. 1.

Błachowski Aleksander, *Mikołaj Kopernik en la pola popola skulptoarto. Katalogo*.

Kultura ludowa Ziemi Chełmińskiej. Wybrane zagadnienia. Przewodnik.

L'enfant dans l'art populaire polonais. Catalogue de l'exposition.

Just Johannes, *Sztuka ludowa Rudaw. Wystawa ze zbiorów Muzeum Sztuki Ludowej w Dreźnie. Przewodnik*.

Haft ludowy. Wystawa pokonkursowa. Toruń 15 II-30 IV 1978.

1979

Haft ludowy. Ogólnopolska wystawa pokonkursowa.

Strawińska Zofia, *Wieś pałucka Ostatkowska Struga. Materiały etnograficzne. cz. 2. Kultura społeczna*.

Zabytkowy sprzęt pożarniczy wiejskich placówek ochotniczych straży pożarnych. Wystawa.

Garncarstwo ludowe. I Ogólnopolski konkurs na wyroby garncarskie. Wystawa. Informator.

Błachowski Aleksander, *Nicolas Copernic dans l'imagination des sculpteurs populaires Polonais. Exposition
18 decembre 1979-15 janvier 1980 Dijon*.

1980

Polakiewicz Maria, *Tradycyjne pożywienie ludowe w północnej Polsce. Wybrane zagadnienia*.

Łapott Jacek, *Sztuka i kultura Afryki Zachodniej. Wystawa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie. Przewodnik*.

Polakiewicz Maria, *Tradycyjne wiejskie naczynia i sprzęty do przygotowywania i przechowywania pokarmów
z obszaru Polski Północnej w zbiorach Muzeum Etnograficznego w Toruniu. Katalog. Wybór*.

1981

Łukasiewicz Janina, Szabla Aleksandra, *Tkanina ludowa w zbiorach Muzeum Etnograficznego w Toruniu*.
Przewodnik.

Polskie garncarstwo ludowe 1978.

Strawińska Zofia, *Wieś pałucka Ostatkowska Struga. Materiały etnograficzne. cz. 3. Kultura duchowa*.

Klimaszewska Jadwiga, *Kujawy. Stan badań etnograficznych – bibliografia*.

1982

Błachowski Aleksander, *Twórczość ludowa województwa toruńskiego. Wystawa pokonkursowa. Informator*.

Błachowski Aleksander, *Twórczość Stanisława Korpy*. Przewodnik.

Błachowski Aleksander, *Wiśła w sztuce ludowe. Katalog wystawy pokonkursowej*.

Walendziak Teresa, *Stroje i ozdoby Indian Ameryki Łacińskiej. Wystawa ze zbiorów Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie*.

1983

Koziorowska Jolanta, *Trony i insygnia wodzowskie dawnej Afryki. Wystawa ze zbiorów Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie*.

Oleksy Jan, *Plastyka obrzędowa. Ogólnopolska wystawa obrzędowa. Informator*, [mała poligrafia, maszynopis powielony].

Tyczyńska Lubomira, *Twórczość ludowa województwa toruńskiego. Wystawa pokonkursowa. Informator*.

Błachowski Aleksander, *Twórczość Jarosława Furgały*.

1984

Kultura Afganistanu. Wystawa ze zbiorów Muzeum Etnograficznego w Warszawie.

Turska-Skowronek Kinga, *Polskie hafty ludowe*, [mała poligrafia, maszynopis powielony].

1985

Łukasiewicz Janina, *Ludowe kowalstwo artystyczne. Wystawa, 1985*.

Błachowski Aleksander, *Twórczość ludowa województwa toruńskiego. Wystawa pokonkursowa. Informator*.

1986

Błachowski Aleksander, *Polska wycinanka ludowa*.

1987

Turska-Skowronek Kinga, *Wzory haftu pałuckiego Czesławy Matwijów*.

1988

Znamierowska-Prüfferowa Maria, *Tradycyjne rybołówstwo ludowe w Polsce na tle zbiorów i badań terenowych Muzeum Etnograficznego w Toruniu*.

1988

Tyczyńska Lubomira, *Twórczość Edwina Raszata, 1988*.

Tyczyńska Lubomira, *Informator ogólnopolskiej wystawy pokonkursowej „Ziemia bliska sercu” Toruń, wrzesień 1988 - marzec 1989*.

1990

Błachowski Aleksander, *Ludowe dywany dwuosnowowe w Polsce*.

1995

Park Etnograficzny, [folder].

Ethnographischer Park, [folder].

The Ethnographic Park, [folder].

Błachowski Aleksander, *Kaszubskie ludowe malarstwo na szkle*, [Materiały informacyjno-instruktażowe dla nauczycieli wychowania plastycznego, [mała poligrafia].

1997

Błachowski Aleksander, *Współczesna sztuka ludowa. Wystawa na Krajowy Kongres Kultury Wsi Częstochowa-Jasna Góra- 20-23 kwietnia 1997*.

Czachowski Hubert, *Pamiętka z wojska. Opowieść i życia prawdziwego mężczyzny*.

1998

Szelągowska Grażyna, *Z życia wiejskich zwierząt. Informator wystawy*, Toruń, 1998.

1999

Droga do Polski. Walka o niepodległość w wyobraźni i pamięci twórców ludowych. Wystawa ze zbiorów Muzeum Etnograficznego w Toruniu - listopad 1998-maj 1999.

„Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu” t. 2.

Czachowski Hubert, Gruszczyńska Hanna, *W niebie i na ziemi. Oblicza religijności ludowej*.

2000

Czachowski Hubert, Święch Iwona, *Wigilia czas oczekiwania, czas magii. Komentarz wystawy*.

Olszewska Bożena, *Polska zabawka ludowa. Katalog wystawy kwiecień-wrzesień 2000*.

2001

Szelągowska Grażyna, *Cztery pory roku. O sianiu, zbieraniu i świętowaniu. Komentarz wystawy*.

2002

Turska-Skowronek Kinga, *Sztuka koronki. Strój i wnętrze. Komentarz wystawy*.

Gauda Alfred, *Twórczość ludowa w ekslibrisie. Informator wystawy*.

2003

Szelągowska Grażyna, *Czem chata bogata, tem rada. Tradycyjna kuchnia wiejska*.

2004

Czachowski Hubert, Kostrzewa-Majoch Agnieszka, Łopatyńska Hanna M., *Akwizytorzy szczęścia. O dawnych i współczesnych kolędnikach. Komentarz wystawy*.

2005

Na Jawie i nie-Jawie. Mozaika kulturowa Indonezji.

2006

Szelągowska Grażyna, *Święta pszczoła, rzecz o pszczelarzeniu*.

2007

„Rocznik Muzeum Etnograficznego w Toruniu” t. 3.

Łopatyńska Hanna M., Olszewska Bożena, *Narodził się w Betlejemie... Wystawa szopek ze zbiorów Muzeum Etnograficznego w Toruniu*.

2008

Szelągowska Grażyna, *Nalewki. Trunki dla zdrowia i przyjemności*.

Jagiello Władysław, *Rybołówstwo Borowiaków Tucholskich*, redakcja naukowa Artur Trapszyc.

2009

Olszewska Bożena, Słomska-Nowak Justyna, *Bogdan Lesiński. Malowana księga duszy*.

„Materiały Muzeum Etnograficznego w Toruniu” nr 1, Marian Pieciukiewicz. *Życie i działalność*.

Prarat Maciej, *Gdzie Olędrzy mieszkali... Z badań nad drewnianymi zagrodami na Nizinie Sartowicko-Nowskiej*.

2010

Olszewska Bożena, Jarysz Aleksandra, *Fantazyjne pejzaże. Malarstwo Janiny Rachwald*.

Wołodźko Marek, *Indianie Bora. Ludzie koki, ampiri i tytoniu*.

Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950), redakcja naukowa Hubert Czachowski, Hanna M. Łopatyńska.

2011

Szelągowska Grażyna, *Kuchnia z rodowodem*, [I wydanie].

Łopatyńska Hanna M., *Po słońce i wodę. Moda i obyczaje plażowe*.

Błachowski Aleksander, *Ubiór i krajobraz kulturowy Polski i Ukrainy Zachodniej w ikonografii J. Głogowskiego i K.W. Kielisińskiego*.

Olszewska Bożena, *Historie dopowiedziane. Twórczość Wiktora Chrzanowskiego*.

„Materiały Muzeum Etnograficznego w Toruniu” nr 2.

2012

Szelągowska Grażyna, *Kuchnia z rodowodem*, [II wydanie].

Prarat Maciej, *Architektura chłopska Doliny Dolnej Wisły w latach 1772-1945 i jej problematyka konserwatorska*.

2013

Trapszyc Artur, *Lokalny pejzaż kontrkultury. Peace, Love i PRL*.

Bajki dla odważnych, opracowanie Agnieszka Kostrzewa i Hanna M. Łopatyńska.

Czaplicka Maria, *Mój rok na Syberii*, redakcja naukowa Grażyna Kubica.

Pietkiewicz Czesław, *Kultura społeczna Polesia Rzeczyckiego*, redakcja naukowa Anna Engelking.

Tyczyńska Ewa, *Park Etnograficzny w Toruniu. Przewodnik*.

2014

Szelągowska Grażyna, *Stary sposób na gęś*, [I wydanie].

Olszewska Bożena, *Mecenas i artyści. Kolekcja sztuki ludowej i nieprofesjonalnej Bolesława i Liny Nawrockich*.

Kostrzewa Agnieszka, Łopatyńska Hanna M., *Przewodnik po Bożym Narodzeniu*.

Stolkowski Feliks, *Nawra z tamtych lat*.

„Materiały Muzeum Etnograficznego w Toruniu” nr 3.

2015

Szelągowska Grażyna, *Kuchnia z rodowodem*, [III wydanie].

Ziółkowska-Mówka Magdalena, *Fotografie od szewca*.

Szelągowska Grażyna, *Burak z cukrem*.

Lokalne horyzonty zdarzeń, redakcja naukowa Wojciech Goszczyński, Wojciech Knieć, Hubert Czachowski.

2016

Piskorz-Branekova Elżbieta, *Mądrości i gadki z kuchennej makatki*.

Kostrzewa Agnieszka, Łopatyńska M. Hanna, Ziółkowska-Mówka Magdalena, *Biały? Czarny? Czerwony?*

O symbolice kolorów.

Klassen Peter J., *Menonici w Polsce i Prusach w XVI-XIX w.*

2017

„Materiały Muzeum Etnograficznego w Toruniu” nr 4.

Trapszyc Artur, *Rybacy niesławscy. Studium z dziejów grupy zawodowo-regionalnej w XX wieku*.

Trapszyc Artur, *Dla żeglowania bezpiecznego. Święci patroni i sanktuaria wodniaków wiślanych*.

Łopatyńska Hanna M., Szelągowska Grażyna, *(Nie)potrzebne, (nie)piękne, (nie)cenne. Reaktywacja rzeczy*.

2018

Jakubowska Jolanta, Słomska-Nowak Justyna, *Wileńskie kiermasze, jarmarki i odpusty. Fotografie Bolesławy i Edmunda Zdanowskich*, .

Jarysz Aleksandra, *Macierzyństwo od początku i bez końca. Antropologiczna opowieść*.

Perkowski Józef, *Ornament, forma i symbolika w sztuce ludowej na Żmudzi*, redakcja naukowa Justyna Słomska-Nowak.

Swianiewiczowa Olimpia, *Interpretacja Dziadów Mickiewiczowskich na podstawie skarbcza kultury białoruskiej*,
redakcja naukowa Grażyna Charytoniuk-Michiej.

Szelągowska Grażyna, *Stary sposób na gęś*, [II wydanie].

2019

Trapszyc Artur, *Kontrasty, głębie, powiększenia. Polesie w fotografii z lat 20. i 30. XX wiek*.

Famułska-Ciesielska Karolina, *Sztetl Lubicz*.

Anatomia Muzeum. 60 lat Muzeum Etnograficznego w Toruniu, redakcja naukowa Hubert Czachowski,
Justyna Słomska-Nowak.

Stolkowski Feliks, *Pluskowęsy z tamtych lat*.

Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950), redakcja Hubert Czachowski, Hanna M. Łopatyńska [II wydanie].

Lista pracowników Muzeum Etnograficznego w latach 1959-2019

Kolorem czerwonym jest zaznaczony obecny zespół Muzeum

Adamczewski Jerzy, 1986-1999, starszy kustosz, kierownik działu, kurator
 Adamkiewicz Maria, 1985-1986, asystent
Adamska Krystyna, od 2014, portier
 Adler Beata, 2019, opiekun ekspozycji
 Ambroziewicz Teresa, 1972, praktykantka
 Anders Danuta, 1964-1966, laborantka
 Andrzejczak Piotr, 1983-1984, pomoc muzealna
 Angowski Stanisław, 1984-2007, dozorca
 Arkuszewski Bartosz, 2015, opiekun ekspozycji
 Arsyńska Ewa, 1960-2000, starszy kustosz, kierownik działu
 Atraszkiewicz Jerzy, 1960, referent
 Augustyn Andrzej, 2007-2008, pomoc muzealna
 Bachor Adam, 1994, palacz
 Bachor Helena, 1989-2008, pomoc muzealna
 Badaczewska Jadwiga, 1986-1994, opiekun ekspozycji
 Badaczewska Marzena, 1991, pomoc muzealna
 Bajraszewska Ewa, 1976-2010, bibliotekarz
 Balcerowicz Jan, 1963-1964, palacz
 Banaszczuk Danuta, 1982-1991, radca prawny
Banaszek Magdalena, od 2017, opiekun ekspozycji
 Banicki Grzegorz, 1989-1990, elektryk
 Baranowska Anna, 1978-1987, asystent
 Barbarowicz Anna, 1982-1983, plastyk
 Bartel-Nadolska Iwona, 1996-2018, opiekun ekspozycji
 Bartnicka Teresa, 1990-1991, pomoc muzealna
 Bąk Roman, 1983-1987, asystent
 Bednarek Anna, 1979-1984, asystent
 Bednarek Zofia, 1981, pomoc muzealna
 Bembnista-Żaczek Teresa, 1958-1963, referent
 Benke Wanda, 1977-1979, rzemieślnik
 Bereszczuk Regina, 1978-1980, woźna
 Betlejewska Marianna, 1980-1987, opiekun ekspozycji
 Biała Danuta, 1983, pomoc muzealna
 Białecka Władysława, 1968-1978, pomoc muzealna
 Białek Ewelina, 1965-1972, referent
 Białoborski Tymon, 2008-2009, asystent
 Bielecka Irena, 1965, akompaniator
Błokowski Tomasz, od 1995, rzemieślnik
 Bludziński Andrzej, 1971-1974, asystent konserwatorski, kierownik działu
 Błachowski Aleksander, 1973-2000, starszy kustosz, kierownik działu, dyrektor
 Błędzki Leszek, 2000-2007, radca prawny
 Bobecka Aleksandra, 1983-1984, asystent
Bober Izabela, od 2015, specjalista ds. sprzedaży
 Bochenek Wiesław 1991-1992, portier
 Boldt Halina, 1983-1984, pomoc muzealna
 Boniewicz Zuzanna, 1989-1999, zastępca głównej księgowej
 Borkowska Anna, 1975-1976, kasjerka
 Brisemajster Krzysztof, 1960, portier
 Brodzinska Bogumiła, 1985-1987, portier, pomoc muzealna
 Bruk Marian, 1988-1989, pomoc muzealna
 Brukiewa Jerzy, 1972-1973, portier, pomoc muzealna
 Brunatowski Jan, 1959-1960, portier
 Brylas Piotr, 1982-1983, pomoc muzealna
 Buczyński Edward, 1960, referent
 Budzichowski Mariusz, 1989, pomoc muzealna
 Budzińska Wioletta, 1982, asystent stażystka
Bukowska Barbara, od 2008, adiunkt
 Bulsiewicz Alicja, 1984-1985, radca prawny
Chmielewska Anna, od 2018, przewodnik
Chojnacki Sławomir, od 1992, kierowca
 Chojnowska Małgorzata, 1990-2012, księgowa
 Chojnowski Krzysztof, 1989, pomoc muzealna

Chomicz Beata, 1969-1987, referent ds. BHP, ppoż. i OC
Chruszczyńska Krystyna, 1973-1974, pomoc muzealna
Chwałkowska Lutosława, 1987-1988, kierownik działu
Ciechanowski Andrzej, 1964-1965, fotograf
Ciechorski Grzegorz, 1977, pomoc muzealna
Cierzniewski Dariusz, od 2018, rzemieślnik
Cieślakowska Beata, od 2015, opiekun ekspozycji
Cieśliński Andrzej, 1972, laborant
Czachowski Hubert, od 1991, starszy kustosz, kierownik działu, dyrektor
Czajkowska-Kordylewska Katarzyna, od 2008, adiunkt, kierownik działu
Czajkowski Zygmunt, 1969-1972, dozorca
Czarnecka Agnieszka, 2009-2011, pomoc muzealna
Czarnecki Piotr, 1969, pomoc muzealna
Czernuszewicz Mieczysław, 1959-1974, rzemieślnik
Czerwiński Roman, 1988-1991, rzemieślnik
Czerwiński Stanisław, 1990-1991, palacz
Czopek Maria, 1990-2000, konserwator
Ćwikliński Andrzej, 1974-1977, rzemieślnik
Dąbrowski Dawid, od 2018, rzemieślnik
Dąbrowski Jan, 1990-2004, rzemieślnik
Dąbrowski Piotr, od 2018, asystent
Dejewska Teresa, 1988-1989, laborant
Derkowska Danuta, od 1994, asystent
Dobrzyńska Anna, 1971-1992, kustosz
Domachowska Marta, od 2011, adiunkt
Draczyńska Janina, 1976, przewodnik
Drażkowski Kamil, 2001, pomoc muzealna
Drażkowski Hubert, 1965-1970, zastępca konserwatora
Drost Barbara, 1978-1979, maszynistka
Drzewiecki Bartosz, 2013-2014, asystent
Dudarewicz Bożenna, 1973-1981, adiunkt
Duliński Tomasz, od 2018, elektryk
Dussa Tadeusz, 1993-1995, specjalista ds. ppoż.
Duszyńska Joanna, 1993-1994, adiunkt
Dybowska Agnieszka, 2015-2018, asystent
Ekowski Wiktor, 1969-1979, strażnik
Ekowski Henryk, 1972-1979, strażnik
Elert Jerzy, 1990-1993, referent ds. OC
Elzanowska Romualda, 1982, pomoc muzealna
Etter Maksymilian, 1968, dozorca
Falecki Ireneusz, od 2010, opiekun ekspozycji
Filbrandt Dariusz, 1989, pomoc muzealna
Flig Bolesław, 1995, portier
Formańska Dominika, od 2010, przewodnik
Formańska Hanna, od 1986, kadrowa, kierownik działu
Galiński Antoni, 1980, strażnik
Gall Barbara, 1987-1989, opiekun ekspozycji
Gall Edward, 1988, pomoc muzealna
Garstka Krystyna, 1989, plastyk
Gawęł Artur, 1989-1990, asystent
Gawęł Joanna, 1989-1990, asystent
Gąsiorowski Janusz, 1981, mistrz
Gendek Henryk, 1970-1976, palacz
Giziński Stanisław, 1980-1981, kustosz
Glegoła Barbara, 1993-1995, laborant
Gliński Jakub, 2011-2012, pomoc muzealna
Głowiński Antoni, 1977, pomoc muzealna
Gnatowka Agnieszka, 2013-2016, przewodnik
Golonka Zygmunt, 1970-1977, palacz
Galus Grażyna, 1974-1975, stażystka
Gołębiowski Dariusz, 1990-1991, asystent
Gołębiowski Zygmunt, 1980, referent ds. OC
Gołota Juliusz, 1965-1966, referent
Gortatowski Krzysztof, 1989, pomoc muzealna
Gorzycki Rafał, 1987, robotnik
Gólski Andrzej, 1964-1966, asystent
Górska Teresa, 1982-1988, laborant
Grajpel Tadeusz, 1981-1982, laborant
Gregorczyk Dorota, 1994-1995, pomoc muzealna
Grochowski Zygmunt, od 1994, kierownik działu
Grodzicki Adam, 1967-2000, fotograf
Groeger Teresa, 1983-2014, opiekun ekspozycji
Groeger Józef, 1970-1971, pomoc muzealna
Grubecka Bożena, 1993-1994, pomoc muzealna
Grudowski Zenon, 1977, palacz
Gruszczynska Hanna, 1985-2000, kustosz
Gumuła Bogdan, 1992-2018, rzemieślnik

- Hebel Czesław, 1961-1962, palacz
 Herman Mirosława, 1967, maszynistka
 Hernacka Aleksandra, 1983-1984, asystent
 Holszański Adam, 1977, rzemieślnik
 Horbaczewski Bohdan, 1959-1964, fotograf
 Inglot Zbigniew, 1967-1991, kierowca
 Irwan Janusz, 1995-2011, specjalista ds. ppoż.
 Jackowski Andrzej, 1971, pomoc muzealna
 Jakitowicz Maria, 1972-1973, asystent
 Jakubowska Alicja, 2007-2008, portier
[Jakubowska Jolanta, od 1997, adiunkt, kierownik działu](#)
 Janda Małgorzata, 1996-2003, pomoc muzealna
 Janiszewski Julian, 1968-1969, dozorca
 Jankowska Melania, 1983, referent
 Jankowski Ludwik, 1969, dozorca
 Januszewska Urszula, 1974-1983, kierownik działu
 Jaranowski Aleksander, 1963-1974, portier
 Jaranowski Ryszard, 1983, referent
 Jarmołowicz Jerzy, 1974-1975, kierownik
 Jarocka Marta, 1988-1990, pomoc muzealna
 Jaruszewski Wojciech, 1993, plastyk
[Jarysz Aleksandra, od 2009, adiunkt](#)
 Jasińska Anna, 1980-1985, opiekun ekspozycji
[Jasiński Czesław, od 2011, specjalista ds. BHP i ppoż.](#)
 Jernatowska Anna, 1980-1981, opiekun ekspozycji
 Jesiołowska Zofia, 1984, pomoc muzealna
 Józwiak Jacek, 1989, pomoc muzealna
 Juchniewicz Elżbieta, 1977-2012, kustosz, kierownik działu
 Kajl Adam, 1989-2019, mistrz stolarski
 Kalinowski Aleksander, 1972-1973, asystent
 Kalinowski Stanisław, 1984, pomoc muzealna
 Kalka Bernadeta, 1983-1985, plastyk
 Kałamajski Henryk, 1960, referent
 Kamelska Ewa, 1990-1994, laborant
 Kamińska Halina, 1972, maszynistka
 Kamińska Bernadeta, 1986, pomoc muzealna
 Kamińska Daniela, 1990-2007, pomoc muzealna
 Kamińska Ewa, 1995-2000, pomoc muzealna
 Kamińska Gizela, 1970-1997, główna księgowa
 Kamińska-Tubaja Ewa, 2004-2007, plastyk
 Kamiński Jerzy, 1989, rzemieślnik
 Kandudina Anastasia, 2018, przewodnik
[Kantak Wojciech, od 2007, bibliotekarz](#)
 Karaszewski Henryk, 1989-1990, rzemieślnik
 Karczmarczyk Dariusz, 1992-2000, rzemieślnik
 Karwaszewska Renata, 1995, pomoc muzealna
 Kawczyńska-Błachowska Teresa, 1973-1981, kierownik biblioteki
 Kaźmierczak Witold, 1975-1977, pomoc muzealna
 Kaźmierkiewicz Aurelia, 1978-1979, portier
 Kiciński Bolesław, 1959-1963, pomoc muzealna
[Kiejziewicz Tomasz, od 2019, portier](#)
 Kitowski Seweryn, 1983-1990, pomoc muzealna
 Klimczak Alicja, 1966-1968, referent
 Klugiewicz Robert, 1992, pomoc muzealna
 Kłosowski Edmund, 1992, plastyk
 Kmieć Zbigniew, 1995-2004, portier
 Kobyra Wojciech, 1994-1998, asystent
 Kola Małgorzata, 1972-1978, laborant
 Kolankiewicz Jacek, 1980-1981, laborant
 Kołacki Rafał, 2010-2011, asystent
 Kołodziejcki Wiesław, 1974-1980, pomoc muzealna
 Kontowicz Aleksandra, 1992-2000, radca prawny
[Konwerska Natalia, od 2018, przewodnik](#)
[Kopańska-Mizeria Małgorzata, od 2018, specjalista ds. sprzedaży](#)
 Kopczyńska Krystyna, 1979-1980, referent
 Kopczyński Jakub, 2008-2017, adiunkt
[Kopińska Oliwia, od 2019, przewodnik](#)
 Korpál Piotr, 1990, pomoc muzealna
 Korzeniowska Iwona, 1974-1975, dokumentalistka
 Kosicki Marian, 1989-2019, fotograf
 Kosińska Dorota, 1989-1994, opiekun ekspozycji
 Kossakowska Genowefa, 1971-1981, opiekun ekspozycji
[Kostrzewa Agnieszka, od 1995, kustosz](#)
[Kościelecka Ewelina, od 2016, przewodnik](#)
 Kościelski Marian, 1984, rzemieślnik
 Kowalczyk Edward, 1987-1988, laborant

Kowalik Danuta, 1976-1980, kierownik działu
Kowalik Wanda, 1989-1994, zastępca dyrektora
Kowalkowska Elżbieta, 1981-1989, opiekun
zbiorów
Kowalski Tadeusz, 1976-1999, dozorca
Kozłowski Bogdan, 2008-2009, specjalista
Krajnik Agnieszka, 2019, opiekun ekspozycji
Kruczyński Roman, 1995-1998, portier
Krüger Horst, 1983-1988, rzemieślnik
Krupecki Jerzy, 1967, kierowca
Krusiński Dawid, od 2018, rzemieślnik
Krużyński Mirosław, 1966, elektryk
Krymska Alina, 1964, kierownik działu
Krzemkowski Teodor, 1968, dozorca
Krzyżosiak Aleksandra, 1975-1989, opiekun
zbiorów
Kubacka Łucja, 1992-2011, kasjer
Kuberska Jadwiga, 1983-1988, pomoc muzealna
Kubiak Józef, od 1995, portier
Kubicki Marian, 1963-1966, kierowca
Kuczerowski Tadeusz, 1966-1970, palacz
Kuczyńska Aleksandra, 1980-1981, referent
Kuderska Anna, 1995-1996, pomoc muzealna
Kukułka Jan, 1991-2017, rzemieślnik
Kulasiński Bogdan, 2004- 2018, elektryk
Kulisiewicz Wojciech, 1982, plastyk
Kulpa Janina, 1988-1992, opiekun ekspozycji
Kulpa Lidia, 2017, opiekun ekspozycji
Kunicka Dorota, od 1988, dokumentalista
Kurłowicz-Nemere Teresa, 1974-2000, starszy
kustosz, kierownik działu
Kusz Jarosław, 1986-1988, pomoc muzealna
Kuszel Ryszard, 1980, mistrz
Kuśmerek Teresa, 1982, pomoc muzealna
Kutyba Jacek, 1992-1993, plastyk
Kwiatkowska Barbara, 1991, starszy portier
Kwiatkowska Joanna, 2011, pomoc muzealna
Kwiatkowska Olga, od 2009, adiunkt
Kwiatkowski Jacek, 1992, pomoc muzealna
Lagun Anna, 1972-1973, pomoc muzealna
Lamparski Janusz, 1992, rzemieślnik
Lange Roderyk, 1959-1966, asystent
Laskowska Maria, 1964-1965, referent
Lasota Wenencja, 1973, pomoc muzealna
Latarska Jadwiga, 1982-1983, pomoc muzealna
Lechwar Jarosław, 1990, pomoc muzealna
Lesiak Helena, 1989-2003, pomoc muzealna
Leszczyńska Bolesława, 1973-1983, opiekun
ekspozycji
Leśniak Piotr, 1976-1977, rzemieślnik
Lewandowska Bogumiła, 1982-1990, portier
Lewandowska Grażyna, 1982, pomoc muzealna
Lewandowski Ryszard, 1969-1972, laborant
Lewandowski Janusz, 1991-1992, rzemieślnik
Lewandowski Maciej, 1991-1992, pomoc
muzealna
Lewandowski Maksymilian, 1963-1964, portier
Lewandowski Wiesław, 1992, mistrz
Licau Zygmunt, 1987-1991, referent ds. OC
Lubarski Rafał, 1991, pomoc muzealna
Lubiszewski Zygmunt, 1979-1983, strażnik
Lubnau Kazimierz, 1981-1982, pomoc muzealna
Łapicka Janina, 1961-1978, portier
Ławieńska Izabela, 2014-2015, opiekun ekspozycji
**Łopatyńska Hanna, od 1991, kustosz, kierownik
działu**
Łosicka Ryszarda, 1983-1985, referent
Łukasiewicz-Drewniowska Janina, 1973-2012,
kustosz, kierownik działu
Łyszkiwicz Alojzy, 1980-1981, plastyk
Maciejewski Andrzej, 1984-1985, kierownik działu
Maciejewski Mieczysław, 1959-1964, księgowy
Maciusiewicz Mikołaj, 1972, portier
Maciusiewicz Stefania, 1972-1978, pomoc
muzealna
Majcher Kazimierz, 1974, dozorca
Maklakiewicz Cecylia, 1964-1966, pomoc
muzealna
Makowska Urszula, 1987-2017, dokumentalista
Makowska Teresa, 1959-1962, pomoc muzealna
Makowiecki Bernard, 1985-1989, palacz
Małanowski Zbigniew, 1984-1986, rzemieślnik
Malinowska Helena, 1983-1989, opiekun
ekspozycji
Malinowska Regina, 1989-1992, konserwator,
kierownik działu

Maliszewski Franciszek, 1971-1973, portier
 Małecka Jolanta, 1986-1987, referent
 Marchlewicz Jadwiga, 1962, pomoc muzealna
 Marciniak Katarzyna, 1980-1982, dokumentalistka
 Marcinkowska Maria, 1978-2005, laborant
 Marcinkowski Jacek, 1992-1993, rzemieślnik
 Margol Ireneusz, 1989, pomoc muzealna
 Markiewicz Ewa, 1991-1992, dokumentalista
 Markiewicz Wanda, 1982-1984, pomoc muzealna
 Markowski Zbigniew, 1982-1983, strażnik
 Marszałkowska Małgorzata, 1983, pomoc muzealna
 Martin-Sobecka Ewa, od 1989, konserwator, kierownik działu
 Maślak Anna, od 2013, adiunkt, kierownik działu
 Mataczyński Kamil, od 2012, adiunkt
 Matłowski Wojciech, 1988, konserwator
 Matyjasik Zofia, od 1994, opiekun ekspozycji
 Metzlig Urszula, 1963-1964, sekretarka
 Męclewski Mirosław, 1974-1975, stażysta
 Michalska Justyna, 2007-2010, przewodnik
 Miedzińska Karolina, 2016, opiekun ekspozycji
 Mikułowska Halina, 1959-1977, kustosz, kierownik działu
 Milas Roman, 1989-1992, zastępca kierownika działu
 Milewczyk Paweł, 1979-1982, rzemieślnik
 Miller Andrzej, 1975-1978, laborant
 Mioducki Henryk, 1963, palacz
 Miśków Leon, 1962-1964, referent
 Moraczewski Maciej, 1967, pomoc muzealna
 Mrowińska Irena, 1973-1976, maszynistka
 Mrowiński Janusz, 1992-1994, elektryk
 Mrowiński Remigiusz, 1983, pomoc muzealna
 Muchewicz Irena, 1975-2006, pomoc muzealna
 Mućko Stefan, 1968, dozorca
 Münster Willi, 1962-1963, palacz
 Murawska Halina, 1969-1970, asystent
 Murawski Jacek, 1988, mistrz
 Muszyńska Joanna, od 1982, starszy kustosz, kierownik działu, zastępca dyrektora
 Muzalewska-Alexandrowicz Hanna, 1973-2009, kustosz, kierownik działu
 Narbutt Mirosław, 1976, asystent
 Narębski Lech, 1979-1980, asystent
 Nawrocka Marlena, 1984-1992, adiunkt
 Nawrocki Zbigniew, 1961-1962, asystent
 Nierychlewski Mieczysław, 1982-1986, palacz
 Nowacka Aniela, 1964-1976, portier
 Nowak Danuta, 1995-1996, laborant
 Nowak Robert, 1991-1994, pomoc muzealna
 Nowak Artur, 1993, pomoc muzealna
 Nowicka Teresa, 1974-1977, portier
 Nowogórski Czesław, 1962, referent
 Nowosad Wiesław, 1993-2006, adiunkt
 Oknińska Iwetta, od 1980, sekretarka
 Okoniewska Teresa, 1981-2008, kustosz, kierownik działu
 Olczyk Henryk, 1985, specjalista
 Olejnik Mirosława, 1991-1992, laborant
 Oleksy Jan, 1977-1991, kustosz
 Oleszek Bartłomiej, od 2017, specjalista ds. promocji
 Olkowska Maria, 1959-1961, pomoc muzealna
 Olszewska Bożena, od 1981, starszy kustosz, kierownik działu
 Olszewski Wojciech, 1981-1987, adiunkt, kierownik działu
 Ordon Mateusz, 2010-2011, pomoc muzealna
 Orszt Marcin, 2000-2010, opiekun ekspozycji
 Osiński Wojciech, 1963, portier
 Osmański Jakub, 2017, opiekun ekspozycji
 Ostrowska Barbara, 1990-2005, pomoc muzealna
 Otolski Adam, 1984, pomoc muzealna
 Ozimiński Jerzy, 1991-1992, palacz
 Pachniewska Małgorzata, 1988-1989, księgowa
 Palis Grażyna, 1978-1979, pomoc muzealna
 Paliwoda Halina, 1970-1971, asystent
 Panecki Jacek, 1988, referent
 Paradowski Paweł, 1993-2003, stolarz
 Pastuchow Jan, 1961-1963, laborant
 Paszkowska Barbara, 1970, laborant
 Paszkowski Mieczysław, 1966, asystent
 Patkowska Wiesława, 2008, portier
 Patyk Arkadiusz, 1992-2016, rzemieślnik

Pawczyńska Dominika, od 2006, adiunkt
Pawlicki Zbigniew, 1961-1965, kierowca
Pawlikowski Jarosław, od 2014, adiunkt
Pawłowicz Leon, 1959-1961, portier
Pawłowska Michalina, 1991, kasjerka
Perkuszewski Stanisław, 1962, palacz
Pesta Anna, 2018, przewodnik
Piątkowski Bernard, 1977-1979, palacz
Pieciukiewicz Marian, 1959-1980, kustosz
Pietruszewski Zbigniew, 1987, asystent
Pietrzykowska Zenobia, 1970-1971, adiunkt
Piękniewski Jan, 1995-1996, renowator
Piotrowski Czesław, 1986-1989, palacz
Piotrowski Piotr, 1986, plastyk
Piórkowska Renata, 1984-1990, laborant
Piskalska Lucyna, 2007, pomoc muzealna
Piwowarczyk Tadeusz, 1965-1966, palacz
Plaskota Justyna, od 2013, przewodnik
Pliszczyńska Kinga, 2005-2010, portier
Pliszczyńska Małgorzata, od 1993, renowator
Pniewska Maria, 1983-2000, księgowa
Pokrzywnicka Maria, od 1985, kustosz, kierownik
działu
Polakiewicz Maria, 1959-1982, kustosz, kierownik
działu, zastępca dyrektora
Polakiewicz Stanisława, 1988-1989, plastyk
Poliński Bernard, 1976-1977, dozorca
Połosak Teresa, 1976-1989, księgowa, kierownik
działu
Pomarańska Ewa, od 1998, księgowa
Popielarz Jarosław, 1993-1994, asystent
Popielarz Zofia, 1978-1979, plastyk
Papiątek Dominika, od 2016, konserwator
Porowiński Marian, 1967-1969, pomoc techniczna
Prarat Maciej, 2008-2012, asystent
Prażmowska Edwarda, 1991-1998,
dokumentalista
Proch-Słupecka Maria, 1975-2010, kustosz,
kierownik działu
Prochowski Roman, 1989-1991, plastyk
Przedpełski Wiktor, 1961-1971, woźny
Przybyłowski Leszek, 1979-1988, kierownik działu
Przybyszewska Anna, 1999, pomoc muzealna
Przyziółkiewicz Anna, 1967, pomoc muzealna
Puchalska Anita, od 1996, opiekun ekspozycji
Puchalski Mariusz, od 1992, rzemieślnik
Putny Leonard, 1995-2007, rzemieślnik
Puwała Violetta, od 2000, opiekun ekspozycji
Radziejewska Urszula, 1959-1960, referent
Rafalak Aleksandra, 1992-2014, portier
Raniszevska Magdalena, 2003, przewodnik
Rasielewski Henryk, 1990-1992, kierowca
Rataj Andrzej, 1989-1991, starszy kustosz
Ratajczyk Monika, 2018, przewodnik
Rayzacher Wanda, 1962, referent
Rączka Piotr, 1963-1965, palacz
Redmerska Jadwiga, 1984-1987, pomoc muzealna
Rentflejsz Marian, 1959, pomoc muzealna
Rochon Justyna, od 2010, konserwator
Rodziewicz Joanna, 1989-1990, asystent
Romanowska Jadwiga, 2007-2008, pomoc
muzealna
Rompski Jan, 1966-1969, kustosz, kierownik
działu
Różański Krzysztof, 1976, bibliotekarz
Rumińska Aneta, od 2018, przewodnik
Rumińska Mirosława, 1967, maszynistka
Rumiński Józef, 1989-1991, palacz
Rumocka Jolanta, 1988-1991, laborant
Rutyna Julian, 1991-1992, palacz
Rygielski Józef, 1989-1992, stolarz
Sadurska Maria, 1972, asystent
Sakwińska Anna, 1968-1987, kadrowa, kierownik
działu
Salwowska Marzena, 2004-2005, przewodnik
Satoła Ewa, 2007, portier
Sauk Irena, 1984-2009, główna księgowa
Schaps Jarosław, od 2016, rzemieślnik
Siałkowska Krystyna, 1977-1979, laborant
Siałkowski Adam, 1985-1990, rzemieślnik
Sianko Jarosław, 1984-1987, konserwator,
kierownik działu
Siemiankowski Zdzisław, 1959, pomoc muzealna
Sieniutowicz Wanda, 1979-1987, pomoc muzealna
Sikorska Anna, 2010-2012, przewodnik
Simonow Andrzej, 1960-1969, dozorca

- Siwczyński Kazimierz, 1981-1982, specjalista ds. OC
- Siwiński Mieczysław, 1988-1990, zastępca kierownika działu
- Skalska Maria, od 2004, opiekun ekspozycji
- Skibicki Jerzy, 1988, główny technolog
- Skibińska Alina, 1988-1992, konserwator
- Skłodowska-Antonowicz Kalina, 1959-1975, kustosz, kierownik działu
- Stomiany Kazimierz, 1990-1991, palacz
- Słomska-Nowak Justyna, od 2007, kustosz, kierownik działu
- Słowik Mirosława, 1970-1972, praktykantka
- Słupczewski Adam, 1980-1985, rzemieślnik
- Słupczewski Stanisław, 1983-1984, rzemieślnik
- Smykowska Marlena, 1984-1994, kierownik działu
- Socha Henryka, 1967-1968, pomoc muzealna
- Socha Józef, 1994-2008, zastępca dyrektora
- Sokołowska Józefa, 1973, pomoc muzealna
- Sowiński Henryk, 2017-2018, rzemieślnik
- Sójka Joanna, od 2011, adiunkt
- Spychalski Jan, 1981-1988, zastępca dyrektora
- Spychała Rafał, 2018-2019, opiekun ekspozycji
- Stamm Leszek, 1962, portier
- Stawska Helena, 1978-1979, referent
- Stężewska Halina, 1983, pomoc muzealna
- Stolarski Dariusz, 1991, pomoc muzealna
- Stremel Bogumiła, 1961-1963, portier
- Strzelecka Joanna, 1975-1977, plastyk
- Strzelecka Marianna, 1977-1982, woźna
- Strzyżewska Maria, 1961-1976, pomoc muzealna
- Sura-Surzyńska Anna, 1971-1973, asystent
- Susarska Józefa, 1974, pomoc muzealna
- Swoińska Halina, 1964-1970, główna księgowa
- Syryczeńska Danuta, 1970-1971, asystent
- Szabła Aleksandra, 1979-1981, asystent
- Szajbach Kazimierz, 2000-2001, specjalista
- Szczepankiewicz Krystyna, 1966-2009, konserwator, kierownik działu
- Szczepankiewicz Renata, od 1993, zastępca kierownika działu
- Szczepańska Renata, od 2008, główna księgowa, kierownik działu
- Szczerbak Andrzej, 1971-1971, woźny
- Szczeszak Bogusława, 1987-2000, laborant
- Szelągowska Grażyna, od 1992, starszy kustosz
- Szewczyk Lech, 1974, elektryk
- Szłosek Walenty, 1974, dozorca
- Sznajder Józef, 1982, pomoc muzealna
- Sznajder Marian, 1982, portier
- Sztyk Ferdynand, 1993-2003, specjalista ds. OC
- Szulc Andrzej, 1977-1980, rzemieślnik
- Szulc Jarosław, 1983-1993, renowator
- Szunke Norbert, 1959-1965, konserwator, kierownik działu
- Szwankowski Antoni, 1969, dozorca
- Szychowska-Boebel Barbara, 1964-1982, kustosz
- Szymański Jan, od 2003, specjalista ds. OC
- Szymkowski Antoni, 1965, asystent
- Śliwa Celina, 1982-1986, pomoc muzealna
- Środa Stefania, 2003, przewodnik
- Świdzińska Małgorzata, 1974-1976, pomoc muzealna
- Święch Iwona, 1974-1979, asystent, 1997-2000, starszy kustosz, kierownik działu
- Święch Jan, 1974-1979, asystent, 1997-2008, kustosz dyplomowany, kurator
- Świłoń Jolanta, 1979-1987, kierownik działu
- Tacikowska Hanna, 1967, referent
- Tarczykowska Maria, 1989, pomoc muzealna
- Tessar Ewa, 1984-1987, laborant
- Thiem Ryszard, 1990, elektryk
- Tomaszewski Józef, 1968, dozorca
- Tomko-Czachorowska Beata, 2010, przewodnik
- Trapszyc Artur, od 1990, starszy kustosz, kierownik działu
- Trzeciak Stanisław, 1974-1993, mistrz stolarski
- Tubaja Krystyna, 1971-1974, adiunkt
- Tubaja Roman, 1967-2009, starszy kustosz, kierownik działu, dyrektor
- Tulibacka-Grzybowska Aniela, 1964-1974, sekretarka
- Tułodziecki Andrzej, 1973-1977, pomoc muzealna
- Turska-Skowronek Kinga, od 1980, starszy kustosz, kierownik działu
- Tuszyński Zygmunt, 1964, palacz

Tyczyńska Ewa, od 1998, kustosz, kierownik działu
Tyczyńska Lubomira, 1966-2008, starszy kustosz,
kierownik działu
Ufir Gizela, 1983, pomoc muzealna
Ulatowska Ewa, 1986-1989, kadrowa, kierownik
działu
Ułanowski Bohdan, 1959-1961, pomoc muzealna
Użarowska Anna, 1994-1995, plastyk
Walczak Anna, 1983-2009, kustosz
Walczak Emilia, 2012-2015, przewodnik
Waligórska Anna, 1967-1994, opiekun ekspozycji
Waligórska Elżbieta, 1989-1990, opiekun
ekspozycji
Waliszewski Rafał, 1992, pomoc muzealna
Wasicka Joanna, 1990-1991, asystent
Wdowiak Władysław, 1983-1995, rzemieślnik
Wenderlich-Gajewska Edyta, 2009-2014, portier
Werner Bogdan, 1972, pomoc muzealna
Werner Stanisław, 1990-1992, palacz
Wernerowicz Sławomir, od 2013, portier
Wesołowska-Müllert Mariola, od 2008, portier
Wieczorek Zenon, 1982, pomoc muzealna
Wieczoryński Piotr, 1989, rzemieślnik
Wierzbowski Henryk, 1990, pomoc muzealna
Więćławski Bolesław, 1982, pomoc muzealna
Wilczewska Anna, 1995, pomoc muzealna
Wilczewska Bronisława, 1968, dozorca
Wilczewska Edyta, od 1996, opiekun ekspozycji
Wilczewski Roman, od 1986, mistrz stolarski
Wilczewski Bolesław, 1968, dozorca
Wilczewski Zdzisław, od 1994, rzemieślnik
Wiśniewski Dominik, 1969-1982, dozorca
Wiśniewska Izabella, od 2019, opiekun ekspozycji
Wiśniewski Marek, 1988-1991, laborant
Wiśniewski Zenon, 1966-1967, kierowca
Witalewska Ewelina, 2019, przewodnik
Witkowska Katarzyna, 2019, przewodnik
Witkowski Ryszard, 1978-1979, palacz
Włodarczyk Krystyna, 1979-1990, portier
Wodzyński Tomasz, od 1992, starszy renowator
Wojciechowska Barbara, 1962-1964, planista
Wojnowska-Sobecka Małgorzata, 1986-1988,
plastyk
Wojtaszek Joanna, od 2012, księgową, zastępca
kierownika działu
Wolniewicz Elżbieta, 1975-1976, laborant
Wolniszewska Dorota, od 2018, przewodnik
Wolska Grażyna, 1972, praktykantka
Wołowski Henryk, 1979-1980, palacz
Wronkowska Irena, 1959-1999, starszy kustosz,
kierownik działu, zastępca dyrektora
Wrzecionkowska Maria, 1967, zastępca
kierownika działu
Wysocki Witold, 1993-2005, specjalista ds. BHP
Zakrzewska Aleksandra, 1970, asystent
Zakrzewska Irena, 1965, referent
Zakrzewska Barbara, od 1997, opiekun ekspozycji
Zakrzewski Adam, od 2019, fotograf
Zakrzewski Jerzy, 1981-1983, rzemieślnik
Zakrzewski Wojciech, od 2018, rzemieślnik
Zalewska Grażyna, od 2007, opiekun ekspozycji
Zasławski Lech, 1974-1975, pomoc muzealna
Zdrojewski Piotr, od 1991, mistrz stolarski
Zdrojewski Maciej, 1963, laborant
Zdrojewski Mateusz, 2009-2014, rzemieślnik
Zemko Bronisław, 1959-1962, portier
Zgierun Zdzisław, 1962-1975, kustosz
Zieliński Ryszard, 1982, pomoc muzealna
Zieliński Maciej, 1992, pomoc muzealna
Zientara Gertruda, 1969-1975, pomoc muzealna
Ziółkowska Dagmara, 2012, pomoc muzealna
Ziółkowska Grażyna, od 1987 zastępca kierownika
działu
Ziółkowska-Mówka Magdalena, od 2008, adiunkt
Znamierowska-Prüfferowa Maria, 1959-1974,
starszy kustosz, dyrektor
Znamirowska Irena, 1962, planista
Zwierz Władysław, 1974, palacz
Zyska Maria, 1984, opiekun ekspozycji
Żak Gabriela, 1987-1996, pomoc muzealna
Żelazko Jadwiga, 1984-1997, portier
Żelechowska Jadwiga, 1961-1964, adiunkt
Żmich-Kurkowska Barbara, 1988-2015, portier
Żurawski Maciej, 1964-1965, referent

Summary

The anatomy of a Museum. 60 years of the Ethnographic Museum in Toruń is the title of the exhibition as well as the accompanying catalogue organised in celebration of the anniversary of the museum founded in 1959 by Professor Maria Znamierowska-Prüfferowa. Our aim was to present the functioning of the museum organism, especially of ethnographic specifics and its role, in an unconventional way, on the occasion of this round anniversary and on the basis of our institution's history. The exhibition will present a range of museum activities: those obvious ones (i.e. exhibitions, education) and those invisible, unknown to people outside the museum circles (field research, object acquisitions, maintenance, elaboration, storing, etc.). This way we allow to take a closer look at the nature of a museologist-ethnographer's work. We also show how with time the object of ethnological research and the perception of culture phenomena change. The core of the exhibition will be the comic book scenes around which objects will be shown in especially arranged scenographical areas, i.e. invoking the character of field research or museum spaces (for example storage areas). The archival materials will complete the project: documents, photographs, recordings and films. The title of the exhibition invokes the analogy between a live organism and a museum as a coherent and dynamic institution operating on the basis of set rules, in reference to the specific example of the Ethnographic Museum in Toruń. In order to fully present this analogy and at the same time to tell the story of the Toruń institution in an attractive and modern way, two parallel narrative layers which complement each other will be introduced: comic book-scenographical layer and substantive-expositional one. The exhibition includes archival, iconographic and multimedia materials from own collection of the Ethnographic Museum in Toruń. On the occasion of the anniversary, we wanted to show the Museum a little bit from the backstage, how it functions, what happens there, what the duties of its particular employees are. Each department and various activities function as one complicated organism, which explains the medical/biological reference in the title. Despite creating this story based on our own example, we hope that, through presenting it in such a different way, it gains wider, above the local dimension. We wanted to state what museum management is, especially the one of ethnographic profile. Whether we succeeded in it, will be judged by the audience and the readers.

ISBN 978-83-61891-37-6

9 788361 891376